

Kakšen bo dolgoročni vpliv Covid-19 na poslovanje podjetij?

Bi želeli objaviti strokovni članek?

Iščemo pisce in recenzente za naslednjo številko.

Pišite nam na: zalozba.perfectus@gmail.com

www.andrejaspor.com

Kontakti revije

Poštni naslov

Uredništvo revije Perfectus PRO
Svetovanje in izobraževanje, dr. Andrej Raspor, s. p.
Dolga Poljana 57
5271 Vipava
Slovenija

Glavni kontakt

Andrej Raspor
E-pošta: zalozba.perfectus@gmail.com

Glavni urednik

Andrej Raspor

Odgovorna urednika

Metka Nežič
Bojan Macuh

Uredniški odbor revije

Andrej Raspor
Metka Nežič
Bojan Macuh
Janez Žezlina
Darko Lacmanović

Jezikovni pregled

Bojan Macuh

Fotografije

Slika na naslovni strani: https://www.freepik.com/free-vector/organic-flat-feedback-concept-illustrated_13862360.htm#query=quality&position=25&from_view=search

Slika na hrbtini strani: https://www.freepik.com/free-vector/qa-engineers-concept-illustration_7119020.htm#query=quality&position=11&from_view=search

Arhiv revij

http://www.andrejrasspor.com/perfectus_zalozba

Mednarodna standardna serijska številka
(on line) ISSN 2591-1813

Perfectus PRO

Področje in opis revije

Revija Perfectus PRO je interdisciplinarna strokovna revija, ki objavlja prispevke s področja kadrov, odprtih inovacij, organizacije in menedžmenta v povezavi z industrijo 4.0. Vsebina ni omejena zgolj na navedene tematske sklope, ampak smo za vaše predloge odprti. Še posebej želimo objavljati prispevke, ki obravnavajo nove in aktualne teme in predstavljajo dosežke v razvoju ter njihovo uvajanje in uporabo v praksi. Zato vas vabimo, da se nam pridružite.

Pogostost izhajanja

Revija Perfectus PRO izhaja dvakrat letno.

Politika za prosti dostop

Revija Perfectus PRO omogoča odprt dostop do svojih vsebin, ki temelji na načelu odprtih inovacij, po katerem bi prosto dostopni rezultati javnosti omogočile večjo globalno izmenjavo znanja.

Navodila avtorjem

V reviji Perfectus PRO objavljamo strokovne članke, rezultate raziskovalnega dela avtorjev. Prispevki so napisani v slovenskem jeziku. Objavljamo tudi dela, ki so že bila objavljena v znanstveni obliki v kakšni drugi reviji ali zborniku. Tu pa naj bodo bralcem predstavljena na bolj poljuden način. Avtorji so odgovorni za vse morebitne kršitve avtorskih pravic. Prispevki niso honorirani. Besedilo naj bo oblikovano po navodilih (interesenti nam pišite, da vam posredujemo predlogo z bolj podrobnimi navodili). Na začetku prispevka, takoj za naslovom naj bo povzetek dolžine 3–5 vrstic z do 4 ključnimi besedami. Članek naj obsega do 6 strani. Predložite tudi sliko in kratek strokovni življenjepis vsakega od avtorjev (2–3 vrstice). Članki morajo biti pred objavo lektorirani. Ne uporabljajte opomb v besedilu. Eventualne opombe, ki naj bodo kratke, navedite na dnu besedila skupaj z literaturo. Seznam citirane literature oblikujte po APA-standardu. Navedeni viri in opombe so v besedilu navedeni kot opomba z malimi rimskimi številkami. Na koncu prispevka so navedeni po vrstnem redu.

Predložene prispevke pregledata in ocenita najmanj dva recenzenta. Na osnovi mnenj in predlogov recenzentov uredniški odbor ali urednik sprejmeta prispevek, zahtevata manjše ali večje popravke in dopolnitve ali ga zavrneta. Če urednik oziroma recenzenti predlagajo večje popravke, se dopolnjeni prispevek praviloma pošlje v ponovno recenzijo.

Iz tekoče vsebine

stran

Pismo urednika	4
ANDREJ RASPOR.....	4
KAKŠEN BO DOLGOROČNI VPLIV COVID-19 NA POSLOVANJE PODJETIJ?	4
ANDREJ RASPOR.....	5
MIA MIŠE.....	5
OKREVANJE SVETOVNEGA TURIZMA PO KRIZI COVID-19 IN UKRAJINSKI KRIZI	5
Uvod	5
COVID-19 in turizem	6
Ukrajinska kriza in njen vpliv na turizem	6
Zaključek.....	8
ANDREJ RASPOR.....	9
PREDRAG LJUBOTINA	9
BOJAN ROJKO	9
SLOVENSKA GLASBENA INDUSTRIJA V PRIMEŽU MED COVID-19 IN EKONOMSKO EKSISTENCO	9
Uvod	9
Teoretično ozadje	10
Različne dobre prakse iskanja rešitev	13
Zaključek in priporočila.....	16
ANDREJ RASPOR.....	17
DARKO LACMANOVIČ.....	17
VPLIV TERORIZMA NA TURIZEM	17
Uvod	17
Turizem in terorizem	17
Najnovejša dognanja	20
Razprava in zaključek.....	22
ANDREJ RASPOR.....	24
POSLOVANJE SLOVENSKEGA IGRALNIŠTVA V ČASU COVID-19	24
Uvod	24
Nekaj zgodovine igralništva na slovenskem	24
Raziskava o vplivu COVID-19 na poslovanje slovenskega igralništva	26
Sklepna misel.....	34
ANDREJ RASPOR.....	35
SEBASTJAN BUDIHNA	35
SVETOVNA VELNES INDUSTRIJA PRED IN PO PANDEMIJI COVID-19.....	35
Uvod	35
Teoretično ozadje	35
Svetetovi prihodki iz velneških storitev in proizvodov	39
Zaključek.....	43
ANDREJ RASPOR.....	45
AKADEMSKE INSTITUCIJE V SLOVENIJI IN (NE)ENAKOST PLAČIL.....	45
Uvod	45
Delovna razmerja in druge oblike dela	45
Druge oblike sodelovanja izvajalcev z visokošolskimi zavodi	47
Plačila zunanjih izvajalcev pedagoške dejavnosti	50
Simulacija plačil pogodbenih izvajalcev	52
COVID-dodatek	52
Zaključek.....	54
BOJAN MACUH.....	56
KAKO SO SE BORILI S COVID-OM V STROKOVNEM CENTRU MLADINSKI DOM MARIBOR.....	56
Uvod	56
Organizacija	56
Zaključek.....	58

Pismo urednika

ANDREJ RASPOR

KAKŠEN BO DOLGOROČNI VPLIV COVID-19 NA POSLOVANJE PODJETIJ?

Stanje po tem, ko smo bili priča omejitvam javnega življenja in posledično tudi poslovanja, se v letu 2022 počasi umirja. Tudi vlada je napovedala, da bo zima 2022–2023 drugačna. Ena od prioriteta nove Vlade Republike Slovenije je priprava ukrepov za obvladovanje epidemije COVID-19, ki bodo upravljeni v sodelovanju s stroko in z upoštevanjem realnih zdravstvenih kapacitet. Tako je vlada 14. oktobra 2022 sprejela predlog zakona o nujnih ukrepih za zajezitev širjenja in blaženja posledic COVIDa-19 na področju zdravstva. S tem zakonom so postavili pravne podlage, da COVID-19 "do spomladi postane endemično obolenje". Postopoma države (npr. Danska) izenačujejo COVID z boleznimi, kot je gripa. Nedvomno se bomo morali s tovrstnimi boleznimi naučiti živeti. Izbruhov takih in podobnih bolezni bo v prihodnje nedvomno še kar nekaj.

Popolne sprostitev in življenja brez ukrepov si zagotovo želi gospodarstvo in tudi državljani. Seveda ne moremo mimo dejstva, da so bili nekateri ukrepi nujni in potrebni. Po drugi strani pa bo vedno občutek, da so bili nekateri pretirani in da je bil vpliv na gospodarske dejavnosti in javno življenje prevelik. To se je najbolj kazalo na področju gostinstva in turizma, kreativnih dejavnosti, igralništva in šolstva. V kolikor gospodarstvu ne bi pomagali z izdatnimi finančnimi ukrepi (tako imenovanimi koronskimi zakoni) bi bili priča velikemu zapiranju podjetij. Na novo je leta 2020 nastalo najmanj podjetij po letu 2012, in sicer 17.306. V primerjavi z letom prej je bilo to za 12,4 % manj podjetij. Število novih podjetij se je zmanjšalo v glavnem zaradi zmanjšanja njihovega števila v dejavnosti gostinstvo in v strokovnih, znanstvenih in tehničnih dejavnostih. V letu 2021 je poslovalo 211.188 podjetij, zaposlovala so 950.173 oseb in ustvarila 137.819 milijonov EUR prihodka. V primerjavi z letom 2020 je število podjetij zraslo za 2,4 %, število oseb, ki so delale, za 1,8 % in prihodek za več kot petino, natančneje za 21,2 %. Podoben trend beležimo tudi v letu 2022, kar kaže da se je stanje umirilo in da so ukrepi delovali. Ceno ki pa smo jo pri tem plačali je zelo visoka, saj se je zadušitev povečala za 8,2 mild EUR.

Pri tem bode dejstvo, da so bile določene skupine podjetij in posameznikov deležni različnih bonitet. Prispevki objavljeni v tej številki Perfectus PRO obravnavajo prav te tematike, saj menimo, da je potrebno vsako dejavnost najprej pogledati skozi analize znotraj panoge in šele potem iskati sorodnosti z drugimi panogami. Zbrali smo nekatere prispevke, ki obravnavajo to tematiko, da bi dali malo širši pogled na področja, ki so bila sicer v samih obravnavah spregledana. Tu kaže izpostaviti področje igralništva, glasbene industrije in dela prekarcev v visokem šolstvu. Redno zaposleni, so bili bistveno bolj zaščiteni z ukrepi. Imeli so možnost čakanja z nadomestilom, delo v podjetju ali od doma z dodatki, ipd. Prekarni poklici pa so bili bolj kot ne izločeni. Tu se kaže odnos države do netipičnih oblik dela.

Andrej Raspor

ANDREJ RASPOR / je dr. družbenih ved – upravljalnih ved, uni. dipl. org. dela. Ima več kot 38 let delovnih izkušenj od tega več kot 20 na vodilnih mestih: vodja splošnih poslov in komisije za nadzor stroškov, direktor razvoja kadrov in za strateške projekte, podjetnik, ustanovitelj več start-upov, poslovni svetovalec. Mnenja je, da je treba akademsko delo stalno preizkušati na terenu. Avtor več znanstvenih, strokovnih monografij in uporabnih priročnikov ter raziskovalec ARRS projektov.

MIA MIŠE / mag., je predavateljica na DOBA Fakulteti, trener veščin Zavestnega ustvarjanja lastnega življenja Avatar® – Avatar Master in certificiran moderator organizacijskih sistemskih postavitev. Vodila marketinške službe dveh slovenskih bank, delala v mednarodnem okolju (domače in mednarodne banke (direktorica področja komuniciranja), predstavništva IT podjetij v Sloveniji, podpora promociji Evropske prestolnice kulture Maribor 2012, izobraževanje in delo na Kitajskem, aktivnosti v turizmu, predavateljica na DOBI Fakulteti). Izkušnjam v managementu sem dodala nova znanja in tako prinaša v Slovenijo novosti učenja metode Avatar® s katero se v desetih dneh naučiš uravnavanja lastnega uma in postopke analize in odločanja v upravljanju – organizacijskih sistemskih postavitev.

Povzetek: Svet se je v letu 2020 zaznamovala pandemija. Ko se je začelo stanje počasi umirjati pa smo bili priča Ruskemu napadu na Ukrajino. Že pandemija je popolnoma ohromila določene turistične tokove. Tako je bilo mednarodno potovanje praktično ohromljeno. Vendar se je cena energentov zaradi manjšega povpraševanja znižala. Ko pa smo bili priča napadu Rusije na Ukrajino so se začeli dražiti energenti. Tudi to je vplivalo na potovanja, saj so se cene letalskih in drugih prevozov zvišale. Poleg tega je Ruski in Ukrajinski turistični trg predstavljal veliko tržišče za določene regije (Turčija, Egipt, Črna Gora ..). Ti so utrpeli velik vpad prihodkov. Prispevek tako obravnava tematiko, kako lahko določen mednarodni spor, ki preraste v vojno vpliva na globalni in lokalni turizem.

Gljučne besede: COVID-19, Rusija, Ukrajina, vojna, cena energentov.

OKREVANJE SVETOVNEGA TURIZMA PO KRIZI COVID-19 IN UKRAJINSKI KRIZI

Uvod

Turizem in rekreacija sta pomembna za državno gospodarstvo in osebni dohodek državljanov [1]. Tako je v slovenskem gospodarstvu opazno precejšnje razmerje med številom turistov ter dohodkom in zaposlenostjo v tej panogi. To se kaže še toliko bolj občutno na dogi rok, saj se delež zaposlenih v panogi povečuje, po drugi strani pa je občutno pomanjkanje kadrov v tej panogi. Izhajajoč iz definicije, da lahko turizem razdelimo na poslovni in počitniški [2], kakor tudi na mednarodni in domači turizem [3], se tovrstne oblike pojavljajo tudi v Sloveniji. Poleg teh poznanih definicij obstaja razlikovanje med potovanji in turizmom [4]. Potovanja je lahko turistično ali poslovno. Pri poslovnem turizmu potujemo ker smo primorani zaradi poslov ali obiskov sorodnikov. Pri turističnem potovanju pa gremo vedno zaradi nekega hedonizma, saj bi se radi spočili oz. nekaj novega spoznali in videli. Turistični sektor in raziskovalna skupnost se osredotočata predvsem na obseg in izdatke mednarodnega vhodnega in izhodnega turizma. Te številke zelo dobro zajema tudi nacionalna in mednarodna turistična statistika, vendar je mednarodni turizem le del celotne slike [5]. Upoštevati je potrebno tudi domači turizem. Poleg tistega, ki ga ekonomija zajame, je tu še sivi trg (prodaja blaga in storitev brez računa). Ta domači vidik je bil za Slovenijo kot tudi za vse države, ki so omejile čezmejno in notranja potovanja, izredno pomemben. To je postalo še toliko bolj pomembno v času, ko so bili prehodi meja zaradi pandemije COVID-19 omejeni, regulirani ali za določene skupine popolnoma prepovedani. Skoraj vse države so zabeležile zmanjšanje prikazanih prihodov in prihodkov, ki jih zajema uradna statistika iz turizma. Vendar pa so ponudniki imeli tudi prihodke iz sive ekonomije, ko se je prodajalo blago in storitve brez računa in mimo blagajne. Vsekakor je COVID-19 povečal delež sive ekonomije. Temu področju bo zato potrebno dati večji poudarek z obravnavo naše vsebine predvsem zaradi tega, da se bomo znali v prihodnje ustrezno pripraviti in odgovoriti na te izzive.

Pandemija koronavirusne bolezni ni povzročila le zdravstvene krize, temveč tudi svetovno gospodarsko krizo. Zaradi vsesplošnega obsega posledic je bilo gospodarstvo prisiljeno prilagoditi se novim normalnim razmeram. To sproža številne pomembne raziskovalne teme na različnih področjih, kot so zdravstvena ekonomija, javna ekonomija in javne finance, okoljska ekonomija, institucionalna ekonomija, razvojna ekonomija, mednarodna trgovina, vedenjska ekonomija in številna druga, da bi nosilec odločanja priskrbeli ugotovitve [6], kako naj se obnašajo v podobnih razmerah. Drugi faktor, ki je dobrodu pretesel svetovne turistične tokove, je ukrajinska kriza. Odkar je Rusija 24. februarja 2022 začela obsežno vojaško invazijo na Ukrajino, je to imelo nov negativni vpliv na turizem. Ti sicer niso bili tako vsesplošni, so pa vplivali na turiste iz Ukrajine in Rusije. Zaradi sankcij je Rusom prepovedano potovati. Po drugi strani pa zaradi vojne tudi Ukrajinci ne morejo potovati, saj se morajo braniti pred napadom.

Pred letom 2020 optimistične napovedi razvoja turizma, tako v kontekstu večanja potovanj in potrošnje, kot tudi svetovnemu miru so bile čez noč spremenjene. Poleg napovednih poročil industrije iz terena (zajem statistik in anketiranje turistov) so si raziskovalci turizma prizadevali razviti in ovrednotiti več metod za napovedovanje turističnega povpraševanja na različnih ravneh, ki bi jim dale ustrezne usmeritve kako naj se obnašajo v bodoče [7–10]. Od takrat so bile uporabljene različne metode napovedovanja, ki so bile tudi primerjane

glede natančnosti napovedi. Primeri vključujejo modele časovnih vrst, modele umetnih nevronske mreže (ANN), modele z nizanem, kombinacije napovedi in metodo napovedovanja z mešano presojo na podlagi scenarijev [10]. Sam napovedi delam s programom Tableru in ugotavljam, da si bo Slovenija hitro opomogla, vendar pa bodo na večjem udaru določeni turistični kraji (npr. Rogaška slatina), ki so bili za ruske goste bolj priljubljeni [11].

Namen takšnih študij je poiskati argumente in rešitve kako pospešiti okrevanje turistične industrije po kratkoročnih pretresih, ki sta jih povzročila pandemija in gospodarska kriza, kot tudi pospešiti okrevanje državnega gospodarstva [6], ko se odločevalcem daje ustrezne podatke.

COVID-19 in turizem

Pandemijo koronavirusa, znane tudi kot pandemija COVID-19, povzročila koronavirus akutnega respiratornega sindroma 2 (SARS-CoV-2). Ta pandemija je bila prvič prepoznana v mestu Wuhan na Kitajskem decembra 2019. Hitro se je začela širiti čez meje kitajske. Da bi ustavile širjenje te pandemije, so vse države uvedle blokade in omejile migracije in socialne stike znotraj države. Poleg tega so močno omejile mednarodna potovanja domačim prebivalcem, ter uvedla prepovedi vstopa v državo za vse tuje obiskovalce. Omejitve so bile še toliko bolj rigorozne iz krajev, kjer so bili potrjeni primeri (Kitajska, Italija). Prihajalo je do zamrznitve potovanj. Tako je število svetovnih letov zaradi prekinitve mednarodnih letov zmanjšalo za polovico [6]. Posledično je bil oviran ves čezmejni turizem, saj praktično z redkimi izjemami turisti niso mogli potovati. Izjeme so bili le poslovneži in lastniki nepremičnin.

Po skoraj 80 % padcu je glede na poročilo Svetovne turistične organizacije Združenih narodov (UNWTO) je svetovni turizem leta 2021 zabeležil rahlo 4-odstotno rast, s 15 milijoni mednarodnih turističnih prihodov (prenočitev) več kot leta 2020, vendar je po predhodnih ocenah ostal 72 % pod ravni iz leta 2019 pred pandemijo. Tako je bilo leto 2020 za turizem eno najslabših v zgodovini. V drugi polovici leta 2021 si je mednarodni turizem nekoliko opomogel, vendar so se mednarodni prihodi v tretjem in četrtem četrtletju v primerjavi z enakimi obdobji leta 2019 zmanjšali za 62 % [12]. V letu 2022 se turizem v večini držav, če odmislimo Kitajsko, ki je še vedno omejevala potovanja, popravi. V nekaterih državah se celo približa rekordom iz leta 2019.

Gospodarski prispevek turizma (neposredni bruto domači proizvod turizma) je bil leta 2021 ocenjen na 1,9 bilijona ameriških dolarjev (USD). To je več kot je znašal leta 2020 (1,6 bilijona USD), vendar še vedno precej pod vrednostjo 3,5 bilijona USD pred pandemijo. Najnovejša raziskava skupine strokovnjakov UNWTO kaže, da 61 % strokovnih uslužbencev v turizmu pričakuje boljše rezultate v letu 2022 kot v letu 2021. Vendar večina strokovnjakov (64 %) tudi meni, da se bo mednarodni turizem vrnil na raven iz leta 2019 šele leta 2024 ali pozneje.

Zaradi nedavnega povečanja števila primerov COVID-19 in pojava različice omikron bi se lahko okrevanje turizma v začetku leta 2022 zavleklo. Scenariji UNWTO kažejo na 30- do 78-odstotno rast mednarodnih turističnih prihodov leta 2022, kar je odvisno od različnih dejavnikov. To bi bilo od 50 % do 63 % manj kot pred pandemijo. Medtem ko bo mednarodni turizem okreval, bo domači turizem še naprej spodbujal okrevanje sektorja na vse več destinacijah. Domača potovanja spodbuja povpraševanje po destinacijah, ki so bližje domu, in po podeželskih območjih z nizko gostoto prebivalstva. Turisti iščejo dejavnosti na prostem in proizvode, ki izhajajo iz narave [12].

Po izjemni rasti v letih 2022 in 2021 se pričakuje, da bo mednarodni turizem okreval tudi v letu 2022. Do 24. marca 12 destinacij ni imelo nobenih omejitev, povezanih s pandemijo COVID-19. Prav tako je vse več destinacij blažilo ali odpravljalo omejitve potovanj, kar prispeva k sprostitvi zadržanega povpraševanja.

Ukrajinska kriza in njen vpliv na turizem

Rusija je 24. februarja 2022 sprožila obsežno invazijo na Ukrajino. Čeprav je bila Rusija deležna sankcij že od priključitve Krima, so se te po invaziji na Ukrajino še povečale. Tako so se številne države pridružile sankcijam. Tudi tiste ki so pred tem omahovale. Tu predvsem prednjačijo države EU in NATO pakta. Ključen oblikovalec politik sankcij do Rusije pa so ZDA. Rusija se je povračilno odzvala tako, da svojim državljanom odsvetuje ali celo prepoveduje potovanja na te destinacije (čeprav si mnogi zaradi hitrega naraščanja cen letalskih vozovnic v državi tega niti niso mogli privoščiti). Z vsakim mesecem konflikta je izguba večja. Ukrajinski državljani so razseljeni po EU. Ruski državljani pa so se zatekli v Srbijo in tiste države, ki imajo do Rusije bolj naklonjeno politiko.

Ta kriza nima nepomembnega vpliva na turistično gospodarstvo. V zadnjih nekaj desetletjih so Rusi predstavljali pomemben delež turistov v številnih evropskih, azijskih in bližnjevzhodnih državah, nekatera letovišča v Sredozemlju pa so svoja gospodarstva gradila na obiskovalcih iz te države [11]. Vendar pa ne smemo spregledati dejstva, da se je Rusija leta 2019 uvrstila na 6. mesto po svetovnih izdatkih za turizem (32,39 milijarde EUR), Ukrajina pa na 38. mesto (7,6 milijarde EUR). Rusija in Ukrajina sta tako skupaj predstavljali 3 % svetovnih izdatkov za mednarodni turizem [12].

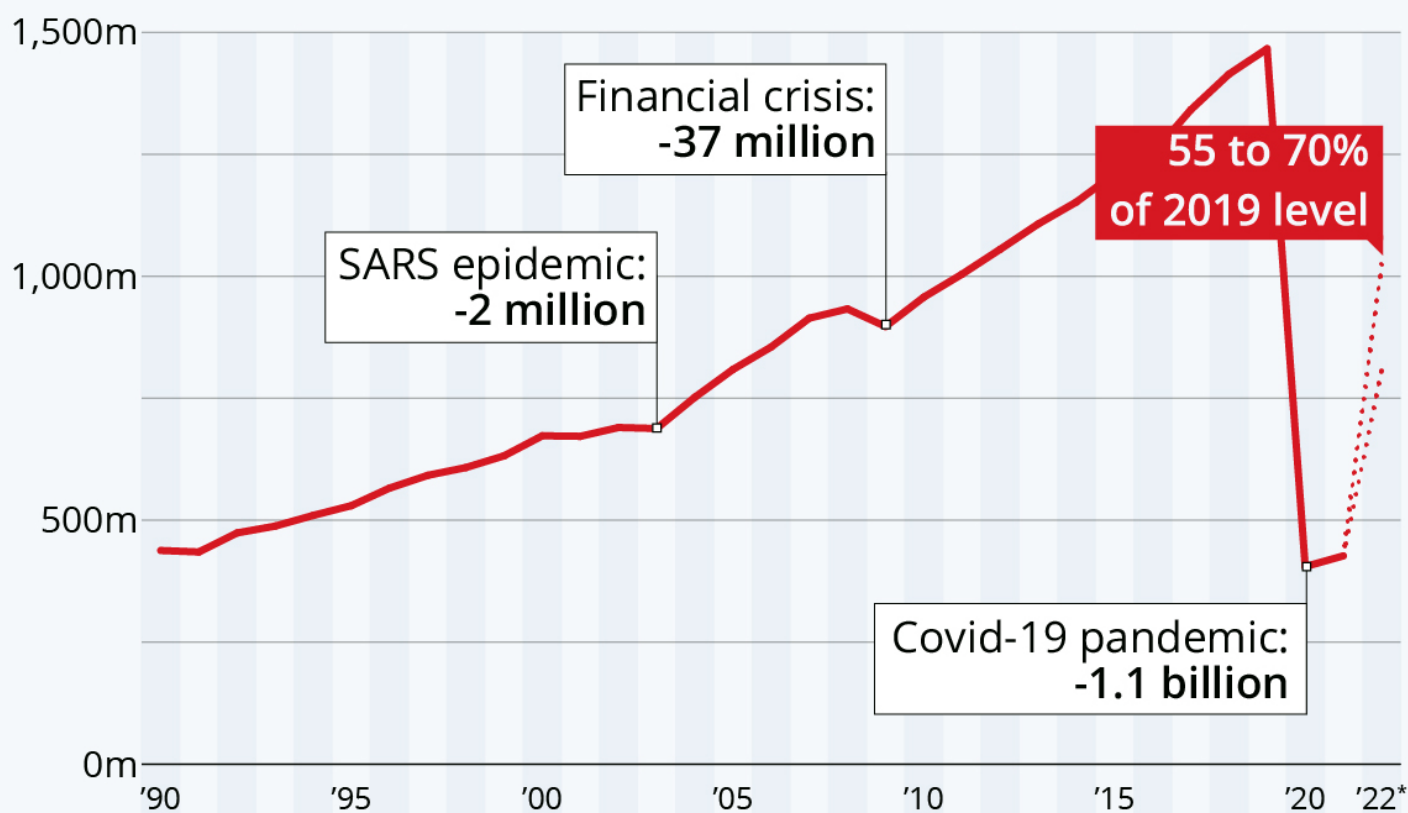
Tudi v tem primeru bo z vsakim mesecem nadaljevanja konflikta vpliv na svetovno turistično gospodarstvo velik. Na eni strani se bo kazal na manj turistih. Po drugi strani pa bo njegov vpliv velik saj cena energentov ovira tudi prometne tokove. Zaradi vojaškega konflikta se namreč morajo izogibati zračnemu prostoru, kar podaljša trajanje letov in povečuje stroške. Tudi če bi se konflikt končal kmalu bo do normalizacije stanja zagotovo preteklo deset in več let. Ukrajinci bodo obubožani in zato ne bodo potovali. Rusi pa so že sedaj osvojeni

in bodo kot turisti nezaželeni. Tudi kupna moč jim bo padla, saj vrednost rublja v primerjavi z dolarjem in evrom pada. Bo pa na ta račun bolj cvetel notranji turistični trg in trg z Rusiji naklonjenih držav.

Posledica konflikta je tudi rast cen energentov in inflacije, kar pa vse ima vpliv na kupno moč prebivalstva EU. V kolikor mora posameznik izbirati med košarico dobrin, ki jih potrebuje za vsakdanje življenje in turističnim potovanjem, bo prisiljen prvo poravnati prvo. Šele potem se bo odločal za potovanja.

International Travel Tipped to Bounce Back in 2022

International tourist arrivals worldwide since 1990

* Forecast as of May 2022

Source: UNWTO

statista

Slika:

Zaključek

Pandemija se umirja, a bo nedvomno imela psihološki vpliv na ljudi. Zato je verjetno, da se bodo ljudje v svetu, kjer je prisotna kakšna koli pandemija, obnašali drugače. Pojavljali se bodo novi virusi in novi lokalni izbruhi. V najnovejši literaturi je tudi navedeno, da lahko trenutna pandemija spremeni potovalno vedenje turistov, saj grožnje patogenega običajno povzročijo spremembe vedenja v skupnostih [13]. Tako lahko koronavirus bistveno spremeni turistično vedenje, kar lahko v svetu traja dolgo po virusu [14]. Pandemija COVID-19 poglobljuje spreminjanje potovalne industrije. V skladu s tem je turistična oskrbovalna veriga postavljena pred izjemen izziv prilagajanja novim trendom na področju potovanja, ki izhajajo iz sprememb v vedenju turistov [15].

Vsled navedenim krizam je prisotna velika negotovost, ki jo povzroča vojaška ofenziva Ruske federacije na Ukrajino, skupaj z zahtevnim gospodarskim okoljem in omejitvami potovanja, ki še vedno ponekod po svetu veljajo zaradi pandemije. Skupaj z inflacijo vpliva na splošno zaupanje. Vse to bo zagotovo škodovalo svetovni turistični industriji, ki še vedno čuti posledice pandemije COVID-19 [16]. To pa bo umirilo trend rasti turizma v letu 2022. Pričakovati je, da se bodo nominalno prihodki iz turizma povečali. To pa na račun dviga cen in ne realne potrošnje.

Viri, literatura in opombe:

1. Blazejczyk K (2007) Multiannual and seasonal weather fluctuations and tourism in Poland. *Clim Chang Tour Assess Copying Strateg Maastricht-warsaw-freibg* 69–90
2. Hoang A (2014) The Differences Between Business vs. Leisure Travelers. In: E-Marketing Assoc. <http://www.e-marketingassociates.com/understanding-differences-business-vs-leisure-travelers/>. Accessed 10 mar 2017
3. Chand S (2010) 2 Types of Tourism: International and Domestic Tourism.
4. Lee I (2010) Difference Between Travel And Tourism. <https://www.enotes.com/homework-help/explain-difference-between-travel-tourism-180649>. Accessed 10 mar 2017
5. Raspor A, Mise-Srajlehner M (2017) Globalization challenges in Slovenian tourism sector: from drive in to fly in destination. *Glob. Challenges*
6. Haryanto T (2020) COVID-19 pandemic and international tourism demand. *JDE (Journal Dev Econ* 5:1–5
7. Liu A, Vici L, Ramos V, Giannoni S, Blake A (2021) Visitor arrivals forecasts amid COVID-19: A perspective from the Europe team. *Ann Tour Res* 88:103182
8. Qiu RTR, Wu DC, Dropsy V, Petit S, Pratt S, Ohe Y (2021) Visitor arrivals forecasts amid COVID-19: A perspective from the Asia and Pacific team. *Ann Tour Res* 88:103155
9. Kourentzes N, Saayman A, Jean-Pierre P, Provenzano D, Sahli M, Seetaram N, Volo S (2021) Visitor arrivals forecasts amid COVID-19: A perspective from the Africa team. *Ann Tour Res* 88:103197
10. Yang Y, Fan Y, Jiang L, Liu X (2022) Search query and tourism forecasting during the pandemic: When and where can digital footprints be helpful as predictors? *Ann Tour Res* 93:103365
11. Ljubotina P, Raspor A (2022) Recovery of Slovenian Tourism After COVID-19 and Ukraine Crisis. *Economics* 10:55–72
12. UNWTO (2022) UNWTO World Tourism Barometer and Statistical Annex, January 2022. *UNWTO World Tour Barom* 20:1–40
13. Zenker S, Kock F (2020) The coronavirus pandemic—A critical discussion of a tourism research agenda. *Tour Manag* 81:104164
14. Seyitoğlu F, Ivanov S (2022) The "New Normal" in the (Post-) Viral Tourism: The Role of Technology. *Tour An Int Interdiscip J* 70:151–167
15. Bire RB, Nugraha YE (2022) A value chain perspective of the new normal travel behaviour: A case study of Indonesian millennials. *Tour Hosp Res* 14673584211065616
16. Karadima S (2022) Will the Ukraine invasion impact the tourism industry? *Investment Monitor*. In: *Invest. Monit.* <https://www.investmentmonitor.ai/special-focus/ukraine-crisis/russia-ukraine-conflict-impact-tourism-industry>. Accessed 23 apr 2022

ANDREJ RASPOR / je dr. družbenih ved – upravljaljskih ved, uni. dipl. org. dela. Ima več kot 38 let delovnih izkušenj od tega več kot 20 na vodilnih mestih: vodja splošnih poslov in komisije za nadzor stroškov, direktor razvoja kadrov in za strateške projekte, podjetnik, ustanovitelj več start-upov, poslovni svetovalec. Mnenja je, da je treba akademsko delo stalno preizkušati na terenu. Avtor več znanstvenih, strokovnih monografij in uporabnih priročnikov ter raziskovalec ARRS projektov.

PREDRAG LJUBOTINA / je visokošolski predavatelj temeljev ekonomije in kvantitativnih raziskovalnih metod v družboslovju. Doktoriral je na področju managementa. Tekom 35-letne podjetniške kariere je nabiral izkušnje v multikulturnem mednarodnem okolju kjer je uspešno zaključil več projektov internacionalizacije poslovanja. Njegovo primarno področje raziskovanja je področje ekonomske psihologije s poudarkom na medsebojnih odnosih v poslovnih okoljih. Poseben fokus namenja družinskim podjetjem, procesu nasledstva in širokemu spektru posebnosti, ki so z s tem povezani. V zadnjem času aktivno sodeluje v več mednarodnih raziskovalnih projektih eden katerih je tudi obsežna mednarodna raziskava kariernega namena študentov.

BOJAN ROJKO / Za sabo ima okoli 25 let dela na okoli 560 koncertnih in festivalskih projektih, večinoma kot vodja odnosov z javnostmi ter promocije, občasno pa tudi kot organizator ali (so)iniciator koncertov. Deluje kot svetovalec pri številnih projektih, med njimi so bili večinoma največji koncertni dogodki v Sloveniji in v tujini.

Povzetek: V prispevku obravnavamo s kakšnimi izzivi se je srečevala slovenska glasbena industrija v času COVID-19 in kakšne posledice je prineslo dogajanje v času pandemije na post pandemični čas. Analizirali smo ukrepe, ki jih je sprejela slovenska vlada in katerih ukrepov so bili deležni prav deležniki glasbene industrije. Ugotavljamo, da je zaprtje javnega življenja v času pandemije imelo nekaj pozitivnih izhodov, vendar je bila velika večina negativnih. Pojavile so se nove oblike nastopanja po družbenih kanalih: vendar pa so bili ti zanemarljivi glede preživetja tako glasbenikov kot tudi ostalih v tej sceni. Na drugi strani pa so se pojavljale osebne travme, glasbeniki bili večinoma brez sredstev za preživljanje, prisotni so bili osebni stečajji. Glasbeniki ki delujejo prosto na trgu, kot svobodni poklici, so bili v veliko slabšem položaju kot tisti, ki delujejo v okviru rednih zaposlitev.

Ključne besede: Slovenija, glasbena industrija, COVID-19, ekonomska eksistenca.

SLOVENSKA GLASBENA INDUSTRIJA V PRIMEŽU MED COVID-19 IN EKONOMSKO EKSISTENCO

Uvod

Svetovna zdravstvena organizacija je bila decembra 2019 obveščena o več primerih pljučnice neznanega vzroka v kitajskem mestu Wuhan. Ta bolezen, ki so jo poimenovali COVID-19, je močno prizadela družbe po vsem svetu, zato vlade držav, ob izbruhu, svojim državljanom priporočajo, naj čim bolj omejijo družbeno življenje in več ostajajo doma. Uvedle so omejitve družbenih dejavnosti, pri čemer se obseg omejitev razlikuje med državami [1]. Vse države članice EU so sprejele podobne ukrepe in so si prizadevale za omejitev nadaljnjega širjenja virusa z naslednjimi ukrepi: (1) zaprtje izobraževalnih ustanov, (2) omejitve prehoda na meji oz. obvezna karantena ob vračanju v državo, (3) omejitve javnega življenja, (4) delo od doma.

Nas v prispevku zanima kakšen bil vpliv ukrepov na glasbeno industrijo, kot del kreativne industrije, v Sloveniji. Diskusija o uporabi in definiranju izrazov "kulturna" ali "kreativna" industrija, v povezavi z umetnostjo, traja še danes [2]. Kriza COVID-19 je vplivala na kakovost življenja in preživetje ljudi in takrat se je predvidevalo da se bo nadaljevalo vse dokler se ne bo našlo ustreznega cepiva in zdravila [3]. V raziskavi preverjamo vpliv virusa COVID-19 na kreativni sektor, v katerem deluje na milijone ljudi po vsem svetu, segment pa se dotika vseh por javnega življenja. Poleg turističnega je bil prav ta sektor zaradi omejitev najbolj prizadet.

Vpliv pandemije COVID-19 na kulturno gospodarstvo predstavlja veliko grožnjo vključenosti in raznolikosti delovne sile [4], saj je marsikdo zamenjal svoje delo in se prezaposlil. V Sloveniji se zato soočamo z ogromnim odlivom delovne sile iz te panoge. Veliko je namreč samozaposlenih, ki niso zaslužili dovolj za preživetje v tem sektorju. Velika podjetja pa so bila primorana odpuščati. Med izbruhom COVID-19 je bila ta industrija finančno prizadeta zaradi velikega števila odpovedi – koncerti, festivali, razstave, glasbene oddaje v živo, konference, poroke, zabave, korporativni dogodki, lansiranja blagovnih znamk, sejmov in več. [5] [6].

Ker kreativna industrija zajema zelo velik spekter različnih delavnosti, se bomo sami osredotočili zgolj na glasbene dejavnosti, katero raziskujemo v Sloveniji. COVID-19 prinaša v ta segment velike izzive. Potrebno je bilo zagotoviti več (zdravstvene) varnosti, tako med izvajalci (zaposlenimi), kot med obiskovalci. Zaradi tega so nastali veliki stroški. Poleg tega so bile tudi omejitve obiskov. Zato vsem

dogodkom v tem času prinesle negativne bilance. Organizatorji so se odločali za izvajanje dogodkov, da so sploh delali, saj so računali, da bo to za izvajalce in poslušalce psihološko koristno. S tega vidika so se ponudila IKT kot ustrezna orodja za omejevanje stikov, posledično pa tudi manjše možnosti za prenos virusa. Potrebno je bilo poiskati nove poslovne modele, ki so glasbenikom omogočali preživetje. Vse to analiziramo v prispevku.

Teoretično ozadje **COVID – 19 v Sloveniji**

Samemu COVID-19 ne bomo namenjali veliko prostora. Kar kaže izpostaviti je, da se je prvič pojavil leta 2019 v Vuhanu na Kitajskem, kjer so zaznali več primerov pljučnice. Izključili so vse doslej znane povzročitelje respiratornih okužb in potrdili okužbo z novim koronavirusom. Dne 7. januarja 2020 so kitajski pristojni organi virus označili kot novi virus in ga začasno poimenovali 2019-nCoV [17].

Zaradi neverjetno hitrega širjenja virusa in tudi zaradi naraščanja smrtnih žrtev kot posledice obolezlosti z virusom so bile skoraj vse države primorane uvesti preventivne ukrepe, s čimer bi kar najbolj učinkovito preprečili širitev virusa. Svetovna zdravstvena organizacija je 11. marca 2020 razglasila COVID-19 za pandemijo.

Tudi Slovenija je sledila tem ukrepom. Zaradi naraščanja števila obolelih na območju Republike Slovenije je bila 12. marca 2020 razglašena epidemija. Vlada je sprejela več preventivnih ukrepov, s katerimi bi čim bolj zajezili širitev koronavirusa. Tako so bili sprejeti ukrepi na področju omejevanja socialnih stikov, na področju zdravstva, ukrepi v vzgojno-izobraževalnih ustanovah, v delovnih okoljih, v upravnih enotah in pravosodju, v domovih za ostarele ter zavodih za prestajanje kazni. Nekateri so imeli neposreden vpliv na panogo, drugi pa zgolj posrednega. Če povzamemo s spletne strani Vlade Republike Slovenije, so bili v Sloveniji veljavni naslednji ukrepi [18]:

- **Ukrepi, namenjeni omejevanju socialnih stikov:** od 20. marca 2020 je veljala prepoved zbiranja ljudi na javnih shodih in javnih prireditvah ter drugih dogodkih na javnih krajih v RS. Zaprle so se javne ustanove. Od 16. marca sta bila ustavljena javni potniški avtobusni in železniški promet, prepovedana ponudba ter prodaja blaga in storitev neposredno potrošnikom. Iz te prepovedi je bila izvzeta ponudba ter prodaja blaga in storitev potrošnikom na daljavo, lekarne in prodajalne z živili. Nakup v trgovinah za ranljive skupine je bil mogoč samo v času od 8. do 10. ure in zadnjo uro delovnega časa. (Treba je poudariti da glasbena industrija, oziroma njen »živi del« - koncerti, festivali, drugo – niso mogli služiti kar celi dve leti zaradi tega, tako so se ustvarjali ogromni minusi in odlivi ljudi v druge panoge, tako rekoč skoraj edina panoga – poleg gledališč ipd. – ki dejansko ni mogla delati s pozitivnim izidom ali pa sploh ne.)
- **Ukrepi na področju zdravstva:** odpovedali so večino nenujnih in preventivnih pregledov v bolnišnicah in zdravstvenih domovih, predvsem pa so prepovedali vse obiske v zdravstvenih ustanovah. Od 14. marca naprej so bile določene tudi najvišje dovoljene cene varovalne, zaščitne in druge zdravstvene opreme.
- **Ukrepi na mejah:** ustavljen je bil letalski promet. Meja s Hrvaško je bila zaprta za potniški promet, vstop iz Italije v Slovenijo pa je bil dovoljen samo slovenskim državljanom oziroma osebam s potrdilom o negativnem testu na koronavirus. Na mejah z Avstrijo in Madžarsko so bile vzpostavljene kontrolne točke. Od 12. aprila naprej je veljal odlok, ki je določal sedemdnevno karanteno ob vstopu v Slovenijo. (Tu kaže izpostaviti problem glede gostujočih tujcev, ki so se nahajali v Sloveniji ob vzpostavitvi omejitev. V Tako so sproti določali iz katerih držav lahko gostujejo, iz katerih ne. Kaže izpostaviti primer ki so ga imeli pri Floating Castle Festivalu in so morali zadnji moment odpovedovati določene izvajalce.)
- **Ukrepi v vzgojno-izobraževalnih ustanovah:** s 16. marcem 2020 so se zaprle vse vzgojno-izobraževalne ustanove v Sloveniji. Prepovedano je bilo tudi organizirano skupinsko varstvo otrok, šole so začele s poukom na daljavo. (Tudi to je vplivalo, kot na vse ostale, tudi na glasbenike in glasbeno industrijo)
- **Ukrepi v delovnih okoljih:** Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve je objavilo pojasnila in priporočila delodajalcem glede odrejanja dela na domu in drugega dela v izjemnih okoliščinah. Za dela, ki jih ni mogoče opravljati na domu, pa je bilo odrejeno čakanje na domu.
- **Ukrepi v upravnih enotah in pravosodju:** upravne enote do nadaljnjega opravljajo nujne naloge, stranke sprejemajo samo za najnujnejše primere, vloge sprejemajo zgolj v elektronski obliki ali po pošti, do preklica ni mogoče sklepanje zakonskih ali partnerskih zvez. Od 28. aprila naprej je bilo znova omogočeno sklepanje zakonske zveze z nekaterimi omejitvami. Prilagojeno je tudi delovanje sodišč in notarskih pisarn.
- **Ukrepi v domovih za ostarele:** uvedena je bila popolna prepoved obiskov.
- **Omejitev obiskov v zavodih za prestajanje kazni:** uvedena je bila omejitev obiskov skupin v zavodih, nenujni zdravstveni pregledi zaprtih oseb pa so bili prestavljeni.

Po vseh sprejetih ukrepih se je začela epidemija v Sloveniji umirjati, trend hospitalizacij je začel padati. Vlada RS je tako počasi začela sproščati ukrepe. Z 11. 4. 2020 je bilo znova dovoljeno opravljanje nenujnih zdravstvenih storitev. S 15. 4. 2020 je vlada odpravila obvezno nošenje rokavic v zaprtih javnih prostorih in ga nadomestila z obveznim razkuževanjem rok. Od 12. 4. 2020 naprej so morale osebe, ki so

prišle v Slovenijo, za sedem dni v karanteno. S 4. 5. 2020 so se odprli frizerski in kozmetični saloni, dovoljene so bile športno-rekreativne storitve na prostem oziroma v športnih objektih ob upoštevanju razdalje. Od 29. 4. 2020 naprej so začele delovati knjižnice, galerije in muzeji, s 4. 5. 2020 pa je bila sproščena tudi strežba na terasah in vrtovih gostinskih lokalov. Dne 30. 4. 2020 je vlada odpravila splošno omejitev gibanja na občine, 11. 5. 2020 je stekel javni potniški promet, 18. 5. 2020 pa so začeli postopno delno odpirati vrtci in šole. Dne 14. 5. 2020 je Vlada Republike Slovenije zaradi ugodnih trendov širjenja bolezni sprejela Odlok o preklicu epidemije, vendar pa so še vedno ostali v veljavi omejevalni ukrepi, ki jih bo treba upoštevati do 31. 5. 2020.

Kot posledica zgornjih ukrepov so organizacije organizirale delo od doma, prav tako pa je potekalo tudi šolanje od doma.

Vlada je sprejela več protikoronskih zakonov s katerimi je urejala status zaposlenih in samozaposlenih:

- Prvi protikoronski zakon (PKP1) samozaposlenim, kmetom in verskim uslužbencem, katerih promet je marca v primerjavi s februarjem upadel za 25 % ali pa je v aprilu in maju v primerjavi s februarjem upadel za polovico, določi da bo država izplačala mesečni temeljni dohodek; v marcu so prejeli 350 EUR, v aprilu in maju pa po 700 EUR. Samozaposlenim v kulturi, ki se jim je pravica do plačila prispevkov za socialno varnost iztekla do 30. junija 2020 ali pa jim nova še ni bila potrjena, so ohranili to pravico do konca avgusta.
- Tretji protikoronski paket pomoči (PKP3) je bil na vladi sprejet 19. maja 2020. Paket je zajemal ukrepe na področju gospodarstva, javnih financ, kmetijstva, gozdarstva in prehrane, sociale, subvencij študentske prehrane, visokega šolstva, infrastrukture ter javnega naročanja. PKP3 je prinesel subvencioniranje skrajšanega delovnega časa, vlada bo financirala polovico delovnega časa, t. j. do 20 ur tedensko. Na področju gospodarstva je med vidnejšimi ukrepi bilo nadomestilo za čakanje na delo za tista podjetja v turizmu in gostinstvu, ki jim bodo prihranki glede na leto 2019 padli za več kot 10 %. Drugi večji gospodarski ukrepi so bili turistični boni oz. vavčerji. Vlada je vsem polnoletnim državljanom namenila po 200 €, mladoletnim pa po 50 EUR bonov, ki jih lahko koristijo pri vseh slovenskih ponudnikih nočitev z zajtrkom. Država je za bone namenila 345 milijonov EUR. (Tu kaže poudariti, da so bili zaposleni v glasbeni industriji obravnavani šele v tretjem svežnju ukrepov, pred tem pa še potekala pogajanja z državo. Do takrat je namreč veljalo, da je prireditvena industrija nekaj postranskega, nepomembnega, neresnega, ne glede na to, da je pomemben faktor pri BDP idr. Stiske posameznikov so se kazale na različne načine. Nekateri so imeli visoke kredite – največ studiji in posojevalci tehnične opreme.)
- Kljub temu, da se je pričakovalo umiritev pride do novih izbruhov. Vlada je peti protikoronski paket sprejela, 23. septembra 2020. Na področju dela podaljšuje ukrep čakanja na delo doma do konca leta 2020 za vse panoge, pogoj je upad prihodkov za vsaj 30 odstotkov glede na leto 2019. Vsi starši, ki bi zaradi okuženega otroka morali biti odsotni z dela, so upravičeni do 80 % nadomestila plače. Na voljo je tudi 100-odstotno nadomestilo plače za zaposlene, ki jim je bila odrejena karantena zaradi stika z okuženo osebo na delovnem mestu. Če je karantena odrejena samozaposlenim, so upravičeni do 250 EUR nadomestila. Vlada je ponovno uvedla tudi ukrep temeljnega mesečnega dohodka v višini 700 EUR in povračilo prispevkov v višini 400 EUR na mesec. Vsi, ki so vključeni v obvezno zdravstveno zavarovanje, pa bodo upravičeni tudi do cepiva za sezonsko gripo.
- Za vse zaposlene, ki v rdečih in sivih conah delujejo neposredno z okuženimi z novim koronavirusom, PKP5 uvaja dodatek v višini 30 % osnovne urne postavke zaposlenega. Na področju izobraževanja PKP5 ureja izobraževanje na daljavo, zagotovitev financiranja zaščitne opreme in sredstev za dezinfekcijo prostorov v izobraževalnih zavodih ter oprostitev plačila vrtca, če je bila otroku odrejena karantena. Ker je bila med karanteno v obdobju med 16. marcem in 11. majem izvajalcem prevoznih storitev onemogočena dejavnost, vlada v PKP5 predlaga nadomestilo za stroške, nastale v tistem obdobju.
- Šesti paket pomoči (PKP6) za lajšanje posledic zaradi koronavirusa, vreden milijardo EUR, je vlada sprejela 10. novembra 2020. Vlada je predvidela kritje fiksnih stroškov podjetij, česar prejšnji protikoronski paketi niso vsebovali. Na področju dela in sociale je vlada poenostavila način prijave dela od doma, prav tako je bilo podaljšanje subvencioniranja skrajšanega delovnega časa do 30. junija 2021. Za delavce v domovih za ostarele je v PKP6 predviden višji dodatek za delo v sivih in rdečih conah. Ponovno so bile aktivirane subvencije podjetjem za čakanje zaposlenih na delo, kmetom finančno nadomestilo zaradi izpada dohodka, odlog plačila obveznosti iz bančnih posojil za 12 mesecev ipd. Za obdobje med 1. junijem 2020 in 31. decembrom 2021 bo državni proračun izvajalcem socialno varstvene storitve institucionalnega varstva kril »izpad prihodkov v višini cene oskrbe v standardni dvoposteljni sobi s souporabo sanitarij za vse nezasedene kapacitete, ki so prazne zaradi zagotavljanja ukrepa omejevanja okužbe s COVID-19«, v istem obdobju jim krije tudi »izpad prihodkov v višini cene za dvoposteljno sobo s souporabo sanitarij, ki je najnižja med vsemi oblikovanimi cenami za kategorije oskrbe institucionalnega varstva odraslih s posebnimi potrebami, za vse nezasedene kapacitete, ki so prazne zaradi zagotavljanja ukrepa omejevanja okužbe s COVID-19.«
- S šestim paketom pomoči (PKP6) staršem za otroka, ki vrtca v času epidemije ne obiskuje, le-tega ni potrebno plačati, izpad nadomesti državni proračun. Prav tako je vlada predvidela kritje izpada plačil v zasebnih vrtcih, ki se financirajo na podlagi 34. člena Zakona o vrtcih RS, država jim krije tudi 15 % cene za posameznega otroka. Vsem učencem in dijakom, ki so upravičeni do šolskih obrokov, bo lokalna skupnost zagotavljala brezplačni topli obrok v dneh, ko poteka pouk. Stroške krije državni proračun. Državni proračun in sredstva Evropske unije krijejo tudi nakup zaščitne opreme tistim dijakom in študentom, »ki jo ti potrebujejo pri opravljanju izobraževalnih ali študijskih obveznosti po študijskih programih javnih in koncesioniranih visokošolskih zavodov.«

V PKP6 je bila sprva predvidena tudi izenačitev vpisnih pogojev med splošno in poklicno maturo. Po odklonilnem mnenju Skupnosti splošnih ter strokovnih gimnazij je ministrstvo ta člen umaknilo. S šestim paketom je vsem študentom oproščeno plačilo storitev študentskih domov.

- Sedmi paket pomoči (PKP7) za lajšanje posledic zaradi koronavirusa, vreden 550 milijonov EUR, je vlada sprejela 19. decembra 2020. Z njim vlada vsakemu študentu izplača 150 EUR, zaposlenim z nizkim dohodkom 200 EUR, verskim uslužbencem 700 EUR in dodatek upokojujencem s pokojninami do 714 EUR; za pokojnino v rangu 612,01 in 714 prejmejo 130 EUR dodatka, v rangu 510,01 in 612 prejmejo 230 EUR dodatka, tisti z višino pokojnine do 510 EUR pa 300 EUR dodatka. Kmetom z nizkimi finančnimi prihodki vlada namenja 150 EUR. Za vsakega otroka, rojenega v času od razglasitve prve epidemije, vlada s PKP7 namenja 500 EUR, prejemniki otroškega dodatka do petega dohodkovnega razreda prejmejo 50 EUR pomoči za vsakega otroka, družine s tremi otroki 100 EUR, tiste s štirimi ali več pa 200 EUR. Na področju kulture PKP7 med drugim omogoča državna sredstva filmskim projektom, ki zaradi epidemije niso bila izplačana.
- Vlada je osmi paket pomoči (PKP8), vreden 320 milijonov EUR, sprejela na seji 25. januarja 2021. PKP8 se navezuje predvsem na ohranjanje delovnih mest - vlada je ukrep čakanja na delo podaljšala do 30. aprila, z možnostjo podaljšanja do 30. junija 2021. Delodajalcem za plače delavcev, ki brez dodatkov ne dosegajo ravni minimalne plače, država subvencionira 50 EUR, prav tako delodajalci v drugi polovici leta 2021 razbremenjeni plačila prispevkov za socialno varnost za zaposlene. Zaposleni, ki ga ob decembrski plači zaradi prejema nagrade za poslovno uspešnost niso, prejmejo krizni dodatek 200 EUR. Uvedeno je bilo tudi finančno nadomestilo zaradi izpada dohodka za nosilce kmetijskih gospodarstev in nosilce dopolnilne dejavnosti od 1. oktobra 2020.
- Z osmim paketom pomoči je vlada razširila seznam prejemnikov enkratne pomoči; polnoletni dijaki prejmejo 50 EUR, študenti s stalnim prebivališčem v Sloveniji, ki se v tekočem šolskem letu šolajo v tujini, pa 150 EUR. Enako višino enkratnega dodatka prejmejo tudi vojni veterani in invalidi ter brezposelni, ki so delo izgubili po 12. marcu 2020 in so ob izplačilu še vedno brezposelni. Podaljšana je bila možnost tridnevne bolniške odsotnosti brez zdravniškega potrdila, a le enkrat v koledarskem letu. Z začasnim ukrepom država verskim uslužbencem začasno krije socialne prispevke. Do konca šolskega leta 2020/2021 bo država prevoznikom nadomestila izpad prihodkov z naslova šolskih prevozov, prav tako se do konca junija 2021 podaljšuje " ukrep nadomestila izpada prihodkov izvajalca prevoza potnikov v železniškem prometu, za izvajalce prevozov potnikov z avtobusi in imetnikom licence za opravljanje prevozov v cestnem prometu, ki izvajajo občasni prevoz s kombiniranimi vozili." Poleg tega je država nase prevzela stroške testiranja slovenskih športnikov.

Iz pregleda ukrepov je razvidno, da so bili samozaposleni in zaposleni lahko upravičeni do pomoči glede na njihov status. V prednosti so vsekakor bili tisti, ki so bili ob nastopu covid 100 % zaposleni za nedoločen čas. Na drugi strani pa so bili na najslabšem tisti, ki so delno zaposleni - delno pa samozaposleni. Samozaposleni so koristili del subvencij, a ker dejansko niso imeli prihodkov, so živeli od prihrankov. Nekateri pa so kasneje zaprli s. p.-je, ali celo šli v osebno stečaj.

Kreativne industrije

Kot smo že uvodoma izpostavil v literaturi in praksi zasledimo uporabo različnih med seboj močno povezanih ali istopomenskih izrazov – od kreativne ekonomije do kreativnih industrij, kulturnih industrij, kreativnih in kulturnih industrij (KKI), v zadnjem času pa se v EU vedno bolj uveljavlja poimenovanje kulturni in kreativni sektor (KKS). Poleg vseh že omenjenih izrazov v Sloveniji v zvezi z njimi zasledimo še dodatne različice, ki sicer izvirajo zgolj iz različnih prevodov oz. naklonjenosti avtorjev do uporabe tujk (kreativni/ustvarjalni) [7].

Že sam uvod nakazuje da definiranje kulturnih in kreativnih industrij ni tako preprosta naloga. Sploh zato ker je bil termin v slovenščino prenesen iz drugih jezikov in okolij. Tam pa je opredeljen na različne načine. Poleg tega nekatera okolja uporabljajo za vse le izraz kulturne industrije, drugje pa k temu dodajajo še širši pomen kreativne industrije. Izraz kulturne industrije ima daljšo zgodovino kakor kreativne industrije. Njegovi izvori segajo v prvo polovico dvajsetega stoletja, ko sta film in gramofonska plošča ustvarila nove oblike umetnosti, občinstva in podjetništva.

Težave so tudi z razmejitvijo, kaj so kulturne in kaj kreativne industrije, čeprav na splošno velja, da prva oznaka definira tiste dejavnosti, ki so bolj neposredno povezane z umetnostjo, denimo glasba, gledališče in film, druga pa vključuje še tiste aktivnosti, ki imajo malo skupnega s tradicionalno definiranimi umetnostmi, in zajema, na primer, oglaševanje in grafično oblikovanje. V Sloveniji smo še pred nekaj leti uporabljali izraz kulturne industrije, najprej v edninski in nato v množinski obliki. Z razvojem dejavnosti pa se je prijela raba kulturne in kreativne industrije, pri čemer se angleška beseda »creative« enkrat prevaja kot kreativno, drugič pa kot ustvarjalno. Breznikova navaja da lahko brez zadržka uporabljamo oboje [8].

Kulturne in kreativne industrije (KKI) imajo velik potencial za povezovanje z drugimi industrijskimi sektorji ter za krepitev gospodarskega in družbenega razvoja s spodbujanjem inovacij, ki izhajajo iz kreativnosti [9]. Sklicujoč se na mednarodne organizacije, kot sta Unesco in GATT (The General Agreement on Tariffs and Trade), so kulturne industrije definirane kot dejavnosti, ki združujejo ustvarjalnost, proizvodnjo in distribucijo dobrin in storitev, ki so v svojem bistvu kultura [10]. Pogosto jih varujejo zakoni o intelektualni lastnini. Temeljijo na znanju in so delovno intenzivne. Vključujejo besedno, glasbeno, televizijsko in filmsko proizvodnjo in založništvo, umetno obrt in

oblikovanje. Nekatere države k temu dodajajo še arhitekturo, vizualno in izvedbeno umetnost, šport, oglaševanje in kulturni turizem [11]. Sami se v nadaljevanju osredotočamo glasbeno industrijo.

R90 Kulturne in razvedrilne dejavnosti [12]:

- R90.010 – Umetniško uprizorjanje;
 - o priprava in izvedba gledaliških, opernih ali plesnih predstav, koncertov, lutkovnih predstav ter drugih odskih prireditev;
 - o dejavnost gledaliških in cirkuških skupin, ansamblov, orkestrrov ipd.;
 - o dejavnost samostojnih umetnikov, kot so igralci, plesalci, glasbeniki, govorniki, predavatelji;
 - o dejavnost voditeljev predstav in prireditev, diskdžokejev;
- R90.020 – Spremljajoče dejavnosti za umetniško uprizorjanje;
 - o priprava in izvedba gledaliških, opernih ali plesnih predstav, koncertov, lutkovnih predstav ter drugih odskih prireditev;
 - o dejavnost gledaliških in cirkuških skupin, ansamblov, orkestrrov ipd.;
 - o dejavnost samostojnih umetnikov, kot so igralci, plesalci, glasbeniki, govorniki, predavatelji;
 - o dejavnost voditeljev predstav in prireditev, diskdžokejev;
- R90.030 – Umetniško ustvarjanje;
- R90.040 – Obratovanje objektov za kulturne prireditve.

Glasbena industrija

Na splošno bi lahko opredelili, da termin »glasbena industrija« pojmuje vse, kar je povezano z glasbo. Ta je glavni posrednik med glasbo (avtorjem) in potrošnikom [13].

Prepoved javnih zbiranj ob izbruhu bolezni COVID-19 je privedla do takojšnje prekinitve delovanja koncertnih prizorišč in glasbenih festivalov, odpovedi nastopov in koncertnih turnej, zaprtja glasbenih trgovin ter številnih drugih ekonomskih dejavnosti, ki jih obsega glasbena industrija. V negotovosti se je znašlo preživetje posameznikov številnih poklicev, ki sestavljajo glasbeno panogo, od skladateljev, glasbenikov, tekstopiscev, glasbenih učiteljev, dirigentov, glasbenih menedžerjev in agentov, založnikov, distributerjev, organizatorjev festivalov in koncertov, zvočnih in lučnih tehnikov, redarskih služb in številnega drugega storitvenega osebja, ki je povezano s to razvejeno in pomembno svetovno gospodarsko panogo [14].

V času COVID-19 vsi deležniki glasbene industrije niso bili enako prikrajšani. Dejstvo je, da so se lahko nekateri nemoteno poslovali. Skladatelji, tekstopisci, založniki, izdajatelji fonogramov, distributerji pretočnih spletnih vsebin (glasba), so normalno ali celo več zaslužili v času COVID-a. Glasbeni agenti so poslovali zelo omejeno saj ni bilo organizacije dogodkov. Drugi so se lahko odločili za alternativne oblike predvsem iz izvedbo in prodajo po spletu (prodaja, poslušalci, glasbeniki). Nekateri pa so bili praktično brez prihodkov (koncerti, diskoteke, tonski in svetlobni tehniki), celi dve leti. Za vse tiste, ki so bili deležni velikih izpadov prihodkov bo imelo dolgoročne posledice. Za nekatere, ki so uspeli preživeti tudi za nadaljnjih 5 do 10 let.

Različne dobre prakse iskanja rešitev

Omejevanje socialnih stikov ljudi, ki ga za obvladovanje pandemije COVIDa-19 z različno intenzivnostjo in v različnih obdobjih od izbruha pandemije v pričetku leta 2020 izvajajo vlade po vsem svetu, je poleg turizma zelo prizadelo tudi kulturni in kreativni sektor [15]. Tako je odsotnost koncertne dejavnosti močno zaznamovala najprej spomladanski dela leta 2020 in celotno jesen in zimo 2020–2021. V poletnem času je bilo sicer nekaj možnosti za izvedbo, a ker je bilo toliko omejitev se nekateri niso odločali, saj so ocenili da se dogodki finančno ne bodo pokrili. Predvsem pa je bilo zelo rizično rezervirati tuje skupine, ker se ni vedlo ali bo dejanske izvedbe sploh prišlo. Vsi, ki so organizirali dogodke v tem času, so delali iz izgubo, razen če so bili močno subvencionirani s strani države, lokalne skupnosti, oziroma drugimi donacijami. Izgube pa zato, ker so bile kapacitete zmanjšane tudi do 80 % glede na prej, profit pa po ocenah poznavalcev nastane šele ko se preseže 70 do 80 % polne zasedenosti celotne kapacitete. To pa je bilo zaradi omejitev praktično nemogoče doseči. To v težko stisko postavlja tako avtorje glasbe kot tudi vse preostale organizacije v tej panogi.

Kako so pristopili k organizaciji pomoči v tujini?

Glasbena industrija po podatkih Mednarodnega združenja fonogramske industrije podpira v EU kar 2 milijona neposrednih delovnih mest. Raziskava študije Oxford Economics pa razkriva, da gospodarstvu Evropske unije in Velike Britanije prinaša več kot 81 milijard EUR, od tega v obliki neposrednega izvoza kar 10 milijard, na leto [16]. Po podatkih Združenih narodov (2019) kreativna gospodarstva na globalni ravni pred COVID-19 predstavlja 3 % celotnega bruto družbenega proizvoda (BDP), zaposlujejo prek 30 milijonov ljudi in zagotavljajo več delovnih mest delavcem, starim od 18 do 25 let, kot katera koli druga področja zaposlitve. V Evropski uniji zagotavljajo (širša vključitev) prek pet milijonov delovnih mest [17].

V tujini je že v letu 2020 veliko organizacij pripravilo sklade za pomoč glasbenikom, saj so bili le-ti najbolj prizadeti. Ta pomoč je izvirala iz profesionaliziranega in organiziranega sektorja, ki se je hitro odzval in aktiviral mehanizme podpore. Tako je pomoč zbiral nemška

kolektivna organizacija GEMA in nizozemska kolektivna organizacija BUMA/Stemra. Zato je 2. aprila 2020 v imenu evropske glasbene industrije kar 36 evropskih združenj in mrež glasbenih avtorjev, izvajalcev, založnikov, festivalov, dvoran, promotorjev, menedžerjev, kolektivnih organizacij in drugih interesnih združenj podpisalo poziv k odločnemu ukrepanju za zaščito glasbene industrije [14]. V nekaterih državah (Združeno kraljestvo, Nemčija, Nizozemska), kjer je ta panoga prepoznana, so se odzvali. V drugih, kot je npr. Slovenija, države Zahodnega Balkana, pa se sploh niso odzvali ali pa so se odzvali z zamikom.

Kaj pa Slovenija?

V Sloveniji delež zaposlenih v kreativnem sektorju pred COVID-19 predstavlja 7 % vseh delovno aktivnih, ki ustvarijo skoraj tri milijarde EUR prometa [15], kar priča o izjemnem pomenu tega sektorja za delovanje ekonomije. Po podatkih zavoda BIG je v Sloveniji samo na področju poklicev, kot so kreativni in nastopajoči umetniki, avtorji, novinarji in jezikoslovci, zaposlenih približno 12.000 ljudi, pri čemer delež samozaposlenih med njimi znaša 40 %. Število podjetij v kulturnem sektorju je 9.360, medtem ko naj bi bil delež vseh registriranih organizacijskih enot, ki jih zavzema kreativno-kulturni sektor v Sloveniji, 10,5 % [15] [17]. Vendar pa so to uradni podatki, ki so lahko tudi nekoliko nižjih od pravih. Po oceni poznavalcev je groba ocena da je okoli 20.000 ljudi ožje, oz. širše nekje okoli 80.000 vpetih v ta sektor. K temu je treba upoštevati, da imajo ti ljudje povečini družine, kar vpliva torej na preživetje ne samo njih ampak tudi njihovih družinskih članov. Še posebej če je celotna družina vezana na ta sektor. Kar je bolj pravilo kot izjema.

Če je bil torej že pred pandemijo položaj povprečnega slovenskega kulturno-kreativnega delavca vse prej kot rožnat, se je zaradi nje še dodatno poslabšal. Večmesečna (dejansko v praksi dveletna) zamrznitev tradicionalnega (kulturna in kreativna ponudba na fizičnem prizorišču) KKS, je bila izjemna grožnja mnogim kulturnim in kreativnim delavcem, ki se po lastnih navedbah že v letu 2020 soočali s hudo socialno stisko [15]. Tako se je še povečala prekarizacija, padec prihodkov in osebni stečaji. Ena izmed ključnih značilnosti kreativnih zaposlitev temelji na njihovi fleksibilnosti. Skupine kreativnih delavcev, ki se ukvarjajo s pretežno nematerialnimi, mentalno zahtevnimi in organizacijsko zapletenimi dejavnostmi, so zabeležile izrazit prehod v fleksibilno delovno okolje, ob čemer je fleksibilizacija dela teh nadarjenih in pogosto visoko izobraženih kadrov zaznamovana z zahtevnimi in individualno oblikovanimi delovnimi urniki, nizkimi in nerednimi plačili ter visoko stopnjo potencialnega tveganja ob izrazito deprivilegirani (podrejeni) delovni poziciji v odnosu do delodajalca [17].

V sodobni glasbeni industriji so koncerti postali glavni vir zaslužka glasbenikov. Zaradi pretočnih vsebin, se prodaja zelo malo CD-jev in DVD-jev. Kokošin je v svoji raziskavi ugotavljala kako obiskovalci koncertov poizkušajo nadomestiti izpad koncertov med COVID-19. Ugotovila je da so zelo pogrešali in posledično želijo koncertno izkušnjo poizkušajo nadomestiti s spremljanjem nedavnih koncertov preko spletnih platform, intenzivneje poslušajo glasbo, uporabljajo platformo Youtube in si ogledujejo DVD posnetke starejših koncertov. Poleg tega je iz rezultatov razvidno, da respondenti koncertom vsaj do neke mere dodeljujejo večjo pomembnost kot v obdobju pred pandemijo. Spletni koncerti so se sicer izkazali kot učinkovit in inovativen izhod v sili, ki pa žal le delno zadovolji potrebe po koncertih v živo, zato nanje ne moremo računati kot na trajno rešitev [18]. Ta poizkus prehoda iz živo na splet je pokazal, da so bili tudi hudi zapleti s tehnologijo, kakovostjo prenosov, sesuvanje sistemov, daleč od žive izkušnje – lahko ga jemljemo bolj kot nek izhod v sili, za kratek čas. Seveda pa so bili primeren test, kako se bo lahko ta zvrst razvijala v bodoče, med mlajšimi generacijami in tistimi, ki zaradi ovir ne morejo obiskovati koncertov.

Poleti 2020 so se najbolj predani organizatorji preselili na odprto, z okrnjenimi dogodki pod taktirko restrikcij. A kmalu so prišli novi ukrepi, med njimi osemmetrski prepad med izvajalci in sedečim občinstvom v dvorani. Dokler nekateri niso obupali in je z novimi ukrepi v zimi 2020-21, spet vse zastalo. Te dogodke se je delalo bolj zaradi tega, da se je delalo, kot zaradi profita, oziroma pokrivanja stroškov. Privoščili so si jih, po povečini lahko samo že s strani države ali EU podprti organizatorji. Ostali so delali izgubo. Mnogi so izgubili delo, zmanjšali so se dohodki že tako prekarne industrije, umaknili so se oglaševalci, dogodki so postali finančno nevzdržni, na odrih dvoran pa se nabira prah [19]. Skratka, spirala se je vrtela in trg je izgubljal, obiskovalci so bili razočarani, vedno novih in novih restrikcij. Kako se obrnil trend je prikazano v tabeli (Tabela 1: Slovenija glasbene ustanove).

Tabela 1: Slovenija glasbene ustanove

	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Število prireditev	268	275	301	173	89	362
Število obiskovalcev	110.485	104.184	76.126	34.943	15.009	58.429
Število virtualnih prireditev	-	-	-	-	160	186
Število ogledov virtualnih prireditev	-	-	-	-	-	45.160

[20]

Tudi v Sloveniji, tako kot drugod po svetu so se pojavile zahteve po pomoči glasbenikom. Dobrodelno društvo MiDelamo. Dogodke je nastalo, ko je zaradi koronavirusa obstala celotna glasbena industrija. Koncerti so bili odpovedani, prihodki pa so usahnili ne le

glasbenikom, ampak tudi tehničnim delavcem v zadrju in drugim vpletenim. Zato so zagnali akcijo za odrske delavce, saj so se prenekateri znašli na robu preživetja [19]. Prvo pobudo so sprožili že 14. avgusta 2020, ko so se na tistem shodu s tehničnimi kovčki zbrali pred parlamentom in javno opozorili na težave glasbene industrije. Predvsem se je opozarjalo, pomagalo se je lahko le nekaterim, a žal ne večini ali vsem. Glasbenikov, vključno z odrskimi delavci, je v Sloveniji okrog 15.000, in nekako bi še šlo, če bi se bolj trajno vpeljal univerzalni temeljni dohodek (UTD). Ko pa je bila čez poletje ta pomoč ukinjena, je nastal spontan tihi protest. Septembra so posneli še video s sporočilom o tem, kar počnejo ter se pridružili mednarodni akciji Stojimo skupaj (Stand as One) oziroma odvodu pobude pod nazivom #LightItInRed ali Rdeče luči. V Sloveniji se je v rdeče obarvalo 44 dvoran. Cilj je bil, da se specializiran tehnični kader vendarle obdrži, saj gre za kader, ki se ne priuči čez noč. Tehniki imajo življenjske izkušnje in kilometrino s festivalov in drugih koncertov, ne da se jih kar nadomestiti. Brez tega kadra namreč ni možno speljati dogodka. Potrebuje se tonske tehnike, sooblikovalce zvoka, oblikovalce luči, pa tudi čistilke, varnostne službe in še koga [14]. Z ministrstvom za gospodarski razvoj in tehnologijo (MGRT) so se že novembra 2020 dogovarjali, da bi pripravili dogodek za tisoč ljudi, ki pa bi jih pred vstopom v koncertno dvorano testirali s testi, ki zaznajo virus že v fazi inkubacije. To so januarja 2021 storili pri angleški izpostavi #WeMakeEvents, ko organizirajo dogodek brez fizične razdalje za 25.000 ljudi, eksperiment pa podpira in financira angleška vlada.

Poziv za rešitev glasbene industrije je na Vlado Republike Slovenije in druge pristojne organe je naslovilo 27 slovenskih glasbenih organizacij in festivalov s pozivom za reševanje glasbenega sektorja. Do takrat jih sploh niso zaznali kot resne gospodarske deležnike ali celo resne delavce.

Poligon kreativnega centra in Centra za kreativnost je v letih 2020 do 2022 izvedel štiri raziskave [21], s katerimi je ugotavljal, kako se je počutil Slovenski kulturno-kreativni delavec v času covid-19. Njihove glavne ugotovitve so:

- Kljub izteku epidemije poglobljanje krize v sektorju. Več kot polovica delavcev trenutno nima dovolj dela za preživetje. Štirje od desetih zasebnih poslovnih subjektov ocenjujejo poslovanje v letu 2022 kot (zelo) slabo. To še vedno vpliva na sektor, ki se še pobira.
- Epidemijo revnih delavcev zakriva podpora bližnjih. Vsak drugi delavec razmišlja o odhodu, skoraj desetina jih je sektor že zapustila. Več kot polovica ustvarjalcev, v primeru, da bi se ji pokvaril najpomembnejši delovni pripomoček, nima denarja, da bi si ga lahko takoj nadomestila. Vsak drugi delavec ima neto plačo do 1.000 EUR. Najbolj prekarizirani delavci so najmanj plačani. Zaposlitve v javnem sektorju so čez celotno obdobje merjenja plačane najboljše. Manj kot petina delavcev izhaja iz slabo preskrbljene izvirne družine. Brez podpore bližnjih si dve tretjini lastnikov doma le-tega ne bi mogli privoščiti.
- Visoko nezadovoljstvo s staro oblastjo, zato zahteve novi vladi da uredi stanje. Ustaljeno prepričanje o visoki odvisnosti sektorja od javnega financiranja, ne drži, saj zgolj dva od desetih poslovnih subjektov v kulturno-ustvarjalnem sektorju ocenjujeta, da sta večinsko javno financirana. Delavci zahtevajo, da se nemudoma naslovi osnovne eksistencialne stiske vse večjega deleža revnih delavcev. Večina je delala v sektorju brez državnih in drugih subvencij. Sedaj pa je bilo tu največ stečajev, preusmeritev v delu na druge poklice, torej odliva idr.
- Zaskrbljujoče prakse javnih kulturnih zavodov. Večino anketiranih si deli mnenje, da javni kulturni zavodi v epidemiji za delavce in sektor niso naredili dovolj, saj so molčali, namesto da bi se zoperstavili oblastniškemu uničevanju sektorja. Ena najbolj zaskrbljujočih ugotovitev raziskave je, da štirje od desetih delavcev za zadnje sodelovanje z javnim kulturnim zavodom plačila niso prejeli oziroma so ga ocenili kot (zelo) slabo. Zgolj petina si jih neplačano sodelovanje drzne zavriniti. Delavci izražajo strah, da v primeru odklonitve neplačanega sodelovanja ne bodo dobili morebitnega plačanega dela v prihodnosti ter tudi ne nujnih referenc za (podaljšanje) statusa samozaposlenega v kulturi. Seznam del, ki jih delavci za javne zavode izvajajo zastoj, kaže, da bi lahko ob sočasni koncentraciji vseh teh neplačanih aktivnosti v okviru enega javnega zavoda, le-ti zavodu v celoti omogočili brezplačno produkcijo projekta.
- Epidemija spreminja delovne navade. Več kot polovica delavcev je v primerjavi s časom pred epidemijo manj delovno učinkovitih. Kljub ukinitvi ukrepov v letu 2022 dela od doma več delavcev kot pred epidemijo. Čeprav s pomladjo 2022 vse več aktivnosti poteka enako kot pred epidemijo, so še vedno odpovedani, prestavljeni ali v mirovanju štirje od desetih koncertov, tretjina predstav in performansov ter razstav. Kljub ukinitvi večine ukrepov določene aktivnosti vztrajajo na spletu in sicer konference in manjši izobraževalni dogodki, predstavitev projektov ter sestanki, svetovanja in mentorstva. Deficit, ki je nastal v času dveh let COVID-a, se bo pokrival še leta, tako na ravni družin, še bolj pa podjetij.

Poseben problem v panogi predstavljajo neplačila. Tako dobijo samozaposleni plačila z zamudo ali pa celo ne in nekateri so se znašli v situaciji, da zaradi dolgov ali kakšnih drugih razlogov niso prejeli nadomestila mesečnega dohodka, ampak so morali pristati na socialni podpori. Ki ne zadostuje za preživetje, še posebej ne, ker so imeli višje mesečne stroške od tega zneska (osnovna socialna podpora je znašala cca. 420 EUR). Mnogi so namreč pred COVID-om plačevali davke in druge dajatve tudi z 4 do 6 mesečino zamudo, saj so prejeli plačila za svoje storitve z nekajmesečno zamudo (v primeru, da niso imeli zaloge denarja). In v kolikor se je nekdo znašel v situaciji, da je bil ravno ta čas (ob sprejetju COVID-nega nadomestila) neplačnik, ni dobil nadomestila plače. In ker je zaprtje trajalo dalj časa, ti niso bili zmožni prislužiti toliko denarja, da bi poplačali dolgove. Prihajalo je do absurdne situacije. Poleg tega da nekdo ni imel tekočih prihodkov iz poslovanja, ni bil upravičen do podpore. Kar nekaj jih je bilo primoranih razglasiti osebni stečaj. A tudi to ni rešitev. Po stečaju ostane

dolg do države z visokimi obrestmi – okoli 10 % na letni ravni, kar še bolj pogloblja dolg do države, država pa je po koncu epidemije kar pozabila na to, da so mnogi zaradi prepovedi dela – tako rekoč 2 leti - pristali v takšni situaciji. Tu se poraja vprašanje, ali so bili zavestno izločeni ali pa je to zgolj napaka in so odločevalci posvečali skrb drugim, ki so bili bolj organizirani in glasni. Vsekakor bomo po vsej verjetnosti videli tudi kakšen epilog. Morda bo o tem moralo presojati tudi Evropsko sodišče.

Zaključek in priporočila

Glasbena prizorišča so poleti 2022 spet zaživela, zdi se, da je kolesje glasbene industrije v polnem zamahu. A redke, sicer medijsko najbolj izpostavljene razprodane prireditve le senčijo resničnost, ki po dvoletnem zaprtju nikakor ni rožnata. Številni neodvisni organizatorji, še pokrivajo deficit, ki je nastal v dveh letih. Poleg tega se vse draži in bi se morale tudi vstopnice, a še ni tako stabilna situacija, da bi jih lahko, saj se ljudje še vedno šele privajajo na dogodke – v Sloveniji smo potrebovali okoli 20 do 30 let, da smo vzpostavili pravo kulturo obiskovanja koncertov in festivalov, z nekaj izjemami, ki so funkcionirale »same od sebe«. Vsak dan nas v novicah pričaka nova odpoved koncertne turneje, kar obiskovalcem koncertov vliva nezaupanje, zaradi česar je predprodaja vstopnic zmeraj slabša [22]. Tudi statistika osebnih stečajev glasbenikov govori sama zase. Tisti glasbeniki, ki so želeli preživeti pa so morali spremeniti svojo dejavnost. Tako so bili na boljšem tisti, ki se glasbeno zvrstjo ne ukvarjajo profesionalno, ampak so zaposleni in jim to predstavlja dodatne vire zaslužka. Posameznikom se ne da več toliko obiskovati družabne dogodke. To ima gotovo posledice za glasbeno industrijo na dolgi rok. Stanje se sicer izboljšuje, a bo potrebovalo leta (5 do 10 let), da si bo opomoglo na pred COVID-no stanje. Dejstvo je namreč da v letu 2023 želijo vsi glasbeniki povečati število svojih koncertnih dejavnosti. To pa odpira drugo vprašanje, ali imajo potrošniki dovolj časa in denarja, da bodo lahko obiskovali dogodke. Pri tem so domači glasbeniki ponovno prikrajšani. Obiskovalci več povprašujejo po tujih skupinah. Vsled tega postajo določeni glasbeni dogodki finančno nevzdržni in bodo kljub organizaciji lahko ustvarjali izgube. Slovenija brez da se bo internacionalizirala in postala glasbena destinacija (kot je to npr. Tolmin in je bila Bela krajina) ne more pokrivati večjih in odmevnih glasbenih dogodkov. Organizira lahko butične dogodke, ki pa bodisi prinašajo visoke cene vstopnic, ali pa manj aktualne nastopajoče. Drug izziv je vzgoja potrošnikov. Ta se začne v primernem šolstvu. Razmišljati bi morali, da bi organizirali tudi kakšne popoldanske festivale za osnovno šolsko mladino. Vsekakor bo obravnava tega področja še aktualna.

Viri, literatura in opombe:

1. World Health Organization (2020) Coronavirus disease 2019 (COVID-19): situation report, 72.
2. Caust J (2015) Cultural wars in an Australian context: challenges in developing a national cultural policy. *Int J Cult policy* 21:168–182
3. Chan D (2020) How to make critical decisions amid COVID-19 pressures. *Res. Collect. Sch. Soc. Sci. Paper* 3213:
4. Eikhof DR (2020) COVID-19, inclusion and workforce diversity in the cultural economy: what now, what next? *Cult Trends* 1–17
5. Ozili PK, Arun T (2020) Spillover of COVID-19: impact on the Global Economy. Available SSRN 3562570
6. Seetharaman P (2020) Business models shifts: Impact of COVID-19. *Int J Inf Manage* 54:102173
7. Murovec N, Kavaš D, Bartolj T (2020) Statistična analiza stanja kulturnega in kreativnega sektorja v Sloveniji 2008-2017 . 143
8. Breznik M, Stepančič L, Lipovšek B, Pivec H, Širca M, Tivadar B (2011) KKIPS: kulturne in kreativne industrije po slovensko . 28,29
9. Kulturno-kreativna industrija . In: *Kreat. Portal*. <https://kreativniportal.gzs.si/kulturno-kreativna-industrija/>. Accessed 9 jan 2023
10. Hesmondhalgh D, Negus K (2002) *Popular music studies*. Oxford University Press
11. Earnshaw R (2017) *Research and Development in the Academy, Creative Industries and Applications*. Springer
12. (2023) Dejavnosti SKD . In: SPOT. <https://spot.gov.si/sl/dejavnosti-in-poklici/dejavnosti-skd/>. Accessed 10 jan 2023
13. Kretschmer T, Antoniadis G, Braun V, Rath SA, Richter H-P (2001) Evaluation of iatrogenic lesions in 722 surgically treated cases of peripheral nerve trauma. *J Neurosurg* 94:905–912
14. Matoz Z (2020) Poziv za rešitev glasbene industrije. In: *Delo*. <https://www.delo.si/kultura/glasba/poziv-za-resitev-glasbene-industrije/>. Accessed 9 jan 2023
15. Matjaž E, Černič P, Perviz L, Ograjenšek I (2020) Slovenski kulturno-kreativni delavec v času pandemije COVIDA-19. *Econ Bus Rev* 22:10
16. Župančič K (2021) Glasbena industrija v primežu pandemije podlaga. In: *Val* 202. <https://val202.rtvlo.si/podcast/glasbena-zgodba/173251537/174750023>. Accessed 9 jan 2023
17. Uršič M (2021) Pandemija covid-19 kot nadaljevanje procesov fleksibilizacije in prekarizacije delovnih razmer za kreativne poklice v sloveniji. *Teor Praksa* 58:762–784
18. Kokošin K (2021) Pomanjkanje koncertov popularne glasbe v času izbruha pandemije novega koronavirusa: magistrsko delo.
19. Mager I (2020) Dobrodelno društvo MiDelamoDogodke: Podpora delavcem iz zaodrja. In: *Dnevnik*. <https://www.dnevnik.si/1042945936/kultura/glasba/dobrodelno-drustvo-midelamodogodke-podpora-delavcem-iz-zaodrja>. Accessed 9 jan 2023
20. SURS (2023) Statistični urad Republike Slovenije. <http://www.stat.si>.
21. Matjaž E, Černič P, Perviz L, Ograjenšek I (2022) Slovenski kulturno-kreativni delavec v času pandemije COVIDA-19.
22. Župančič K (2022) Množične odpovedi koncertnih turnej. In: *Val* 202. <https://val202.rtvlo.si/podcast/glasbena-zgodba/173251537/174907392>. Accessed 9 jan 2023

ANDREJ RASPOR / je dr. družbenih ved – upravljalnih ved, uni. dipl. org. dela. Ima več kot 38 let delovnih izkušenj od tega več kot 20 na vodilnih mestih: vodja splošnih poslov in komisije za nadzor stroškov, direktor razvoja kadrov in za strateške projekte, podjetnik, ustanovitelj več start-upov, poslovni svetovalec. Mnenja je, da je treba akademsko delo stalno preizkušati na terenu. Avtor več znanstvenih, strokovnih monografij in uporabnih priročnikov ter raziskovalec ARRS projektov.

DARKO LACMANOVIĆ / je redni profesor na Univerzi »Mediterran, Fakulteta za turizem MTS – »Montenegro Tourism School« v Podgorici, Črna gora. Več let je deloval v gospodarstvu, kot direktor prodaje enega največjih črnogorskih podjetij. Je avtor več knjig in člankov v revijah, ki se raziskovalno ukvarja s trženjem v turizmu in vodenjem prodaje v gostinstvu.

Povzetek: Terorizem in njegov vpliva na turizem nista novi področji. Mi smo se ga le lotevali z vidika primerjave med državami, kjer politična in ekonomska dejavnost ni stabilna in zahodnimi tržnimi gospodarstvi, kjer je gospodarstvo stabilno in imajo države urejeno demokracijo. Tako je ugotovitev, da se turizem, mnogo hitreje opomore, ko pride do terorističnega napada v državah, kjer je tržno gospodarstvo in urejena demokracija. Medtem ko se v ostalih državah opravlja zelo počasi.

Ključne besede: terorizem, teroristični napadi, politična stabilnost, gospodarska rast.

VPLIV TERORIZMA NA TURIZEM

Uvod

Turizem je po definiciji migracija prebivalstva iz različnih motivov, ampak predvsem z namenom ukvarjanja s prostočasnimi dejavnostmi in rekreacijo oziroma iskanjem zabave, da bi pobegnili pred vsakodnevnim delovno in življenjsko rutino. Poleg tega, da si turisti želijo počitka, želijo tudi spoznavati lokalno kulturo in kulinariko. Če nisi adrenalinski turist in ne potuješ zaradi nekaterih čudnih vzgibov, potem si predvsem želiš doživeti v miru. Seveda je to zelo posplošeno povedano, saj gre danes pri turizmu za bolj kompleksen pojav. Njegova masovnost se pojavi z razvojem novih destinacij in novih transportnih možnosti, ki jih omogoči avtomobilnost in poceni letalske linije.

Drugi vidik, ki ga obravnava prispevek je terorizem. Ta ni nov pojav. V drugo polovico dvajsetega stoletja pa je novo to, da se pojavi nova pojavna oblika, ko se terorizem pojavi v turističnih krajih. Ko obravnavamo povezavo med terorizmom in njegovim vplivom na turizem je potrebno opozoriti, da je bilo na tem področju izvedenih veliko različnih študij, ki so obravnavale različna okolja in vzroke terorističnih napadov, kot njegove posledice.

Povezava med turizmom in terorizmom je tako bila ugotovljena že pred desetletji in podrobno opisana v mnogih objavljenih študijah. Sami pa smo to temo tudi obravnavali in tu podajamo zgolj povzetke¹.

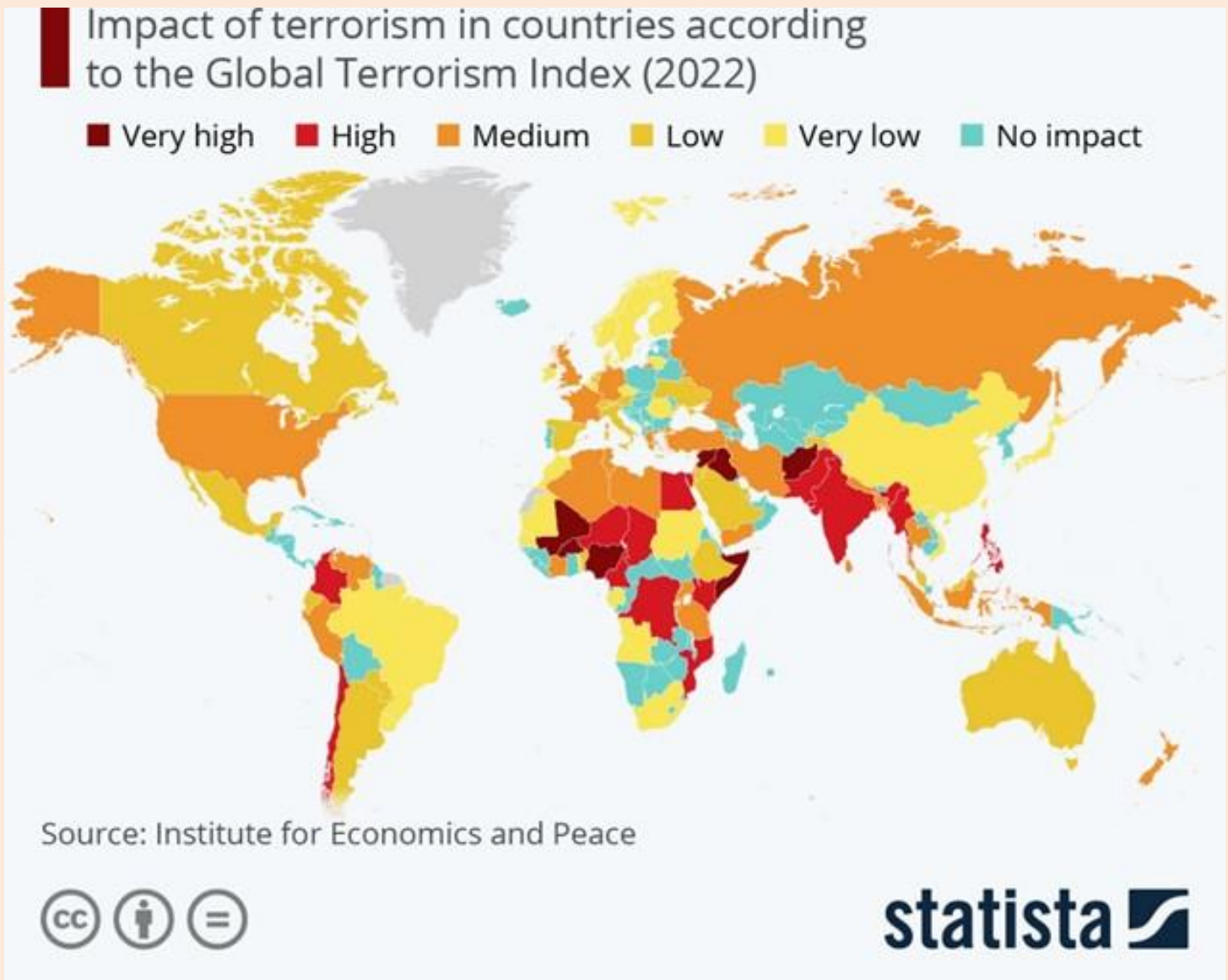
Turizem in terorizem

Terorizem

Terorizem je v najširšem pomenu uporaba kriminalnega nasilja za izzivanje stanja groze ali strahu, večinoma z namenom doseganja političnih ali verskih ciljev. Izraz se v zvezi s tem uporablja predvsem za namerno nasilje v času miru ali v kontekstu vojne proti neborcem (večinoma civilistom in nevtralnemu vojaškemu osebju). Avtorja Pizam in Smith sta iz zgoraj navedenih splošnih dejstev oblikovala definicijo, da je »Terorizem je sistematična in vztrajna strategija, ki jo izvaja država ali politična skupina proti drugi državi, politični ali socialni skupini preko sosledja nasilnih dejanj, kakršna so usmrtitve, ugrabitve, uporaba eksplozivnih sredstev, sabotaže, umori ipd., z namenom ustvarjati ozračje vzdušja teroriziranosti in javnega ustrahovanja, da bi dosegli politične, družbene ali verske cilje.«

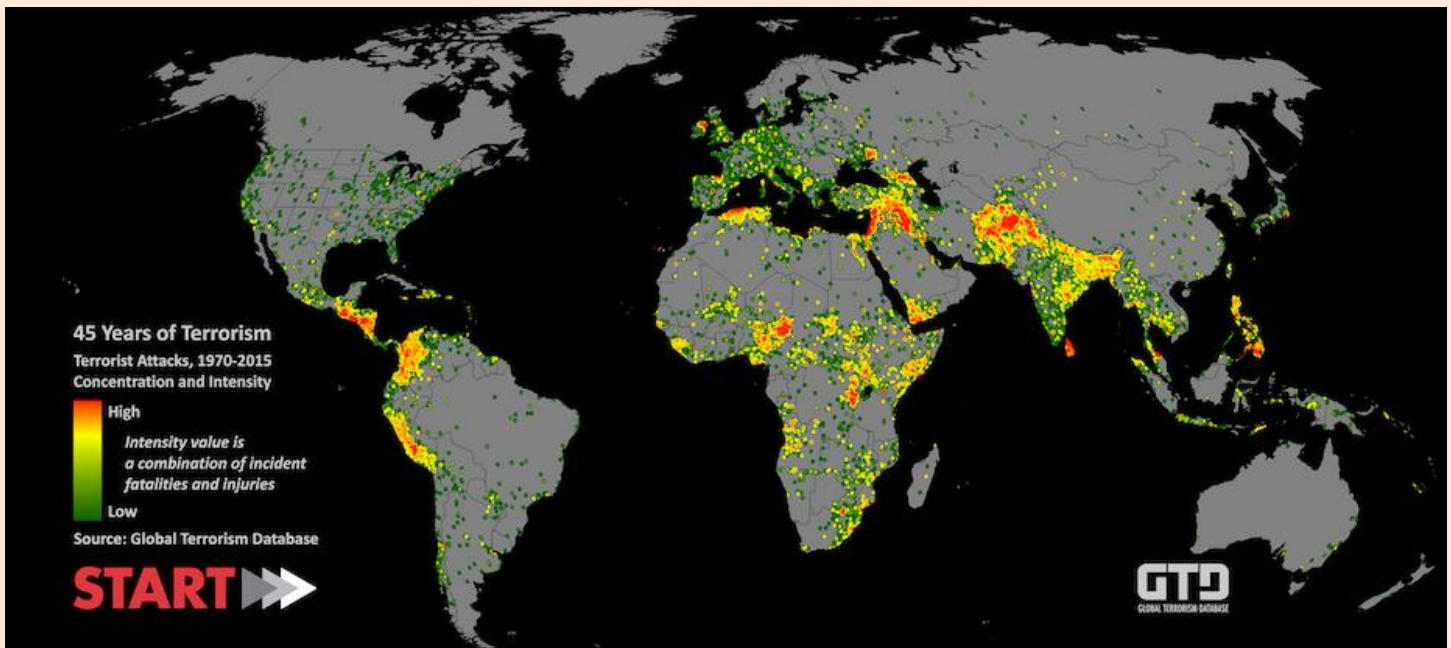
Napadi se lahko zgodijo kjer koli: na praznični tržnici pred zgodovinsko cerkvijo v Pragi, na ulici med državnim praznikom v Španiji, v letalu nad ZDA ali med prvim šolskim dnevom v majhnem mestu na Japonskem. Terorizem ni domena nekaterih tretjih afriških držav, do njega lahko pride tudi v urejenih demokracijah. Tak primer je Norveška, ko je Anders Behring Breivik pobil skupino 68 otrok, ki je mirno in nič hudega sluteč taborila na otoku. Taki dogodki nas opominjajo, da moramo vzpostaviti kontrolne mehanizme, da lahko teroristične napade preprečimo, ali pa vsaj omilimo njegove posledice.

V sliki (Slika 1: Prisotnost terorizma v svetu leta 2022) lahko vidimo, v katerih državah po svetu je bil prisoten terorizem leta 2022.

Slika 1: Prisotnost terorizma v svetu leta 2022

Slika (Slika 2: Teroristični napadi v letih 1970-2015) prikazuje, v katerih krajih po svetu so bili najbolj intenzivni teroristični napadi (vir: Five decades of reporting terrorism: Has there been too little or too much coverage?, 2017). Iz slike je razvidno, da je bilo največ takih napadov v Arabskem svetu in v Srednji in Južni Ameriki.

Slika 2: Teroristični napadi v letih 1970–2015

Kot vidimo na sliki (Slika 2: Teroristični napadi v letih 1970–2015), so se teroristični napadi zgodili na nekaterih izmed najbolj atraktivnih turističnih destinacijah. Tako so se dogajali tudi v Sredozemlju. Predvsem v arabskem svetu.

Seveda se postavlja vprašanje, ali je strah pred terorističnimi napadi močnejši od navdušenja nad raziskovanjem turističnih atrakcij? Na to vprašanje ni možno enoznačno odgovoriti in obstaja več odgovorov. Zato jih navajamo v nadaljevanju. Percepcija tveganja glede terorističnih napadov bi lahko vodila do »potovalne anksioznosti« in posledično do iskanja novih turističnih destinacij. Tako bi se lahko določeni turistični destinaciji turisti zaradi nevarnosti pred napadi popolnoma izognili. Baker je pojasnil da, »različne stopnje percepcije tveganja skupaj z drugimi notranjimi dejavniki lahko vplivajo na turistovo motivacijo za potovanje ... Posameznik z negativnim odnosom do določene destinacije zaradi terorističnega incidenta lahko izkazuje visoko stopnjo zaskrbljenosti glede varnosti in to lahko vodi do negativnega izida za odločitev glede potovanja«. In tak turist se bo destinaciji izognil v širokem loku. Tako bo lahko nevarnost enega turista privlačila drugega pa odbijala. Po drugi strani bi lahko poskusi ustvarjanja okolja »brez tveganja« v turizmu lahko vodili do »kratkovidne oblike globalnih potovanj, ki ne razkriva prave narave negotovosti, v kateri živi veliko število prebivalcev na svetovnih destinacijah«. Posledično bi to pomenilo nejasno perspektivo na postopke odločanja glede potovanj. Ne nazadnje ni možno ustvariti popolnoma sterilnega okolja, kjer se ti nima kaj zgoditi. Na potovanju lahko doživiš srčni zastoj, povozi te lahko avto ali pa te okradejo.

Študije potrjujejo, da ima terorizem močnejše negativne učinke v državah v razvoju, kot v razvitih državah. To pa zato, ker si razvite države hitreje opomorejo od terorističnih napadov z »več sredstvi, da zagotovijo dodatne varnostne ukrepe, ki ščitijo pred ponovnimi napadi«. Tudi sami smo raziskovali to tezo in to tudi potrdili. Izsledki ene izmed študij o ranljivosti in odpornosti turizma ob pojavu terorizma nakazujejo, da so bolj »odprte« destinacije bolj odporne na učinke terorizma kot tiste, ki niso; prav tako so države z višjim dohodkom na prebivalca bolj odporne kot tiste z nižjim. To pomeni, da imajo na države, kjer je dohodek nižji in so bolj odvisne od turizma, teroristični napadi večji učinek, kar bi lahko mednarodne turiste odvrčalo, da bi potovali v te države.

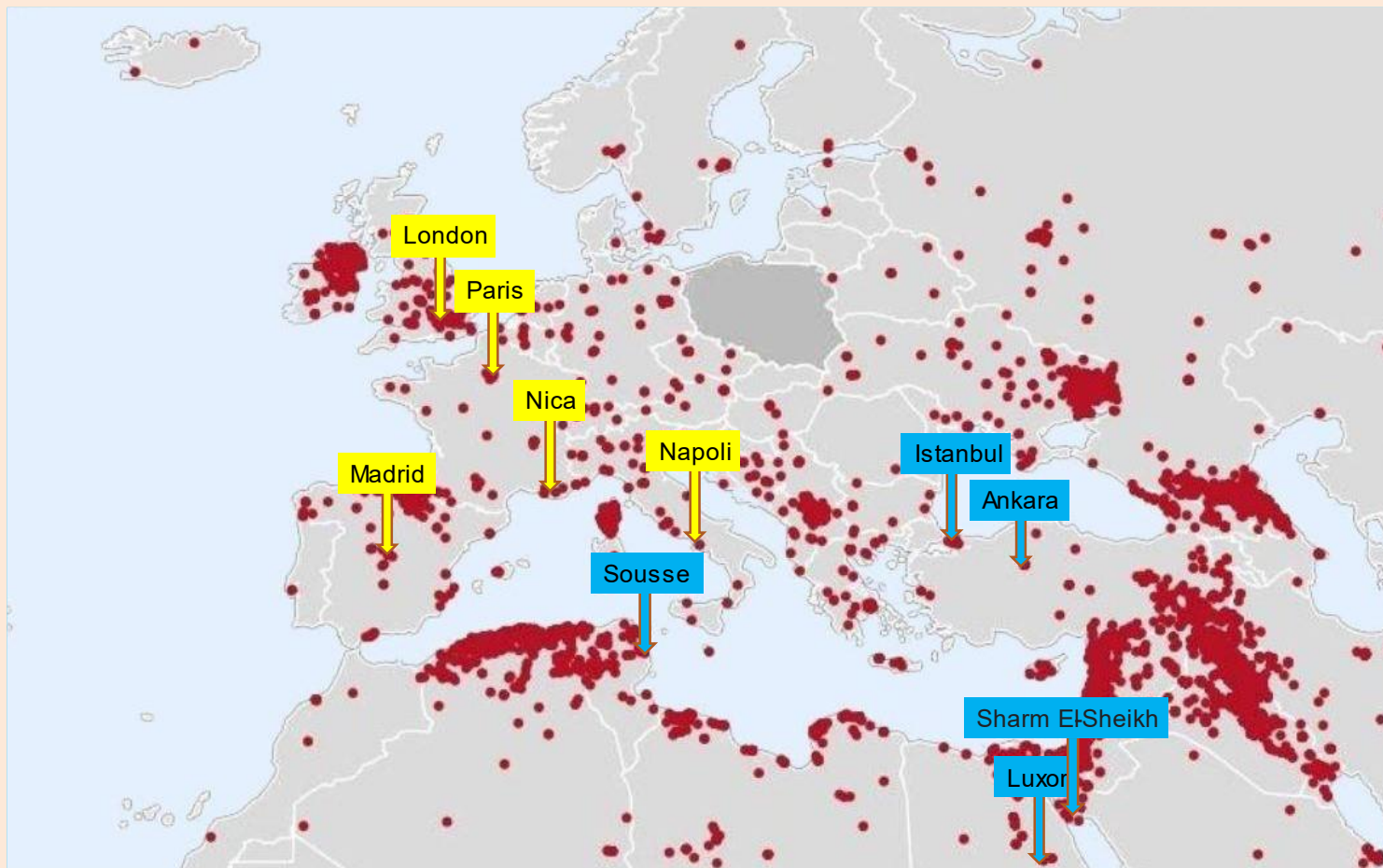
Vsekakor pa se s pojavom terorističnih napadov na turistične destinacije povišajo stroški turističnih podjetij. Ta morajo »najeti usposobljene varnostnike, namestiti detektorje kovin, nadzorovati osebno prtljago gostov, pripraviti krizne načrte in goste poučiti, kako zaznati sumljiva obnašanja.«

Dokazano je bilo, da sta obseg in trajanje pričakovanega negativnega učinka, kakršno je število turistov, ki obišejo destinacije, ki so jih napadli teroristi, odvisna od stabilnosti takšne države in odziva vlade. V primeru Turčije je bilo ugotovljeno, da je terorizem negativno vplival na pozitivno gospodarsko rast, vendar je bil ta negativni učinek največji med tremi in šestimi meseci po dogodku, nato pa izpuhti in popolnoma izginil. Vendar pa naraščajoče nasilje v Turčiji in sosednjih državah po arabski pomladi ogrozi njeno dolgoročno gospodarsko rast, če se ne bi izvajali ukrepi politike, katerih cilj je povečati varnost in obnoviti podobo varne države po terorističnem napadu. Negativnemu učinku terorizma na turistično povpraševanje lahko sledi zmanjšanje prihodkov v drugih glavnih gospodarskih sektorjih napadene države, kot so proizvodnja nafte in neposredne tuje naložbe, kar se je zgodilo v Nigeriji.

Kar je za nekoga katastrofa, je lahko za drugega dobiček. Tako je bilo ugotovljeno, da so teroristični napadi v Libanonu povzročili pozitivne učinke prelivanja na prihode obiskovalcev v Turčijo in Izrael, kar kaže, da sta ti državi dojeti s strani turistov, kot nadomestni destinaciji.

Najnovejša dognanja

V nadaljevanju je predstavljena raziskava, ki je bila izvedena v letu 2020 in je vključevala podatke do 2018. Vključevala je Egipt, Tunizijo, Turčijo, Španijo, Francijo, Združeno kraljestvo, Italijo (Slika 3: Teroristični napadi v Evropi in Sredozemlju z obravnavanimi primeri).

Slika 3: Teroristični napadi v Evropi in Sredozemlju z obravnavanimi primeri

Zbirni podatki po državah kažejo, kako so se po terorističnih dejanjih odrezale različne države.

Prva skupina držav (Egipt, Turčija, Tunis)

Egipt je do leta 2011 beležil stalno rast števila prihodov v državo (Tabela 1: Povprečna rast prihodov turistov po terorističnih napadih). Po takratnih prognozah naj bi se ta visoka rast nadaljevala, vendar dejansko število prihodov kaže, da je revolucija in bombni napadi močno negativno vplivala na število prihodov turistov. Ker je revoluciji sledil nov državni udar in druge nestabilnosti, se rast še vedno ni obnovila, število prihodov pa ni doseglo števila turistov pred revolucijo. Naš model predvideva, da je prihodnost egiptovskega turizma negotova in da bo število prihodov v bližnji prihodnosti stabilno, vendar daleč pod tistim številom v letu 2010.

Naslednja obravnavana država je Tunizija (Tabela 1: Povprečna rast prihodov turistov po terorističnih napadih). Ta bi podobno kot Egipt, nadaljevala rast turističnih prihodov, ki jo je beležila pred revolucijo. Nato je prišlo do revolucije in število prihodov turistov se je zmanjšalo, namesto da bi se povečalo. Poleg tega se v letovišču Sousse leta 2015 zgodi teroristični napad, kjer je napadalec pobil 38 turistov. Tako se imajo pred COVID-19 za 25 % manj turistov, kot so jih imeli v najboljših letih. Če se upošteva še dejstvo da je svetovni turizem v teh letih pridobil, pa je padec 40 %.

V Turčiji (Tabela 1: Povprečna rast prihodov turistov po terorističnih napadih) se je število prihodov v državo stalno povečevalo do leta 2015, ko je prišlo do bombnih napadov v Ankari. Sledila sta jima novoletno streljanje in poskus državnega udara leta 2016. Število prihodov se je namesto da bi se povečalo, kakor je napovedoval naš model, zmanjšalo. Trenutna napoved našega modela je, da bo število prihodov v državo v naslednjih nekaj letih še naprej upadalo, dokler se ne doseže stabilnosti in država ne pridobi na zaupanju s strani turistov.

Druga skupina (Španija, Francija, Združeno kraljestvo, Italija)

Španija (Tabela 1: Povprečna rast prihodov turistov po terorističnih napadih) je leta 2004 izkusila smrtonosni napad na madridsko podzemno železnico. Bombnim napadom niso sledila druga teroristična dejanja in Španija je ohranila predvideno število prihodov do leta 2007, ko se je rast ustavila. V zadnjem času Španija ponovno doživlja velik porast števila prihodov v državo. Zaradi tega naš model kaže, da bo število prihodov v bližnji prihodnosti še naprej zelo hitro naraščalo. Tako so turisti hitro povrnili zaupanje v destinacijo in se vračajo. Poleg tega prihajajo tudi turisti iz drugih južno sredozemskih letovišč, kjer so še vedno nemiri in možnosti napadov.

Francija (Tabela 1: Povprečna rast prihodov turistov po terorističnih napadih) je konec leta 2015 doživela teroristični napad na dvorano Bataclan. Vendar teroristični napadi niso močno zmanjšali števila prihodov in napovedi kažejo, da bo število prihodov v državo še naprej naraščalo. Dodati moramo še, da je Francija izkusila tudi napad s tovornjakom v Nici in napad na Charlie Hebdo, zato ne moremo trditi, da je bilo streljanje v Bataclanu osamljen napad.

Bombni napad 7. julija v Londonu (Tabela 1: Povprečna rast prihodov turistov po terorističnih napadih) na vlakih podzemne železnice je bil najhujše teroristično dejanje, ki ga je London doživel v zadnjem času. Leta 2017 se je zgodilo streljanje v Manchestru. Toda tudi kljub bombnim napadom v Londonu je Združeno kraljestvo presešlo napovedi in zabeležilo veliko rast števila prihodov turistov, ki se bo, nadaljevala tudi v bližnji prihodnosti.

Italija (Tabela 1: Povprečna rast prihodov turistov po terorističnih napadih) je bila analizirana država, ki v zadnjih 25 letih ni doživela resnega terorističnega dejanja. To pa zato ker se je resno zavedala tega problema. Po aretaciji 28 Pakistancev osumljenih terorizma v Neaplju leta 2003 je italijanska policija začela pospešeno preiskavo po vsej Italiji s ciljem iskati speče celice.

Italija ima tudi eno najbolj stabilnih rasti turističnih prihodov. Porast števila prihodov traja od leta 1995 in se bo, kot kaže naš model, nadaljeval.

Sumarne ugotovitve

Ker je porast turizma v svetovnem merilu od leta 1995 velik, lahko pričakujemo, da se bo število prihodov turistov v povprečju povečalo v vseh pregledanih državah (ko se bo seveda stanje na turističnih trgih zaradi COVID-19 in rusko-ukrajinskega konflikta umirilo).

Po predkovidnih simulacijah se bo med letoma 2018 in 2027 število prihodov v Turčijo v povprečju zmanjšalo za 2,6 %, medtem ko se v Egiptu in Tuniziji ne bo niti povečalo niti zmanjšalo. V Španiji, Franciji, Italiji in Združenem kraljestvu se bo število prihodov glede na naš model povečalo.

Pri pregledu tabel povzetkov (1 in 2) lahko opazimo zanimivo dejstvo, da je bila rast tudi po terorističnih napadih v povprečju prisotna v vseh analiziranih državah, vendar je bila v primeru Egipta in Turčije veliko manjša. V primeru Španije je bila nekoliko manjša, medtem ko je v Franciji in Tuniziji ostala enaka. V primeru Združenega kraljestva se je celo povečala.

Tabela 1: Povprečna rast prihodov turistov po terorističnih napadih (v odstotkih)

	Število let po terorističnih napadih s podatki	Dejanska povprečna rast med 1995 in 2017	Predvidena povprečna rast med 2018 in 2027	Dejanska povprečna rast v obdobju po terorističnih napadih	Predvidena povprečna rast v obdobju po terorističnih napadih	Razlika med predvideno in dejansko povprečno rastjo v času po terorističnih napadih
Egipt	7	7.4 %	0.0 %	2.1 %	6.6 %	-4.6 %
Španija	10	4.3 %	8.7 %	1.7 %	3.4 %	-1.7 %
Francija	3	1.7 %	1.3 %	1.5 %	1.4 %	0.0 %
Združeno kraljestvo	10	2.7 %	1.8 %	1.8 %	0.0 %	1.8 %
Italija	0	3.0 %	2.0 %	/	/	/
Tunizija	7	3.2 %	0.0 %	4.9 %	4.8 %	0.0 %
Turčija	3	9.0 %	-2.6 %	0.4 %	4.1 %	-3.7 %

Če pogledamo tudi dejansko število prihodov, vidimo, da se je v vseh državah, razen v Združenem kraljestvu, število prihodov zmanjšalo v primerjavi z napovedmi iz časa pred napadi.

Tabela 2: Povprečna rast prihodov turistov po terorističnih napadih (v tisočih)

	Število let po terorističnih napadih s podatki	Dejansko število prihodov v obdobju po terorističnih napadih	Predvideno število prihodov v obdobju po terorističnih napadih	Razlika med dejanskim in predvidenim številom prihodov v obdobju po terorističnih napadih
Egipt	7	62.0	129.8	-67.8
Španija	10	561.4	634.1	-72.8
Francija	3	254.0	259.8	-5.8
Združeno kraljestvo	10	298.5	229.0	69.5
Italija	0	/	/	/
Tunizija	7	45.4	67.1	-21.8
Turčija	3	107.4	130.0	-22.6

Izračunali smo tudi korelacije med številom prihodov in nekaterimi ključnimi dejavniki, ki merijo nasilje v vsaki državi. Dodana je tudi letna spremenljivka, ki prikazuje korelacije prihodov s časom. Vidimo, da je povezava vedno pozitivna, kar kaže na naraščanje z leti. Nižji indeks miru (nižji rezultat pomeni večjo miroljubnost) ima negativno korelacijo s pričakovanimi prihodi v državo za vsako od analiziranih držav. Korelacije med indeksom pozitivnega miru in številom prihodov v državo kažejo, da je bilo razmerje negativno v primeru držav MENA in Združenega kraljestva ter pozitivno v primeru Italije, Francije in Španije. Ugotovili smo tudi, da je korelacija med številom odhodov in prihodov v državo v našem vzorcu pozitivna, kar pomeni, da lahko dejavniki, ki vplivajo na odločitev za potovanje v državo, vplivajo tudi na število prihodov v državo.

Razprava in zaključek

Rezultate je težko posplošiti, saj je vsaka država drugačna in jo turist dojema drugače. Na marsikaj vpliva tudi prepoznavnost države. Npr. Savdska Arabija zaradi svojih verskih središč, kjer verniki romajo na letna romanja, bo imele ne glede na teroristične napade skoraj enako število romarjev. Na drugi strani, pa kot vidimo so se v nekaterih državah obiski turistov po bombnih napadih izredno zmanjšali.

Iz našega vzorca lahko razberemo, da imajo stalne teroristične ali nasilne dejavnosti v neevropskih državah bolj negativen vpliv na število prihodov turistov v primerjavi z njihovimi redkejšimi pojavi v evropskih državah, kar je v skladu z rezultati raziskav o naključnih in stalnih terorističnih dejanjih ter pogostosti in ravni organiziranosti terorističnih dejanj. Opazimo lahko, da bolj ko so države politično in gospodarsko stabilne, hitreje se normalizirajo, kar je bilo potrjeno že v prejšnjih študijah.

Po drugi strani pa nekatere ugotovitve kažejo na podoben vzorec, kot se dogaja tudi v drugih delih sveta. Zadnji napadi na Šrilanki so imeli drugačen učinek na prihode turistov v državo kot tisti v Novi Zelandiji. Drugačno je bilo tudi poročanje novic. Ko bodo zbrani vsi podatki, bi bilo ta primer zanimivo analizirati. Ugotovili smo podoben vzorec kot Liu in Pratt, saj so teroristična dejanja manj prizadela države z visokim dohodkom na prebivalca, tudi če so se ponovila. To ugotavljamo sami v primeru Francije. Pokazalo se je tudi, da so bili učinki dolgotrajnejši v državah z nižjimi dohodki na prebivalca, vendar bi to lahko bilo tudi zaradi splošne politične nestabilnosti, za katero je pokazala, da je lahko še bolj vpliven dejavnik kot terorizem.

Na odločitev turistov vplivajo številni dejavniki, zato ne moremo trditi, da so bili samo teroristični napadi razlog za zmanjšanje števila prihodov v države, ki so utpele posledice vojn. Dokažemo lahko, da se je število prihodov turistov v letih po terorističnih napadih zmanjšalo tudi v primerih, ko se je število prihodov v letih pred napadom vztrajno povečevalo.

Najmočnejša točka našega članka je prikaz hipotetičnega scenarija, v katerem se teroristični napadi niso zgodili. V takem primeru vidimo, ali je bilo povečanje/zmanjšanje števila prihodov v državo pričakovano ali ne. V kombinaciji s podatki o terorističnih napadih izkazuje veliko vrednost pri prikazu obsega učinka terorističnega dejanja. Ena od pomanjkljivosti je nezadostno statistično dokazana vzročna povezava med terorizmom in turizmom. Na tem področju so še vedno možne izboljšave. Po pregledu rezultatov moramo ugotoviti, kaj je razlog za večji negativen učinek na države, ki ne veljajo za zahodne. Če gre le za dožemanje in medijsko poročanje, bi morale države, ki niso zahodne, poskušati izničiti učinke z boljšimi odzivi in dejavnostmi odnosov z javnostmi, ki bi jih bilo treba gojiti ves čas in ne le po napadih.

Tako smo ugotovili, da so primerljivi teroristični napadi v evropskih državah imeli manjši negativen učinek na prihode turistov kot v severnoafriških ali arabskih državah. Negativni učinki terorizma so bili v severnoafriških ali arabskih državah v primerjavi z evropskimi državami tudi dolgotrajnejši. Vendar teroristični napadi niso zaustavili porasta turizma v nobeni od evropskih, severnoafriških in arabskih držav. Varnost je nedvomno pomemben dejavnik za stabilno rast turizma. To pa je še toliko bolj pomembno v državah, kjer politične in gospodarske razmere niso stabilne. S to metodo lahko statistični uradi držav ocenijo, kdaj se bo turizem vrnil v stanje pred terorizmom. Varnost je za turista zagotovo eden najpomembnejših dejavnikov pri odločanju za destinacijo, saj le redki turisti iščejo nevarna območja.

Tudi tradicionalne turistične destinacije lahko močno prizadene val nasilja ali celo en sam teroristični napad, kot se je pokazalo v primeru Šrilanke. Zdi se, da se nezahodne turistične destinacije kratkoročnemu upadu števila prihodov turistov ne morejo izogniti. Zahodne države kažejo, da je okrevanje po terorističnem napadu mogoče, če nasilje ni stalno. Analizirane nezahodne države so imele druge težave, saj je terorističnim napadom ali revolucijam običajno sledilo še več nasilja. Tudi v primeru Turčije, kjer stopnja nasilja ni dosegla tiste v Siriji, lahko vidimo, da je bila turistična industrija bolj prizadeta in potrebuje več časa, da si opomore.

Nismo našli študije primera, kako ublažiti posledice nasilnih dejanj v ne zahodnih državah. V primeru Turčije bi bilo zanimivo ugotoviti, kaj je največji razlog za to, saj je bila v Franciji podobna stopnja nasilja kot v Turčiji, vendar njena turistična industrija zaradi tega ni utrpela takšnih posledic.

Viri, literatura in opombe:

ⁱ Članek je bil prvotno objavljen v: Berce, J., Lacmanović, D., & Raspor, A. (2022). Impact of terrorism on tourism demand in the EU and in the Mediterranean . V V. Bevanda & S. Štetić (Ur.), Modern management tools and economy of tourism sector in present era: 6th international thematic monograph (str. 73–92). Association of Economists and Managers of the Balkans; Faculty of Tourism and Hospitality.

ANDREJ RASPOR / je dr. družbenih ved – upravljaljskih ved, uni. dipl. org. dela. Ima več kot 38 let delovnih izkušenj od tega več kot 20 na vodilnih mestih: vodja splošnih poslov in komisije za nadzor stroškov, direktor razvoja kadrov in za strateške projekte, podjetnik, ustanovitelj več start-upov, poslovni svetovalec. Mnenja je, da je treba akademsko delo stalno preizkušati na terenu. Avtor več znanstvenih, strokovnih monografij in uporabnih priročnikov ter raziskovalec ARRS projektov.

Povzetek: Tako kot večino storitvenih dejavnosti je tudi slovensko igralništvo zelo prizadelo zaprtje javnega življenja zaradi COVID-19. Podjetja so se različno lotevala reševanja, zato smo želeli ugotoviti katere rešitve so bile najbolj učinkovite. Namen raziskave je bil ugotoviti, kakšne ukrepe so sprejeli slovenski koncesionarji in kaj pričakujejo od države da jim bo pomagala. Raziskava je bila izvedena v času drugega vala COVID-19 med decembrom 2020 in marcem 2021. V anketiranje smo vključili vse slovenske ponudnike iger na srečo – skupaj 37 podjetij. Čeprav smo uspeli pridobiti zgolj 20 popolnoma ustrezno izpolnjenih anket so se na povabilo odzvali vsi največji ponudniki iger na srečo. Zato lahko sprejmemo ugotovitve kot relevantne. Ugotovitev naše raziskave je, da je pandemija COVID-19 močno prizadela slovensko igralništvo, kar se rezultira v velikem upadu poslovanja in prihodkov. Porast prihodkov in iger na srečo beležimo samo pri spletnih igrah na srečo, kar je tudi smiselno, glede na celotno situacijo. Podjetja so večino svojih zaposlenih poslala na čakanje na delo, kar je pripomogla tudi država s svojimi PKP-ji in drugimi oblikami pomoči. Drugače bi bila podjetja primorana odpuščati zaposlene. Slovensko igralništvo že leta beleži upad obiska in prihodkov. Spremembe, ki jih prinaša ponudba spletnih iger na srečo namreč narekujejo prilagajanje zakonodaje. Zato bo v prihodnje potrebno o tej dejavnosti odpreti širšo razpravo kakšno igralništvo si želi Slovenija.

Ključne besede: igre na srečo, COVID-19, upad prihodkov, čakanje na delo, Slovenija.

POSLOVANJE SLOVENSKEGA IGRALNIŠTVA V ČASU COVID-19

Uvod

Če se ozremo v zgodovino [1], je igra na srečo oz. sama igra starejša od človeštva; že živali so se igrale in se še igrajo. To pomeni, da igre na srečo niso moderen produkt. Tako kot je nekoč, tudi danes igra služi razvedrilu in duševni sprostitvi. S časom se je začela igra razvijati med igralci, strasti po zmagi in naposled želji po materialnem dobičku. Takrat so se začeli prvi pravi zametki igralništva, kakršnega poznamo danes (Casino di Venezia od leta 1638).

Danes se igre na srečo in strateške igre odvijajo predvsem v igralnicah širom sveta. Igralništvo, ki je danes zelo pomemben dejavnik turistične ponudbe, beleži konstantno rast, navkljub svetovni gospodarski krizi v letih 2008–2011 in tudi COVID-19. Razlika je le v tem, da se je igra na srečo iz igralnic in igralnih salonov, ki so bili zaprti preselila na svetovni splet.

Da je igralništvo lahko zelo pomemben dejavnik v razvoju turizma, gospodarski rasti, blagostanju in identifikaciji države, hkrati pa pomemben davčni vir, se zavedamo tudi v Sloveniji. Zaradi tega je bilo potrebno na tem področju razviti strategije, ki bi tak razvoj omogočale. Na deklarativni ravni, smo to področje začeli urejati 1995, ko je bil sprejet Zakon o igrah na srečo [2]. Vzpostavili so se nadzorni organi z Uradom za nadzor iger na srečo, kot krovnim organom. Liberalizacija leta 2001 je uredila status igralnic in igralnih salonov, vendar pa je na drugi strani dopustila da je naša država kar na gosto »posejana« z igralnicami in igralnimi saloni [3], predvsem na zahodni in severni meji. Pri urejanju tega področja so nekoliko spregledali možnosti, ki jih ponuja spletno igralništvo. Zato bi lahko rekli da je zadnje desetletje tudi desetletje izgubljenih igralniških priložnosti.

Slovensko igralništvo je bilo priča vzponu vse do gospodarske krize leta 2008. Od takrat dalje pa beležimo tako upad prihodkov, kot tudi števila zaposlenih v tej dejavnosti. Ob pojavu COVID-19 smo bili prvič priča, da se je igralnice in igralne salone za nekaj časa popolnoma zaprlo. Igralci so lahko dostopali do ponudne iger na srečo zgolj preko spleta. Ker to dejstvo, da so ponudniki iger na srečo v tem času izgubili zelo veliko prihodkov in tudi igralcev, ki se nikoli ne bodo vrnili, nakazuje potrebo po širši obravnavi. Sami smo se odločili, da izvedemo raziskavo med slovenskimi ponudniki iger na srečo in ugotovitve primerjamo s tistimi, ki so bile izvedene v letu 2019, ko je slovensko igralništvo poslovalo stabilno in celo beležilo postopno rast.

Nekaj zgodovine igralništva na slovenskem

Fenomen igranja in igralništva oziroma iger na srečo ni nekaj novega. Legalno je na območju Slovenije prisoten že več stoletij. Igralništvo lahko opredelimo kot igranje iger z negotovim rezultatom, ki je (vsaj delno) naključno določen [4], in lahko domnevamo, da so stare kot človeštvo samo [5]. Igralništvo doživlja velike spremembe. Sedaj smo v obdobju spletnega igralništva. To obdobje se je začelo leta 1994, ko je vlada v Antigvi sprejela zakon, ki je omogočil vzpostavitev spletnih igralnic znotraj meja te države [6]. Možnost sodelovanja v spletnih igrah na srečo je rezultat tehnološkega napredka na področju interneta, na področju programske opreme za igralništvo in negotovih plačilnih sistemov. Ta dejavnost se bo v prihodnosti samo še bolj razvijala. Bloomberg uvršča igralništvo med največje industrije na svetu – na 12. mesto v letu 2016 [7].

Po značilnostih razvoja igralništva pri nas ločimo več obdobj [3]:

- **Plemiško obdobje do leta 1964.** Obdobje ko so se igralnice odpirale in zapirale. Ko pa so bile prisotne so bile namenjene zgolj petičnežem.
- **Elitistično obdobje od 1964–1984.** Kazinoji so v turističnih centrih, namenjeni elitni, izključno tuji klienteli. Prevladuje klasična igralniška ponudba. Kazinoji so nizko obdavčeni. Profiti se vlagajo v razvoj turistične infrastrukture. Poslujeta dva kazinoja v Portorožu in na Bledu.
- **Obdobje ekspanzionizma od 1985–1993.** Novi ponudnik kazino iger, HIT uvaja koncept igralniško zabaviščne ponudbe po ameriškem vzoru. Število igralnic in število gostov narašča. Igralništvo postaja ekonomsko pomemben in zato tudi za politiko zanimiv subjekt.
- **Obdobje prve stagnacije od 1993–1999.** Podjetniško politični konflikt povzroči moratorij razvoja. Nova zakonodaja uvede sistem koncesij Davki se enormno povečajo. Igralniški produkt zastareva. Leta 1997 je sprejeta strategija razvoja igralništva Slovenije. Poslanstvo igralništva je v pospeševanju razvoja turistične ponudbe območij. Davčna politika še ni usklajena z razvojno. Relativno visoki davki in progresivna koncesijska lestvica. Slovenski kazinoji so obremenjeni bolj kot neposredna konkurenca (Luin 1999).
- **Koncesijsko obdobje od 1999–2007.** Podeljene so koncesije družbam, ki že poslujejo podeljene v juliju 1999. Investicije v širitev in posodabljanje ponudbe se že izvajajo. Igralništvo se postopoma preveč osredotoča na domače goste.
- **Obdobje druge stagnacije od 2007 do 2020.** Po letu 2007, ko se začne svetovna kriza in v Italiji odprejo VLT igralne salone začne v Sloveniji občutno upadanje prihodkov. Brez jasne strategije, kaj bi se želelo z igralniško dejavnostjo, pa dejavnost postopoma izgublja na pomenu.
- **Obdobje med in po virusu COVID-19 od 2020 dalje.** Zaradi koronavirusa COVID-19 se vse igralnice in igralni saloni zaprejo. Določen čas so občasno odprti in občasno zaprti. Ko se stanje normalizira in začnejo poslovati brez omejitev.

Prvi sistemski zakon, ki je urejal področje prirejanja iger na srečo, je bil v Sloveniji sprejet septembra 1965 (Ur. list SRS 29/65) in je veljal vse do sprejetja novega zakona o igrah na srečo decembra 1980 (Ur. list SRS 32/80).

Oba zakona sta imela nekaj skupnih značilnosti:

- Posebne igre na srečo so smele prirejati družbene organizacije, ki so pridobile posebno dovoljenje pristojnega republiškega organa;
- prireditelj je moral opravljati tudi neko drugo dejavnost (turistično, gostinsko ali kulturno-zabavno);
- igre na srečo so bile obravnavane kot popestritev in dopolnitev turistične ponudbe turističnega kraja;
- domačim državljanom je bilo prepovedano udeleževati se posebnih iger na srečo;
- nadzor nad to dejavnostjo ni bil v nobenem zakonu natančneje opredeljen in se s strani ministrstva, pristojnega za izdajanje dovoljenj, do leta 1994 tudi ni izvajal. Nadzor poslovanja je vršila Služba družbenega knjigovodstva.

Po osamosvojitvi leta 1991 je bila tudi na področju iger na srečo podana pobuda za sprejetje novega sistemskega zakona o igrah na srečo. Pričela se je parlamentarna procedura, ki se je zaključila s sprejetjem zakona v letu 1995 (Ur. list 27/95).

Pred sprejetjem omenjenega sistemskega zakona je bilo sprejetih nekaj začasnih zakonov, ki so urejali področje prirejanja posebnih iger na srečo in področje lastninjenja. Tako je bil julija 1993 sprejet *Zakon o začasni ureditvi prirejanja posebnih iger na srečo na igralnih avtomatih zunaj igralnic in o plačevanju takse na igralne avtomate (ZZUPP)*. S tem zakonom se je legaliziralo prirejanje iger na igralnih avtomatih v gostinskih obratih (Ur. list RS 67/93). V novembru 1993 je bil sprejet *Zakon o začasni ureditvi izdajanja dovoljenj za prirejanje posebnih iger na srečo ter za razširitev ali preselitev dejavnosti oziroma dela dejavnosti prirejanja posebnih iger na srečo (ZZUIDP)*, s katerim se je predvsem preprečilo izdajanje novih dovoljenj za prirejanje posebnih iger na srečo in selitve ter širjenje nove ponudbe pri prirediteljih, ki so dovoljenja že imeli (Ur. list RS 66/93).

Zakon o začasni prepovedi lastninskega preoblikovanja pravnih oseb, ki prirejajo posebne igre na srečo, je bil sprejet 3. junija 1994 (Ur. list RS 35/94). S tem zakonom so bile prepovedane vse statusne spremembe, ki predstavljajo kakršno koli spremembo v strukturi osnovnega kapitala, statusni obliki ali lastnini nad osnovnim kapitalom. Prireditelji tudi ne smejo prodajati, vlagati ali kakor koli razpolagati s sredstvi večje vrednosti, niti ne dajati ali najemati kreditov, če ti presegajo okvir rednega poslovanja. S tem zakonom se je prepovedalo tudi vsakršno razpolaganje z lastniškimi deleži ali delnicami pravnih oseb, izplačevanje dividend oziroma dobička in pridobivanje premoženjske koristi. Navedeni zakon je prenehal veljati z uveljavitvijo zakona, ki je uredil lastninsko preoblikovanje pravnih oseb, ki prirejajo posebne igre na srečo ter njihovo lastniško strukturo. Zakon je v celoti prenehal veljati, ko so se obstoječe pravne osebe, ki so prirejele posebne igre na srečo, lastninsko preoblikovale po zakonu, ki to ureja.

Slovenski parlament je 9. maja 1995 sprejel nov sistemski *Zakon o igrah na srečo* (Ur. list RS 27/95), ki je natančneje opredelil področja, prireditelje in predvsem nadzor nad prireditelji in igrami na srečo. V tem času je šlo za moderen zakon, ki je bil lahko zgled drugim državam. Kljub vsemu pa ga je bilo potrebno v zadnjih petindvajsetih letih nekajkrat dopolniti.

V letu 1997 dobimo strategijo razvoja v igralništvu na nacionalni ravni. Gre za temeljni dokument, ki pa se ni najbolje uveljavil v praksi. Zato Slovenija ne uspe izkoristiti vse prednosti, ki jo ima. Glede na geografsko lego bi morala intenzivneje tržiti izvozno igralništvo. Namesto tega pa se z odpiranjem igralnih salonov v prvi noveli zakona o igrah na srečo obrne tudi k domačemu prebivalstvu.

Leto 2001: kljub relativno kratkemu obdobju od uveljavitve ZIS-a so se kmalu pokazale potrebe po nekaterih spremembah, zato je tega leta stopil v veljavo *Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o igrah na srečo (ZIS-A)*, (UL RS 85/01). Ta vnaša v igralniško področje prepoved in umik prirejanja posebnih iger na srečo v gostinskih lokalih (npr. poker avtomati). Liberalizacija igralniške zakonodaje povzroči nastajanje velikega števila igralnih salonov. Pride do rojstva koncesij, ki se podeljujejo za igralnice (poznane kot velike koncesije) in igralne salone (male koncesije). Določeno je največje možno število koncesij za prirejanje iger na srečo in sicer 15 za igralnice, 45 za igralne salone in 2 za trajno prirejanje klasičnih iger na srečo. 3. čl. ZIS-a uvaja certificiranje igralnih naprav najkasneje v dveh letih od uveljavitve zakona. Leto 2004: Obvezna pridobitev licenc za vse igralniške delavce. Te licence so nekakšno zagotovilo o primerni usposobljenosti zaposlenih in njihovih moralnih kvalitetah¹.

Leto 2005: Zakonodaja omogoča 15 velikih koncesij in 40 malih koncesij, ki pa nikoli niso bile v celoti podeljene, saj je interes predvsem na vzhodu zamrl. Ponudba se skoncentrira na severni in zahodni meji.

Leto 2010: Napisan je *Osnutek strategije razvoja iger na srečo* v RS, ki je bil obravnavan in se ga uporablja kot vodilo za delo.

Leto 2012: Z novelo so uredili nov status, saj se je pristojnosti »Urada Republike Slovenije za nadzor prirejanja iger na srečo« zaradi njegove ukinitve, preneslo na »Davčno upravo Republike Slovenije«.

Raziskava o vplivu COVID-19 na poslovanje slovenskega igralništva

V okviru raziskave smo med slovenskimi podjetji, ki delujejo na področju prirejanja iger na srečo izvedli spletno anketo v obdobju med 18. novembrom 2020 in 10. februarjem 2021. Da bi povečali odzivnost, saj je bila ta v prvi fazi zelo slaba, smo spletno anketo v istem obdobju dopolnili s telefonskim anketiranjem, ki so ga izvajali študenti FUDŠ. Slabost je bila, ker smo anketirali čez praznike.

Podatke za potrebe naše raziskave smo zbirali s pomočjo enotnega anketnega vprašalnika. Spletni vprašalnik je bil postavljen v spletni aplikaciji 1ka, klasičen pa v wordu. Vprašalnik je vseboval 10 vprašanj. Vključeval je demografske podatke (dejavnost, število zaposlenih in kdo je vprašalnik izpolnjeval) in vprašanja, ki se nanašajo na predmet raziskave (Tabela 1: Demografija). Anketiranci so imeli možnost podati tudi odprte opisne odgovore. Ti odgovori bodo zelo koristili pri kreiranju bodočih tovrstnih raziskav.

V raziskavo smo vključili slovenska podjetja, ki delujejo na področju igralništva. Podatke o koncesiji smo dobili na spletni strani FURS. Podatke o podjetju pa iz baze Bizzi, za katere smo lahko pridobili elektronske naslove. Za velike delodajalce smo kontakte iskali posebej. Na dan 1. 1. 2021 je bilo takih podjetij 20, izvajajo igre na srečo in 6 večjih proizvajalcev opreme. Skupaj torej 26.

V tabeli je predstavljena distribucija podjetij glede to ali gre za klasične ali posebne igre na srečo. Na anketo se je odzvalo 20 podjetij. Demografske podatke pa je zaupalo 16. To je podobno, kot v raziskavi leta 2018 [3]. Tako je 81 % (14) takih, ki izvajajo posebne igre na srečo in 13 % (2 podjetji), ki proizvajajo igralniško opremo. Od tega 80 % takih, ki imajo enega ali več igralnih salonov. Odgovoril je tudi en predstavnik klasičnih iger na srečo. Odgovor je dal tudi največji koncesionar (nad 250 zaposlenih), kar daje raziskavi še večjo težo.

Tabela 1: Demografija

Kateri opis najbolje velja za vašo dejavnost	Frekvenca	Odstotek
1 (Posebne igre na srečo - (podjetje ima enega ali več igralnih salonov))	7	44 %
2 (Posebne igre na srečo - (podjetje ima eno ali več igralnic))	5	31 %
3 (Posebne igre na srečo - (podjetje ima enega ali več igralnih salonov in igralnic))	1	6 %
4 (Klasične igre na srečo - loterija in športne stave)	1	6 %
5 (Proizvodnja igralniške opreme)	2	13 %
Skupaj	16	100 %
Koliko zaposlenih ima vaše podjetje		
1 (do 49 zaposlenih)	9	56 %
2 (od 50 do 249 zaposlenih)	6	38 %
3 (nad 250 zaposlenih)	1	6 %
Skupaj	16	100 %

Samo anketo so izpolnjevali predstavniki najvišjega vodstva družbe. To pomeni, da so jo izpolnjevale osebe, ki imajo pregled nad poslovanjem. Iz tega lahko zaključimo, da so nam dajali odgovore dokaj kompetentni posamezniki, ki so seznanjeni s stanjem v slovenskem igralništvu, kar daje odgovorom visoko zanesljivost.

¹ Izenačitev z igralnicami EU

Rezultati in ugotovitve

Z raziskavo smo najprej želeli ugotoviti (Tabela 2: Trenutno stanje), kako anketiranci ocenjujejo **trenutno stanje v poslovanju** (nanaša se na december 2020). Na splošno so ocenili stanje kot porazno. Anketiranci ocenjujejo stanje v poslovanju kot zelo slabo. Trditev (1 - POSLOVNI REZULTATI SO SE ZELO POSLABŠALI) je dobila »65 %« odgovorov in (2 - POSLOVNI REZULTATI SO SE POSLABŠALI) »35 %«. Še slabše ocenjujejo **stanje slovenskega igralništva**. Trditev (1 - POSLOVNI REZULTATI SO SE ZELO POSLABŠALI) je dobila »79 %« odgovorov in trditev (2 - POSLOVNI REZULTATI SO SE POSLABŠALI) je dobila »21 %« odgovorov. Nekoliko bolje ocenjujejo anketiranci **stanje igralniške panoge kot celote na svetovnem nivoju**. Trditev (1 - POSLOVNI REZULTATI SO SE ZELO POSLABŠALI) je dobila »55 %« odgovorov in trditev (2 - POSLOVNI REZULTATI SO SE POSLABŠALI) je dobila »40 %« odgovorov.

Tabela 2: Trenutno stanje

Ali lahko na lestvici od 1 do 5 ocenite, ali so se poslovni rezultati v zadnjem letu poslabšali ali izboljšali?				
Odgovori	Frekvenca	Veljavni	Frekvenca	Veljavni
... vašega podjetja ...				
1 (1 - POSLOVNI REZULTATI SO SE ZELO POSLABŠALI)	13	65 %	13	65 %
2 (2 - POSLOVNI REZULTATI SO SE POSLABŠALI)	7	35 %	7	35 %
3 (3 - NITI IZBOLJŠALI NITI POSLABŠALI (NI SPREMEMB))				
4 (4 - POSLOVNI REZULTATI SO SE IZBOLJŠALI)				
5 (5 - POSLOVNI REZULTATI SO SE ZELO IZBOLJŠALI)				
6 (0 - NE VEM, NE MOREM OCENITI)				
Skupaj	20	100%	20	100%
... slovenske igralniške panoge ...				
1 (1 - POSLOVNI REZULTATI SO SE ZELO POSLABŠALI)	15	79 %	15	79 %
2 (2 - POSLOVNI REZULTATI SO SE POSLABŠALI)	4	21 %	4	21 %
3 (3 - NITI IZBOLJŠALI NITI POSLABŠALI (NI SPREMEMB))				
4 (4 - POSLOVNI REZULTATI SO SE IZBOLJŠALI)				
5 (5 - POSLOVNI REZULTATI SO SE ZELO IZBOLJŠALI)				
6 (0 - NE VEM, NE MOREM OCENITI)				
Skupaj	19	100%	19	100%
... igralniške panoge kot celote na svetovnem nivoju ...				
1 (1 - POSLOVNI REZULTATI SO SE ZELO POSLABŠALI)	11	55 %	11	58 %
2 (2 - POSLOVNI REZULTATI SO SE POSLABŠALI)	8	40 %	8	42 %
3 (3 - NITI IZBOLJŠALI NITI POSLABŠALI (NI SPREMEMB))				
4 (4 - POSLOVNI REZULTATI SO SE IZBOLJŠALI)				
5 (5 - POSLOVNI REZULTATI SO SE ZELO IZBOLJŠALI)				
6 (0 - NE VEM, NE MOREM OCENITI)	1	5 %		
Skupaj	20	100 %	19	100 %

Tako lahko zaključimo, da pristojne osebe slovenske igralniške industrije **na splošno niso bile zadovoljne s stanjem**. Kje se skriva razlog njihovega nezadovoljstva, nam bodo pokazale ugotovitve v nadaljevanju.

Gibanje poslovnih rezultatov (Tabela 3: Gibanje poslovnih rezultatov) smo ugotavljali z vprašanjem: »Kakšen padec/porast prihodkov ste doživeli v primerjavi z lanskim letom, zaradi razmer s COVID-19?« Na splošno so vsem prihodki izredno padli. Največ na igralnih mizah in najmanj v spletnem igralništvu, loterijah, stavah in proizvodni igralniške opreme.

Tabela 3: Gibanje poslovnih rezultatov

Kakšen padec/porast prihodkov ste doživeli v primerjavi z lanskim letom, zaradi razmer s COVID-19?				
Odgovori	Frekvenca	Veljavni	Frekvenca	Veljavni
Igralni avtomati				
1 (Porast prihodkov)				
2 (Enako poslovanje)	1	5 %	1	6 %
3 (Padec do 25 %)	5	25 %	5	29 %
4 (Padec do 50 %)	3	15 %	3	18 %
5 (Padec do 75 %)	7	35 %	7	41 %
6 (Padec več kot 75 %)	1	5 %	1	6 %
7 (Nimam podatka oz. nimamo tega dela storitve)	3	15 %		
Skupaj	20	100 %	17	100 %
Igralne mize				
1 (Porast prihodkov)				
2 (Enako poslovanje)				
3 (Padec do 25 %)	1	5 %	1	14 %
4 (Padec do 50 %)	2	11 %	2	29 %

5 (Padec do 75 %)	2	11 %	2	29 %
6 (Padec več kot 75 %)	2	11 %	2	29 %
7 (Nimam podatka oz. nimamo tega dela storitve)	12	63 %		
Skupaj	19	100 %	7	100 %
Gostinska dejavnost				
1 (Porast prihodkov)				
2 (Enako poslovanje)	1	5 %	1	8 %
3 (Padec do 25 %)	1	5 %	1	8 %
4 (Padec do 50 %)	2	11 %	2	17 %
5 (Padec do 75 %)	4	21 %	4	33 %
6 (Padec več kot 75 %)	4	21 %	4	33 %
7 (Nimam podatka oz. nimamo tega dela storitve)	7	37 %		
Skupaj	19	100 %	12	100 %
Stave				
1 (Porast prihodkov)	1	5 %	1	17 %
2 (Enako poslovanje)				
3 (Padec do 25 %)	1	5 %	1	17 %
4 (Padec do 50 %)	2	11 %	2	33 %
5 (Padec do 75 %)	1	5 %	1	17 %
6 (Padec več kot 75 %)	1	5 %	1	17 %
7 (Nimam podatka oz. nimamo tega dela storitve)	13	68 %		
Skupaj	19	100 %	6	100 %
Loterija				
1 (Porast prihodkov)				
2 (Enako poslovanje)				
3 (Padec do 25 %)	1	5 %	1	33 %
4 (Padec do 50 %)	1	5 %	1	33 %
5 (Padec do 75 %)	1	5 %	1	33 %
6 (Padec več kot 75 %)	0			
7 (Nimam podatka oz. nimamo tega dela storitve)	16	84 %		
Skupaj	19	100 %	3	100 %
Spletne igre na srečo				
1 (Porast prihodkov)	2	11 %	2	50 %
2 (Enako poslovanje)	1	5 %	1	25 %
3 (Padec do 25 %)				
4 (Padec do 50 %)				
5 (Padec do 75 %)				
6 (Padec več kot 75 %)	1	5 %	1	25 %
7 (Nimam podatka oz. nimamo tega dela storitve)	15	79 %		
Skupaj	19	100 %	4	100 %
Proizvodnja igralniške opreme				
1 (Porast prihodkov)	0			
2 (Enako poslovanje)	0			
3 (Padec do 25 %)	1	5 %	1	20 %
4 (Padec do 50 %)	2	11 %	2	40 %
5 (Padec do 75 %)	2	11 %	2	40 %
6 (Padec več kot 75 %)	0		0	
7 (Nimam podatka oz. nimamo tega dela storitve)	14	74 %		
Skupaj	19	100 %	5	100 %

Večinoma so doživljali padce prihodkov do 75 % na vseh področjih z izjemo spletnih iger na srečo.

Nadalje nas je zanimalo (Tabela 4: Ukrepi), kakšne ukrepe so sprejeli. Ukrepa »Odpuščanje zaposlenih« se je posluževalo »17 %«, delno pa »39 %«, »44 %« anketirancev se tega ukrepa ni posluževalo. Ukrepa »Čakanje na delo« se je posluževalo »72 %«, delno pa »28 %«. Ukrepa »Skrajšan delovni čas« se je posluževalo »28 %«, delno pa »28 %«, »44 %« anketirancev se tega ukrepa ni posluževalo. Ukrepa »Najem kreditov« se je posluževalo »22 %«, delno pa »6 %«, »72 %« anketirancev se tega ukrepa ni posluževalo. Ukrepa »Odlog plačil« se je posluževalo »39 %«, delno pa »39 %«, »22 %« anketirancev se tega ukrepa ni posluževalo.

Tabela 4: Ukrepi

Katerih ukrepov ste se posluževali za omejitev razmer v povezavi s COVID-19?				
Odgovori	Frekvenca	Veljavni	Frekvenca	Veljavni
Odpuščanje zaposlenih				
1 (Teга ukrepa smo se posluževali)	3	17 %	3	17 %
2 (Teга ukrepa smo se delno posluževali)	7	39 %	7	39 %
3 (Teга ukrepa se nismo posluževali)	8	44 %	8	44 %
4 (Vpišite besedilo)				
Skupaj	18	100 %	18	100 %
Čakanje na delo				
1 (Teга ukrepa smo se posluževali)	13	72 %	13	72 %
2 (Teга ukrepa smo se delno posluževali)	5	28 %	5	28 %
3 (Teга ukrepa se nismo posluževali)				
4 (Vpišite besedilo)				
Skupaj	18	100 %	18	100 %
Skrajšan delovni čas				
1 (Teга ukrepa smo se posluževali)	5	28 %	5	28 %
2 (Teга ukrepa smo se delno posluževali)	5	28 %	5	28 %
3 (Teга ukrepa se nismo posluževali)	8	44 %	8	44 %
4 (Vpišite besedilo)				
Skupaj	18	100 %	18	100 %
Najem kreditov				
1 (Teга ukrepa smo se posluževali)	4	22 %	4	22 %
2 (Teга ukrepa smo se delno posluževali)	1	6 %	1	6 %
3 (Teга ukrepa se nismo posluževali)	13	72 %	13	72 %
4 (Vpišite besedilo)	0			
Skupaj	18	100 %	18	100 %
Odlog plačil				
1 (Teга ukrepa smo se posluževali)	7	39 %	7	39 %
2 (Teга ukrepa smo se delno posluževali)	7	39 %	7	39 %
3 (Teга ukrepa se nismo posluževali)	4	22 %	4	22 %
4 (Vpišite besedilo)	0			
Skupaj	18	100 %	18	100 %
Drugo:				
1 (Teга ukrepa smo se posluževali)	1	33 %	1	33 %
2 (Teга ukrepa smo se delno posluževali)				
3 (Teга ukrepa se nismo posluževali)				
4 (Vpišite besedilo)	2	67 %		
Skupaj	3	100 %	1	33 %

Še boljši vpogled v poslovanje nam dajo problematični dejavniki poslovanja (Tabela 5: Problematični dejavniki poslovanja). Ugotavljali smo jih z vprašanjem: »Ali lahko na lestvici od 1 do 5 ocenite, kako problematični so za delovanje in rast vašega podjetja spodaj naštetih dejavniki.«

Dejavniki »Pogoji financiranja« predstavljajo veliko oviro. »Cene najema in nakupa zemljišč ter poslovnih prostorov in »Delovnopravna zakonodaja«, »Pomanjkanje ustrezno izobraženega igralniškega kadra«, enim predstavljajo veliko oviro, drugim pa ne saj nimajo ambicij po investiranju.

»Zagotavljanje infrastrukture (telefonija, internet, električna energija, voda, ceste)« ni ovira. »Obstoječa splošna zakonska in druga regulativa«, »Igralniška zakonodaja«, »Igralniški davki«, »Koncesijska dajatev«, »Možnost širjenja igralniške dejavnosti na nove lokacije«, »Možnost širjenja z drugo igralniško ponudbo« je velika ovira.

Tabela 5: Problematični dejavniki poslovanja

Ali lahko na lestvici od 1 do 5 ocenite, kako problematični so za delovanje in rast vašega podjetja spodaj naštetih dejavniki:				
Odgovori	Frekvenca	Veljavni	Frekvenca	Veljavni
Pogoji financiranja				
1 (1 - TO NI OVIRA)	1	6 %	1	7 %
2 (2 - TO JE MAJHNA OVIRA)				
3 (3 - NITI MAJHNA NITI ZNOSNA OVIRA)	4	22 %	4	29 %
4 (4 - TO JE ŠE ZNOSNA OVIRA)	4	22 %	4	29 %
5 (5 - TO JE VELIKA OVIRA)	5	28 %	5	36 %
6 (0 - NE VEM, NE MOREM OCENIT)	4	22 %		
Skupaj	18	100 %	14	100 %
Cene najema in nakupa zemljišč ter poslovnih prostorov				
1 (1 - TO NI OVIRA)	3	17 %	3	25 %

2 (2 - TO JE MAJHNA OVIRA)	2	11 %	2	17 %
3 (3 - NITI MAJHNA NITI ZNOSNA OVIRA)	1	6 %	1	8 %
4 (4 - TO JE ŠE ZNOSNA OVIRA)	1	6 %	1	8 %
5 (5 - TO JE VELIKA OVIRA)	5	28 %	5	42 %
6 (0 - NE VEM, NE MOREM OCENIT)	6	33 %		
Skupaj	18	100 %	12	100 %
Zagotavljanje infrastrukture (telefonija, internet, električna energija, voda, ceste)				
1 (1 - TO NI OVIRA)	8	44 %	8	47 %
2 (2 - TO JE MAJHNA OVIRA)	3	17 %	3	18 %
3 (3 - NITI MAJHNA NITI ZNOSNA OVIRA)	3	17 %	3	18 %
4 (4 - TO JE ŠE ZNOSNA OVIRA)	1	6 %	1	6 %
5 (5 - TO JE VELIKA OVIRA)	2	11 %	2	12 %
6 (0 - NE VEM, NE MOREM OCENIT)	1	6 %		
Skupaj	18	100 %	17	100 %
Obstoječa splošna zakonska in druga regulativa				
1 (1 - TO NI OVIRA)	1	6 %	1	8 %
2 (2 - TO JE MAJHNA OVIRA)	1	6 %	1	8 %
3 (3 - NITI MAJHNA NITI ZNOSNA OVIRA)	4	22 %	4	31 %
4 (4 - TO JE ŠE ZNOSNA OVIRA)	2	11 %	2	15 %
5 (5 - TO JE VELIKA OVIRA)	5	28 %	5	38 %
6 (0 - NE VEM, NE MOREM OCENIT)	5	28 %		
Skupaj	18	100 %	13	100 %
Delovnoppravna zakonodaja				
1 (1 - TO NI OVIRA)	1	6 %	1	7 %
2 (2 - TO JE MAJHNA OVIRA)	5	28 %	5	33 %
3 (3 - NITI MAJHNA NITI ZNOSNA OVIRA)	3	17 %	3	20 %
4 (4 - TO JE ŠE ZNOSNA OVIRA)	2	11 %	2	13 %
5 (5 - TO JE VELIKA OVIRA)	4	22 %	4	27 %
6 (0 - NE VEM, NE MOREM OCENIT)	3	17 %		
Skupaj	18	100 %	15	100 %
Igralniška zakonodaja				
1 (1 - TO NI OVIRA)	1	6 %	1	6 %
2 (2 - TO JE MAJHNA OVIRA)	1	6 %	1	6 %
3 (3 - NITI MAJHNA NITI ZNOSNA OVIRA)	4	22 %	4	22 %
4 (4 - TO JE ŠE ZNOSNA OVIRA)	6	33 %	6	33 %
5 (5 - TO JE VELIKA OVIRA)	4	22 %	4	22 %
6 (0 - NE VEM, NE MOREM OCENIT)	2	11 %		
Skupaj	18	100 %	18	100 %
Igralniški davki				
1 (1 - TO NI OVIRA)				
2 (2 - TO JE MAJHNA OVIRA)	2	11 %	2	14 %
3 (3 - NITI MAJHNA NITI ZNOSNA OVIRA)	1	6 %	1	7 %
4 (4 - TO JE ŠE ZNOSNA OVIRA)	1	6 %	1	7 %
5 (5 - TO JE VELIKA OVIRA)	10	56 %	10	71 %
6 (0 - NE VEM, NE MOREM OCENIT)	4	22 %		
Skupaj	18	100 %	14	100 %
Koncesijska dajatev				
1 (1 - TO NI OVIRA)	1	6 %	1	7 %
2 (2 - TO JE MAJHNA OVIRA)	1	6 %	1	7 %
3 (3 - NITI MAJHNA NITI ZNOSNA OVIRA)	1	6 %	1	7 %
4 (4 - TO JE ŠE ZNOSNA OVIRA)	1	6 %	1	7 %
5 (5 - TO JE VELIKA OVIRA)	11	61 %	11	73 %
6 (0 - NE VEM, NE MOREM OCENIT)	3	17 %		
Skupaj	18	100 %	15	100 %
Aktualne politične razmere				
1 (1 - TO NI OVIRA)				
2 (2 - TO JE MAJHNA OVIRA)				
3 (3 - NITI MAJHNA NITI ZNOSNA OVIRA)	1	6 %	1	8 %
4 (4 - TO JE ŠE ZNOSNA OVIRA)	3	18 %	3	23 %
5 (5 - TO JE VELIKA OVIRA)	9	53 %	9	69 %
6 (0 - NE VEM, NE MOREM OCENIT)	4	24 %		
Skupaj	17	100 %	13	100 %
Omejevanje uporabe tobačnih izdelkov (prepoved kajenja v zaprtih prostorih)				
1 (1 - TO NI OVIRA)	3	17 %	3	20 %
2 (2 - TO JE MAJHNA OVIRA)	5	28 %	5	33 %
3 (3 - NITI MAJHNA NITI ZNOSNA OVIRA)	2	11 %	2	13 %

4 (4 - TO JE ŠE ZNOSNA OVIRA)	1	6 %	1	7 %
5 (5 - TO JE VELIKA OVIRA)	4	22 %	4	27 %
6 (0 - NE VEM, NE MOREM OCENIT)	3	17 %		
Skupaj	18	100 %	15	100 %
Reklamiranje igralniške dejavnosti				
1 (1 - TO NI OVIRA)	5	28 %	5	29 %
2 (2 - TO JE MAJHNA OVIRA)	2	11 %	2	12 %
3 (3 - NITI MAJHNA NITI ZNOSNA OVIRA)	3	17 %	3	18 %
4 (4 - TO JE ŠE ZNOSNA OVIRA)	2	11 %	2	12 %
5 (5 - TO JE VELIKA OVIRA)	5	28 %	5	29 %
6 (0 - NE VEM, NE MOREM OCENIT)	1	6 %		
Skupaj	18	100 %	17	100 %
Možnost širjenja igralniške dejavnosti na nove lokacije				
1 (1 - TO NI OVIRA)	4	22 %	4	29 %
2 (2 - TO JE MAJHNA OVIRA)	1	6 %	1	7 %
3 (3 - NITI MAJHNA NITI ZNOSNA OVIRA)	0	0 %	0	0 %
4 (4 - TO JE ŠE ZNOSNA OVIRA)	3	17 %	3	21 %
5 (5 - TO JE VELIKA OVIRA)	6	33 %	6	43 %
6 (0 - NE VEM, NE MOREM OCENIT)	4	22 %		
Skupaj	18	100 %	14	100 %
Možnost širjenja z drugo igralniško ponudbo				
1 (1 - TO NI OVIRA)	2	11 %	2	13 %
2 (2 - TO JE MAJHNA OVIRA)	3	17 %	3	20 %
3 (3 - NITI MAJHNA NITI ZNOSNA OVIRA)	1	6 %	1	7 %
4 (4 - TO JE ŠE ZNOSNA OVIRA)	3	17 %	3	20 %
5 (5 - TO JE VELIKA OVIRA)	6	33 %	6	40 %
6 (0 - NE VEM, NE MOREM OCENIT)	3	17 %		
Skupaj	18	100 %	15	100 %
Dostop do najnovejše igralniške tehnologije				
1 (1 - TO NI OVIRA)	5	28 %	5	31 %
2 (2 - TO JE MAJHNA OVIRA)	3	17 %	3	19 %
3 (3 - NITI MAJHNA NITI ZNOSNA OVIRA)	2	11 %	2	13 %
4 (4 - TO JE ŠE ZNOSNA OVIRA)	4	22 %	4	25 %
5 (5 - TO JE VELIKA OVIRA)	2	11 %	2	13 %
6 (0 - NE VEM, NE MOREM OCENIT)	2	11 %		
Skupaj	18	100 %	16	100 %
Pomanjkanje ustrezno izobraženega igralniškega kadra				
1 (1 - TO NI OVIRA)	0	0 %		
2 (2 - TO JE MAJHNA OVIRA)	7	39 %	7	44 %
3 (3 - NITI MAJHNA NITI ZNOSNA OVIRA)	3	17 %	3	19 %
4 (4 - TO JE ŠE ZNOSNA OVIRA)	3	17 %	3	19 %
5 (5 - TO JE VELIKA OVIRA)	3	17 %	3	19 %
6 (0 - NE VEM, NE MOREM OCENIT)	2	11 %		
Skupaj	18	100 %	16	100 %

Nadalje (Tabela 6: Normalizacija stanja) nas je zanimalo kdaj računajo da se bo stanje normalizirali. To smo spraševali s vprašanjem »Kakšno rast prihodkov napovedujete za naslednje leto v primerjavi s tem letom v primeru, da pride do normalizacije razmer s COVID-19?« Pri igralnih avtomatih so napovedovali rast med 20 in 40 %, Igralne mize do 60 %, Gostinska dejavnost do 80 %, Stave 60 %, loterija 60 %, Spletne igre 20 % rast, Proizvodnja igralniške opreme 30 % rast.

Tabela 6: Normalizacija stanja

Kakšno rast prihodkov napovedujete za naslednje leto v primerjavi s tem letom v primeru, da pride do normalizacije razmer s COVID-19?				
Odgovori	Frekvenca	Veljavni	Frekvenca	Veljavni
Igralni avtomati				
1 (Enak obseg kot letos)	1	6 %	1	7 %
2 (Rast do 10 %)	2	13 %	2	14 %
3 (Rast do 20 %)	4	25 %	4	29 %
4 (Rast do 40 %)	4	25 %	4	29 %
5 (Rast do 60 %)	1	6 %	1	7 %
6 (Rast do 80 %)				
7 (Rast več kot 80 %)				
8 (Normalizacijo glede na leto 2019)	2	13 %	2	14 %
9 (Nimam podatka oz. nimamo tega dela storitve)	2	13 %		
Skupaj	16	100 %	14	100 %

Igralne mize				
1 (Enak obseg kot letos)	1	7 %	1	14 %
2 (Rast do 10 %)	1	7 %	1	14 %
3 (Rast do 20 %)	2	13 %	2	29 %
4 (Rast do 40 %)	1	7 %	1	14 %
5 (Rast do 60 %)	2	13 %	2	29 %
6 (Rast do 80 %)				
7 (Rast več kot 80 %)				
8 (Normalizacijo glede na leto 2019)				
9 (Nimam podatka oz. nimamo tega dela storitve)	8	53 %		
Skupaj	15	100 %	7	100 %
Gostinska dejavnost				
1 (Enak obseg kot letos)	2	13 %	2	13 %
2 (Rast do 10 %)	3	19 %	3	20 %
3 (Rast do 20 %)	1	6 %	1	7 %
4 (Rast do 40 %)	3	19 %	3	20 %
5 (Rast do 60 %)	3	19 %	3	20 %
6 (Rast do 80 %)	2	13 %	2	13 %
7 (Rast več kot 80 %)				
8 (Normalizacijo glede na leto 2019)	1	6 %	1	7 %
9 (Nimam podatka oz. nimamo tega dela storitve)	1	6 %		
Skupaj	16	100 %	15	100 %
Stave				
1 (Enak obseg kot letos)	1	7 %	1	17 %
2 (Rast do 10 %)				
3 (Rast do 20 %)	1	7 %	1	17 %
4 (Rast do 40 %)	2	13 %	2	33 %
5 (Rast do 60 %)				
6 (Rast do 80 %)				
7 (Rast več kot 80 %)	2	13 %	2	33 %
8 (Normalizacijo glede na leto 2019)				
9 (Nimam podatka oz. nimamo tega dela storitve)	9	60 %		
Skupaj	15	100 %	6	100 %
Loterija				
1 (Enak obseg kot letos)				
2 (Rast do 10 %)				
3 (Rast do 20 %)	1	7 %	1	33 %
4 (Rast do 40 %)				
5 (Rast do 60 %)				
6 (Rast do 80 %)	1	7 %	1	33 %
7 (Rast več kot 80 %)	1	7 %	1	33 %
8 (Normalizacijo glede na leto 2019)				
9 (Nimam podatka oz. nimamo tega dela storitve)	11	79 %		
Skupaj	14	100 %	3	100 %
Spletne igre na srečo				
1 (Enak obseg kot letos)	1	7 %	1	17 %
2 (Rast do 10 %)				
3 (Rast do 20 %)	2	13 %	2	33 %
4 (Rast do 40 %)	0	0 %		
5 (Rast do 60 %)	3	20 %	3	50 %
6 (Rast do 80 %)	0	0 %		
7 (Rast več kot 80 %)	0	0 %		
8 (Normalizacijo glede na leto 2019)	0	0 %		
9 (Nimam podatka oz. nimamo tega dela storitve)	9	60 %		
Skupaj	15	100 %	6	100 %
Proizvodnja igralniške opreme				
1 (Enak obseg kot letos)				
2 (Rast do 10 %)	2	13 %	2	33 %
3 (Rast do 20 %)	1	7 %	1	17 %
4 (Rast do 40 %)	2	13 %	2	33 %
5 (Rast do 60 %)	1	7 %	1	17 %
6 (Rast do 80 %)				
7 (Rast več kot 80 %)				
8 (Normalizacijo glede na leto 2019)				
9 (Nimam podatka oz. nimamo tega dela storitve)	9	60 %		
Skupaj	15	100 %	6	100 %

V zadnjem sklopu nas je zanimalo kakšne spremembe pričakujejo (Tabela 7: Spremembe igralniške ureditve). Ugotavljali smo jih z vprašanjem: »Ali lahko na lestvici od 1 do 5 ocenite, ali bi spodaj naštetih dejavniki morali biti deležni spremembe.«

Tako so v prejšnjem sklopu trditev izpostavili da je obdavčitev previsoka so tu (Tabela 7: Spremembe igralniške ureditve) mnenja da bi morali obdavčitev urediti, da bi bila konkurenčna. Nadaljnje bi morali novelirati igralniško zakonsko in drugo regulativo, regulativi bi morali upoštevati vse sodobne rešitve e-igralništva. Tudi bodoča usmerjenost mora biti čezmejna. Nekoliko manj so si enotni glede dostopa slovenskih državljanov do iger na srečo ter do ukinitve prepovedi kajenja v zaprtih prostorih.

Tabela 7: Spremembe igralniške ureditve

Ali lahko na lestvici od 1 do 5 ocenite, ali bi spodaj naštetih dejavniki morali biti deležni spremembe:				
Odgovori	Frekvenca	Veljavni	Frekvenca	Veljavni
Obstoječa zakonska in druga regulativa bi se morala novelirati				
1 (1 - SPLOH SE NE STRINJAM)				
2 (2 - NE STRINJAM SE)				
3 (3 - NITI SE NE STRINJAM NITI SE STRINJAM)	3	19 %	3	23 %
4 (4 - STRINJAM SE)	4	25 %	4	31 %
5 (5 - POPOLNOMA SE STRINJAM)	6	38 %	6	46 %
6 (0 - NE VEM, NE MOREM OCENITI)	3	19 %		
Skupaj	16	100 %	13	100 %
Igralniška regulativa bi morala upoštevati sodobne rešitve e-igralništva				
1 (1 - SPLOH SE NE STRINJAM)				
2 (2 - NE STRINJAM SE)				
3 (3 - NITI SE NE STRINJAM NITI SE STRINJAM)				
4 (4 - STRINJAM SE)	6	38 %	6	43 %
5 (5 - POPOLNOMA SE STRINJAM)	8	50 %	8	57 %
6 (0 - NE VEM, NE MOREM OCENITI)	2	13 %		
Skupaj	16	100 %	14	100 %
Igralniška obdavčitev (tu so mišljeni davki in koncesijska dajatev) bi morala biti bolj konkurenčna (nižja ali vsaj enaka, kot v sosednjih državah)				
1 (1 - SPLOH SE NE STRINJAM)				
2 (2 - NE STRINJAM SE)				
3 (3 - NITI SE NE STRINJAM NITI SE STRINJAM)				
4 (4 - STRINJAM SE)	2	13 %	2	14 %
5 (5 - POPOLNOMA SE STRINJAM)	12	75 %	12	86 %
6 (0 - NE VEM, NE MOREM OCENITI)	2	13 %		
Skupaj	16	100 %	14	100 %
Država bi morala bolj spodbujati čezmejno igralništvo (pridobivanje igralcev, ki niso rezidenti RS)				
1 (1 - SPLOH SE NE STRINJAM)				
2 (2 - NE STRINJAM SE)				
3 (3 - NITI SE NE STRINJAM NITI SE STRINJAM)	1	6 %	1	7 %
4 (4 - STRINJAM SE)	2	13 %	2	14 %
5 (5 - POPOLNOMA SE STRINJAM)	11	69 %	11	79 %
6 (0 - NE VEM, NE MOREM OCENITI)	2	13 %		
Skupaj	16	100 %	14	100 %
V igralnicah bi morali sprostiti uporabo tobaknih izdelkov (ukinitve prepovedi kajenja v zaprtih prostorih)				
1 (1 - SPLOH SE NE STRINJAM)	3	19 %	3	21 %
2 (2 - NE STRINJAM SE)	1	6 %	1	7 %
3 (3 - NITI SE NE STRINJAM NITI SE STRINJAM)	2	13 %	2	14 %
4 (4 - STRINJAM SE)	3	19 %	3	21 %
5 (5 - POPOLNOMA SE STRINJAM)	5	31 %	5	36 %
6 (0 - NE VEM, NE MOREM OCENITI)	2	13 %		
Skupaj	16	100 %	14	100 %
Slovenska igralniška dejavnost bi morala biti deležna skupnega reklamiranja igralniške dejavnosti				
1 (1 - SPLOH SE NE STRINJAM)	1	6 %	1	7 %
2 (2 - NE STRINJAM SE)	4	25 %	4	29 %
3 (3 - NITI SE NE STRINJAM NITI SE STRINJAM)	5	31 %	5	36 %
4 (4 - STRINJAM SE)	2	13 %	2	14 %
5 (5 - POPOLNOMA SE STRINJAM)	2	13 %	2	14 %
6 (0 - NE VEM, NE MOREM OCENITI)	2	13 %		
Skupaj	16	100 %	14	100 %
Slovenskim državljanom bi moral biti dostop do iger na srečo bolj omejen				
1 (1 - SPLOH SE NE STRINJAM)	7	44 %	7	47 %
2 (2 - NE STRINJAM SE)	5	31 %	5	33 %
3 (3 - NITI SE NE STRINJAM NITI SE STRINJAM)	1	6 %	1	7 %
4 (4 - STRINJAM SE)	1	6 %	1	7 %

5 (5 - POPOLNOMA SE STRINJAM)	1	6 %	1	7 %
6 (0 - NE VEM, NE MOREM OCENITI)	1	6 %		
Skupaj	16	100 %	15	100 %

Sklepna misel

Iz raziskave je razvidno, da slovenska igralniška podjetja delujejo v okolju, ki ni naklonjeno temu, da bi se dejavnost razvijala. Vsekakor to ni spodbudno. Slab signal je bil tudi ukinitvev UNPIS-a v letu 2012. Urad je namreč v preteklosti odigral pomembno vlogo pri nadzoru nad izvajanjem iger na srečo.

V prvem koronskem letu so jim zelo padli prihodki. Posluževali so se različnih ukrepov da bi podjetje ohranili pri življenju. Tako kot največji problem vidijo obdavčitev in neživljenjskost regulative. To v celoti drži, saj je obdavčitev primerjalno gledano glede na sosednje država dokaj visoka. Glede na izvozno usmerjenost slovenske ponudbe bi morali stremeti k bolj življenjski obdavčitvi. Poleg tega bi morali bolj razvojno gledati na razvoj spletnega igralništva. Tu je Slovenija zelo v zaostanku pred ostalimi državami.

Nadalje navajajo, da nimajo dovolj usposobljenega kadra. V Sloveniji nobene šole, ki bi se na ravni srednje šole specializirano ukvarjala z igralniškim kadrom. Tako se zaposlujejo v igralništvu kadri vseh smeri. Posledično so premalo strokovno usposobljeni. Na samih podjetjih je, da jih kasneje usposobijo. V nekaterih so v preteklosti imeli igralniške šole, ki pa so jih po krizi v letu 2007 zaradi racionalizacije poslovanja ukinili. Tudi tu bi država morala več postoriti.

Namen prispevka ni bil podajati receptov. Želeli smo pripraviti le presek nekega stanja med COVID-19. Ko pa se bo stanje ponovno normaliziralo bi morali raziskavo ponoviti. Ta raziskava pa bi morala biti izhodišče za pripravo nove strategije slovenskega igralništva.

Viri, literatura in opombe:

1. Vesenjajk P, Luin D (1997) Strategija razvoja igralništva Slovenije. Ministrstvo za gospodarske dejavnosti, Sektor za turizem, Ljubljana
2. (2011) Zakon o igrah na srečo (ZIS-UPB3). In: Ur. List RS, št. 14/11.
3. Raspor A, Luin D, Vodopivec M, Macur M (2020) Vzpon in zaton slovenskega čezmejnega igralništva . 1 spletni vir (1 datoteka PDF (XVIII, 534))
4. Bolen DW, Boyd WH (1968) Gambling and the gambler: A review and preliminary findings. Arch Gen Psychiatry 18:617–630
5. Kuss DJ, Griffiths M (2012) Internet gambling addiction. V: Encycl. cyber Behav. IGI Global, str 735–753
6. Cotte J, Latour KA (2008) Blackjack in the kitchen: Understanding online versus casino gambling. J Consum Res 35:742–758
7. Bloomberg (2016) Bloomberg Industry Market Leaders.
8. Zakon o igrah na srečo. Uradni list RS 27/95
9. Zakon o igrah na srečo (ZIS). Uradni list SRS 32/80
10. Zakon o začasnem ureditvi prirejanja posebnih iger na srečo na igralnih avtomatih zunaj igralnic in o plačevanju takse na igralne avtomate (ZZUPP). Uradni list RS 35/95
11. Zakon o posebnem prometnem davku od posebnih iger na srečo. Uradni list RS 67/93
12. Zakon o začasnem ureditvi izdajanja dovoljenj za prirejanje posebnih iger na srečo ter za razširitev ali preselitev dejavnosti oziroma dela dejavnosti prirejanja posebnih iger na srečo (ZZUIDP). Uradni list RS 66/93
13. Zakon o začasnem prepovedi lastninskega preoblikovanja pravnih oseb, ki prirejajo posebne igre na srečo. Uradni list 35/94
14. (2001) Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o igrah na srečo – ZIS-A. In: Ur. List RS, št. 85/01.
15. Osnutek strategije razvoja iger na srečo.

ANDREJ RASPOR / je dr. družbenih ved – upravljaljskih ved, uni. dipl. org. dela. Ima več kot 38 let delovnih izkušenj od tega več kot 20 na vodilnih mestih: vodja splošnih poslov in komisije za nadzor stroškov, direktor razvoja kadrov in za strateške projekte, podjetnik, ustanovitelj več start-upov, poslovni svetovalec. Mnenja je, da je treba akademsko delo stalno preizkušati na terenu. Avtor več znanstvenih, strokovnih monografij in uporabnih priročnikov ter raziskovalec ARRS projektov.

SEBASTJAN BUDIHNA / je mag. kineziologinje bivši član državne judo reprezentance, osebni trener in predavatelj. Izvaja delavnice, ki so namenjene seznanjanju udeležencev o pomenu zdravega življenjskega sloga za ohranjanje in krepitev zdravja ter preprečevanje in zdravljenje kroničnih bolezni ter motiviranju za spremembo vedenja, povezanega z zdravjem. Nudi podporo in pomoč v procesu opolnomočenja za spremembo življenjskega sloga in za krepitev duševnega zdravja ter pri skrbi za zdravje.

Povzetek: Svet se je v pandemičnem letu močno spremenil. Tako je bilo omejeno javno življenje. Ljudje so iskali alternativne vire sproščanja. Največ tega pa so našli doma. Kljub zaprtju države se svetovna velneške industrija ni tako zamajala kot so se ostale panoge. Ljudje so namreč kupovali preparate in jih koristili doma. Namen prispevka je ugotoviti kako se je spremenila potrošnja za velneške proizvode in storitve v letu 2020.

Ključne besede: velnes, svet, Slovenija, stres, mladi in velnes.

SVETOVNA VELNES INDUSTRIJA PRED IN PO PANDEMIJI COVID-19

Uvod

Velnes je izraz, ki se je prvič pojavil leta 1654 v monografiji Sira A. Johnsona. Ta ga je uporabil v kontekstu: »I [...] blessed God [...] for my daughter's wealnesse.« [1] V slovarju *Oxford English Dictionary* izraz 'Wellness' opisujejo kot 'dobro počutje'. Od 50. let dalje pa je ta pojem v nacionalnih jezikih postal sinonim za način zdravega življenja.

V slovenski strokovni javnosti uporabljamo poslovenjen zapis besede – velnes, za besedo nimamo slovenske ustreznice, ker je ne moremo prevesti. Iz poslovenjenega zapisa besede izhaja tudi ustrezno poimenovanje, kot npr. velneški center, velneška ponudba, in ne velnes center, velnes ponudba ... Tudi študijski program, po katerem se izobražujejo nove generacije strokovnih kadrov, je poimenovan Velnes in ne Wellness [2] V SURSOVI raziskavi *Ocena zadovoljstva tujih turistov z elementi turistične ponudbe v času njihovega bivanja v Sloveniji* iz leta 2015 [3], izraz 'velneška ponudba' prevajajo kot 'dobropočutna ponudba', kar pa zagotovo ni pravi termin.

Pojem velnes se med drugim uporablja pri naslednjih področjih [4]:

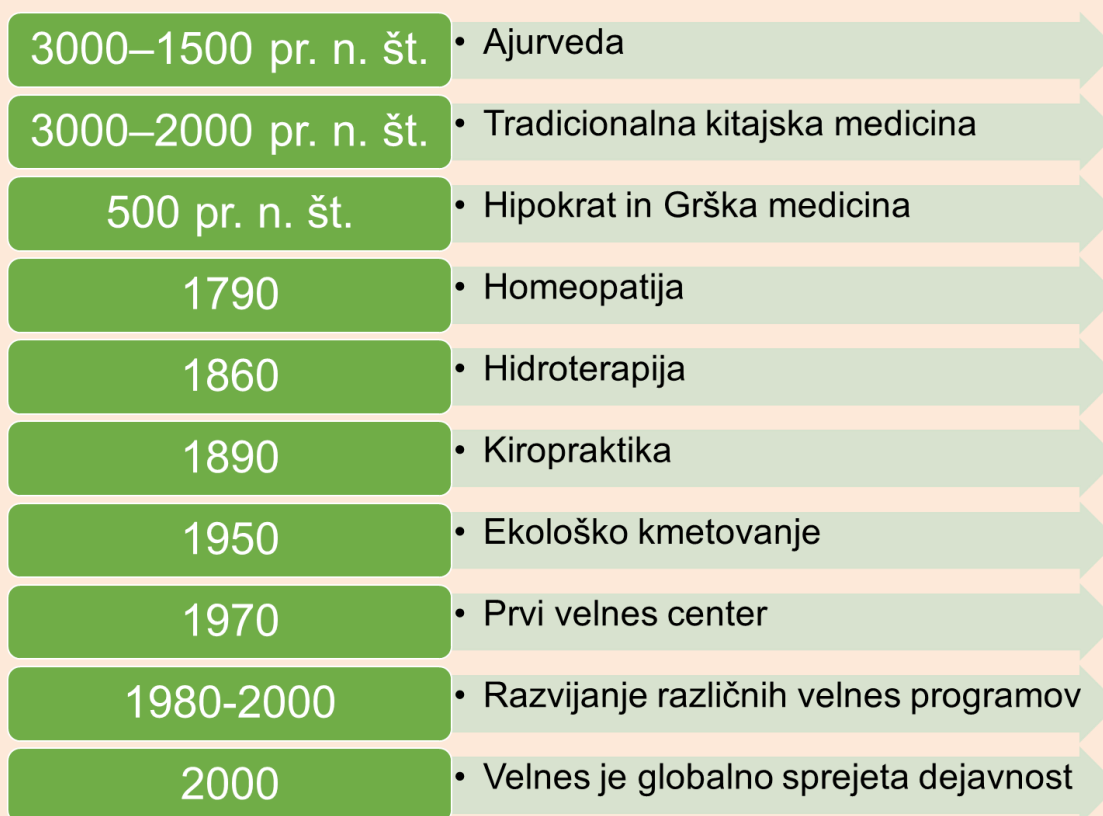
- zdrava prehrana,
- redno gibanje, aerobne vaje,
- sproščanje z različnimi metodami, kot so avtogeni trening, meditacija, joga, savna in masaža,
- luksuzni izdelki.

Teoretično ozadje

Razvoj velnesa se je širil še toliko intenzivneje po tem, ko mu je v 60. letih prejšnjega stoletja v ZDA dala dodaten zagon stroka. Prvi na tem področju je bil dr. Halbert Dunn, ki je pojem »wellness« sestavil iz dveh besed, in sicer: »well-being« (na podlagi definicije zdravja Svetovne zdravstvene organizacije) in »fit-ness« (na podlagi takrat priljubljenega gibanja, ki je temeljilo na novi vadbi). Pri svojem delu je namreč ugotovil, da imajo ljudje z določenim načinom življenja podobne težave [2]: premalo gibanja, nezdravo prehranjevanje, več debelosti, bolezni prebavil, srčne bolezni ipd. Vzrokov za nastanek debelosti je več in se med seboj prepletajo (genetski, metabolni, kulturni in psihosocialni). Vendar v zadnjem času zlasti okolje in način življenja pogojujeta ugodne razmere za nastanek debelosti. Debelost je posledica nepravilne prehrane, tako glede sestave (preveč maščob, preveč enostavnih ogljikovih hidratov, premalo sadja in zelenjave) kot tudi prevelikega števila in preobilnih obrokov ter nepravilnega režima prehrane pri načinu priprave hrane in pri razporeditvi obrokov prek dneva [5]. Zavedajoč se vpliva nezdrave prehrane in premalo gibanja je dr. Dunn želel svoje paciente spodbuditi k bolj zdravemu načinu življenja. Takšno zavedanje se je nato v 80. letih širilo tudi v Evropo, z bistveno razliko v razumevanju koncepta. Velnes se je v Evropi namreč povežalo s turizmom, in ne z individualno naravnanim zdravim življenjskim slogom, kar je bilo izhodišče v ZDA. Več kot deset let kasneje se je v Sloveniji začel razvoj ponudbe velneških storitev. Povod za to so bila slovenska naravna zdravilišča, kjer so se odločili, da bo tovrstna ponudba njihova nova tržna niša v turizmu [2].

Začetki velnesa segajo bistveno pred njegovo moderno pojavnost. Osnovna načela velnesa kot dobrega počutja lahko zasledimo že v starodavnih civilizacijah Grčije, Rima in Azije, katerih zgodovinsko izročilo je neizbrisno in vpliva na sodobno velneško gibanje. Na sliki (Slika 1: Razvoj velnesa skozi čas) je predstavljen zgodovinski razvoj velnesa [6, 7] :

- **3000–1500 pr. n. št.:** Ajurveda se je prenašala po ustnem izročilu in se kasneje zapisala v *Vedah* – hindujskih svetih besedilih. Gre za celosten sistem, ki si prizadeva ustvariti harmonijo med telesom, umom in duhom glede na vsakega posameznika (prehranjevanje, vadba, socialna interakcija in higienske potrebe) s ciljem ohranjanja ravnotežja, ki preprečuje bolezni. V tem času se pojavita tudi joga in meditacija.
- **3000–2000 pr. n. št.:** Tradicionalna kitajska medicina (TCM) je eden izmed najstarejših sistemov medicine. Pod vplivom taoizma in budizma TCM uporablja celovit pogled k doseganju zdravja in dobrega počutja [8]. V sodobnem velnesu (kot tudi medicini) se uporabljajo akupunktura, zeliščna medicina, či gong in taj či.
- **500 pr. n. št.:** V stari Grčiji se Hipokrat osredotoči na preprečevanje bolezni namesto na zdravljenje. Trdi, da je bolezen produkt prehrane, načina življenja in okoljskih dejavnikov.
- **50 pr. n. št.:** Rimljani vzpostavijo sistema javnega zdravstva, ki temelji na grških ugotovitvah [4], postavijo javno infrastrukturo (z obsežnim sistemom vodovodov, kanalizacije in javnih kopališč), ki preprečuje širjenje bacilov in vzdržuje zdravo populacijo.
- **18. in 19. stoletje:** pojavijo se nove vede, od homeopatije, hidroterapije do kiropraktike, ki temeljijo na starih spoznanjih, vendar so dopolnjene z novimi ugotovitvami.
- **20. stoletje:** v ZDA se pojavi ekološko kmetovanje. Zdravnik Halbert L. Dunn leta 1957 predstavi svojo idejo o t. i. visoki ravni dobrega počutja [9]. Tej viziji sledijo številni njegovi sodobniki. Dr. John Travis leta 1971 v Kaliforniji odpre prvi velnes center na svetu. Od leta 1980 dalje se razvijajo različni velneški programi, ki se osredotočajo na vrsto delovnega mesta posameznika in delujejo na preventivi.
- **21. stoletje:** po letu 2000 je velnes filozofija že splošno sprejeta in vključuje različne sektorje.

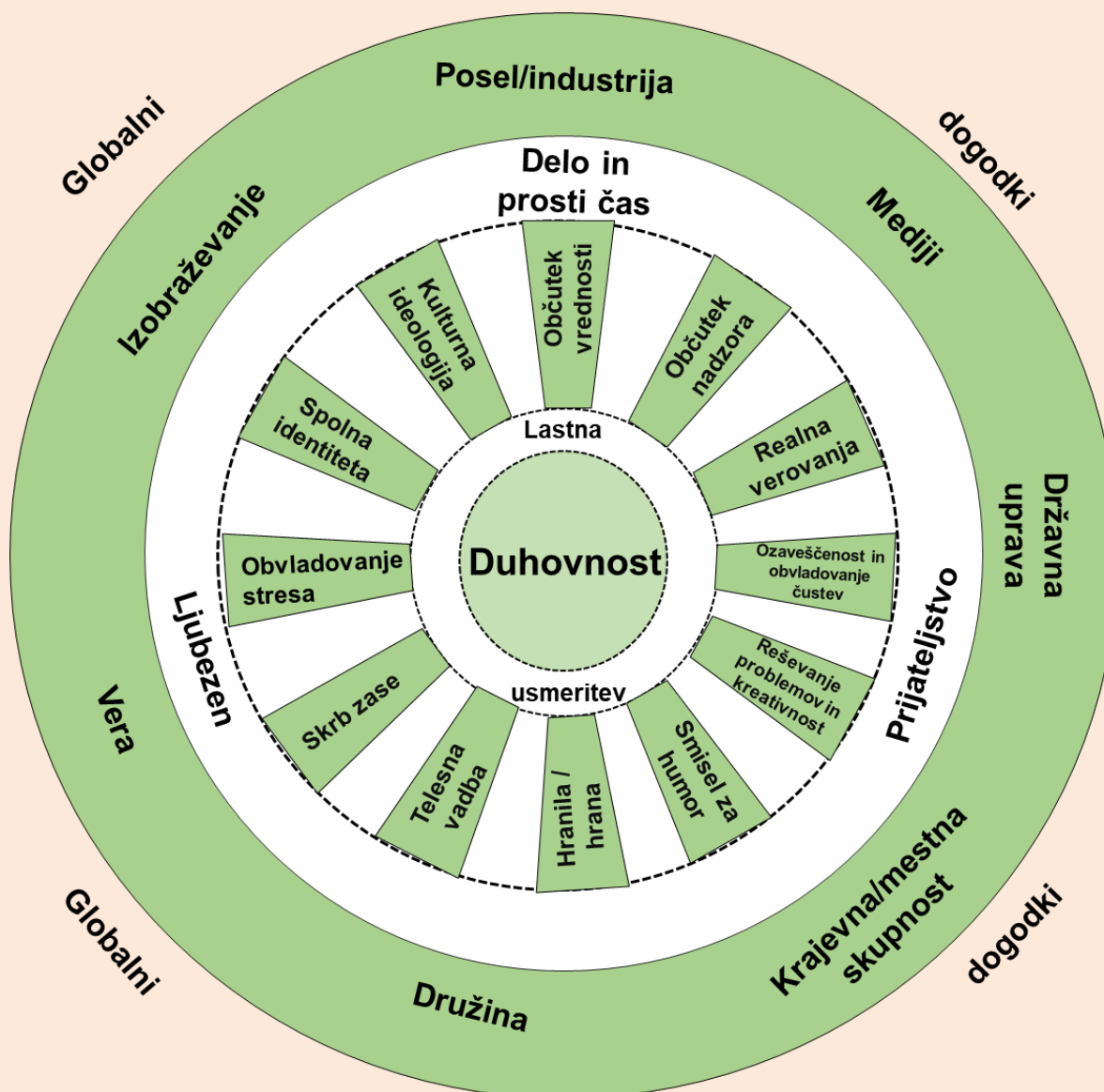

Slika 1: Razvoj velnesa skozi čas

Myers je skupaj s sodelavci razvil model »Wheel of Wellness«, ki poskuša meriti blaginjo, pri tem pa izhaja iz različnih disciplin, kot so psihologija, obvladovanje stresa, ekologija in kontekstualizem. Model predlaga pet življenjskih nalog, prikazanih v kolesu, ki so medsebojno povezane.

Kolo velnesa je razdeljeno na pet krogov in vsak od njih predstavlja področje vplivanja na posameznikovo oblikovanje potreb in posledično izbiro velneškega področja (storitev), ki je njemu in njegovim potrebam najbolj pisano na kožo (Slika 2: Kolo velnesa). Področja se od zunanjega dela (globalni dogodki) navznoter konkretnije definirajo in postavljajo v okvire, ki posameznika v samem bistvu (4. krog) napeljujejo na smer, skozi katero vidi svoj osebni oz. v tem primeru duhovni razvoj ali potencial. Kot primer lahko vidimo, da ljudje iz podobnih/sorodnih okolij izbirajo sorodne storitve v velnesu, saj jih k tem napeljuje okolje, in obratno. Kolo velnesa sestavljajo:

- 1) **krog:** globalni dogodki (npr. GWD, Wings for life ... [op. a.]);
- 2) **krog:** posel/industrija, mediji, državna uprava, krajevna/mestna skupnost, družina, vera, izobraževanje (navedeni z vrha in v smeri urinega kazalca);
- 3) **krog:** delo in prosti čas (počitek), prijateljstvo, ljubezen (navedeni z vrha in v smeri urinega kazalca);
- 4) **krog:** občutek vrednosti, občutek nadzora, realna verovanja, čustvena ozaveščenost in obvladovanje čustev, reševanje problemov in kreativnost, smisel za humor, hranila, telesna vadba, skrb zase, obvladovanje stresa, spolna identiteta, kulturna ideologija (navedeni z vrha in v smeri urinega kazalca);
- 5) **krog:** lastna usmeritev;
- 6) **krog:** duhovnost.

Slika 2: Kolo velnesa
(Myers in sod., 2000)

Čeprav vidimo, da je velnes široko pojmovan, se je v praksi izoblikovalo 8 dimenzij velnesa (Slika 3: 8 dimenzij velnesa), ki jih sestavljajo [11]:

- čustveni velnes,
- finančni velnes,
- socialni oz. družbeni velnes,
- duhovni velnes,
- poklicni velnes,
- fizični oz. telesni velnes,
- intelektualni velnes,
- okoljski velnes.

Več kot je teh dimenzij zadovoljenih, boljše je naše počutje. Pri čemer je pomembno, da smo sami ves čas aktivno vključeni v proces sprejemanja odločitev, ki vodijo v boljše in bolj uspešno življenje.

Martina Chalupa iz Univerze na Dunaju pojem velnes opredeli kot celostno dobro počutje, ki je sestavljeno iz treh komponent: telesne, duševne in duhovne. Chalupova meni, da je velnes celostna življenjska filozofija, ki je sestavljena iz treh temeljnih področij, kot prikazuje slika (Slika 3: Dimenzije velnesa), pri katerih je intračloveško področje človeka samega, interčloveško področje zajema človeka z njegovim socialnim okoljem, medtem ko je na superčloveškem področju človek transcendentno živo bitje kot del velikega sistema oz. univerzuma [12].

Velnes ne pomeni samo zdravega načina življenja in življenjskega sloga, ampak zavestno odločitev, da si bomo prizadevali za lastno zdravje, dobro počutje ter osebno hrast in razvoj, z namenom, da bi dosegli optimalno dobro počutje. Velnes je iskanje zadovoljstva in sreče, harmonije telesa, duše in duha, z visoko stopnjo zavedanja nas samih kot tudi okolja, ki nas obdaja.

Slika 3: Dimenzije velnesa

[11]

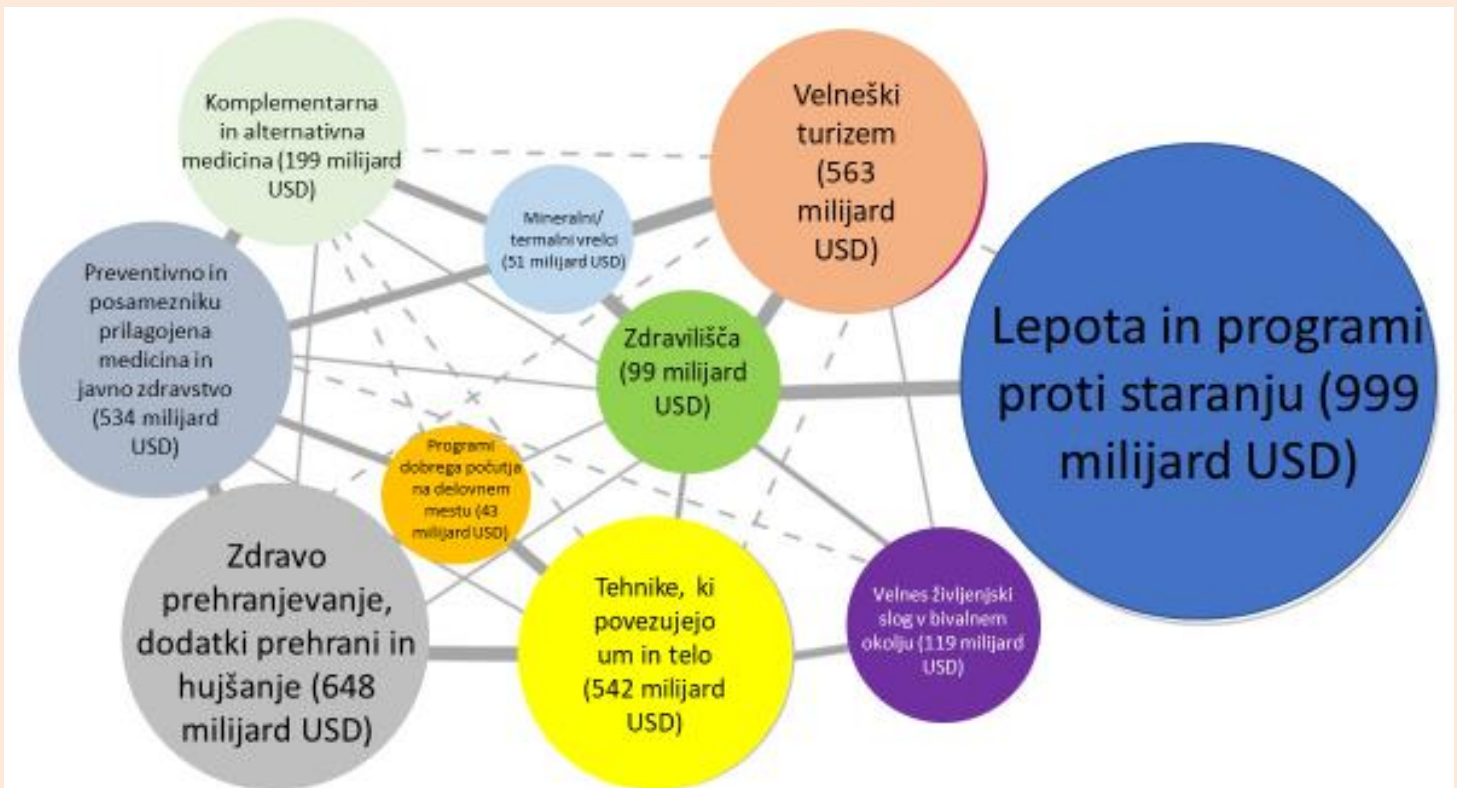
Velnes združuje osem dimenzij dobrega počutja, ki skupaj ustvarjajo kvaliteten način življenja. Dobro počutje presega zgolj telesno aktivnost in zdravo prehrano. Velnes zajema vse vidike življenja v celoti. S tem, ko dosežemo ravnovesje vseh osmih dimenzij, se izboljša tudi splošna kakovost našega življenja.

V nadaljevanju navajamo 8 dimenzij velnesa [11].

- **Dimenzija družbenega velnesa:** kot dimenzija socialnega velnesa se nanaša na medsebojne odnose oziroma sposobnost navezovanja stikov z drugimi ljudmi, ustvarjanje novih prijateljstev, sposobnost dobre komunikacije in ustrezen način sporazumevanja. Družbeni oz. socialni velnes pomeni imeti pozitivne interakcije in uživati v družbi drugih. Socialno dobro počutje krepimo z vzpostavljanjem podpornih socialnih mrež skozi dobre odnose z družino, prijatelji in kolegi.
- **Dimenzija fizičnega velnesa:** zajema redno telesno in športno aktivnost ter zdravo prehrano. Hkrati pa ta dimenzija posameznika odvrča od nezdravega življenjskega sloga in slabih navad (tobak, alkohol, droge, zasvojenost s hrano, zdravili) ter ga spodbuja k sprejemanju informiranih in odgovornih odločitev povezanih z zdravjem, kar vključuje tudi zdravniško pomoč, v kolikor je ta potrebna. Poleg zadovoljstva s fizičnim telesom, dimenzija fizičnega velnesa posamezniku prinaša tudi notranji mir.
- **Dimenzija čustvenega velnesa:** daje posamezniku sposobnost, da spozna in sprejme široko paleto različnih čustvenih stanj v sebi in pri drugih osebah. Uči ga, kako se svobodno izražati in upravljati z lastnimi občutki, kar posledično vpliva na razvoj pozitivne samopodobe in samozavesti. Čustveno dobro počutje pomeni imeti pozitiven odnos do življenja, zdravo samozavest, razviti močan občutek zase, sposobnost prepoznavanja in konstruktivnega deljenja naših občutkov z drugimi. Vključuje tudi pozornost in zavedanje svojih misli, občutkov in vedenja, bodisi pozitivnega ali negativnega, kar z eno besedo imenujemo tudi čuječnost.
- **Duhovni velnes** predstavlja pripravljenost posameznika iskati smisel in namen njegovega obstoja, biti odprt za različne in raznolike kulturne vplive in prepričanja, za različna družbena okolja in skupine. Na tak način si posameznik omogoči, da si lahko ustvari popolno ravnovesje med lastno zaznavo in zunanjimi vplivi, vplivi iz okolice. Duhovno dobro počutje je skupek vodilnih prepričanj, načel ali vrednot, ki dajejo smisel in namen našemu življenju. Vključuje sposobnost ljubezni, sočutja, odpuščanja, altruizma in izpolnitve. Duhovni velnes ni omejen na nobeno religijo, mnogi ljudje sami najdejo smisel in namen svojega življenja.
- Za **okoljski velnes** je potreben čist zrak, čista voda, kakovostna hrana, zadostno zavetje, zadovoljivi delovni pogoji, osebna varnost in zdravi odnosi. Prizadevanje, da bi se v svojem okolju počutili dobro, izboljšuje naš življenjski standard in kakovost našega zdravja.
- **Poklicni velnes** je osredotočen na integracijo različnih elementov velnesa v okviru poklicne poti, poklicne kariere, načrtovanja družine, zdrave prihodnosti in življenja na splošno. Napredek in razvoj sta podlaga za odločanje, pri čemer je potrebno poudariti, da se naše odločitve in vrednote lahko na podlagi novih spoznanj in izkušenj skozi čas spreminjajo. Poklicni velnes vključuje sposobnost uravnoteženja dela in prostega časa. Uspeh pri izbiri poklica, naše kariernе ambicije in osebna uspešnost so zelo pomembni pri doseganju poklicnega velnesa.
- **Intelektualnega velnesa** predstavlja posameznikovo željo po učenju ter pridobivanju novega znanja, kompetenc in izkušenj. Na tak način se spodbuja intelektualno rast in razvoj, zagotovi se možnosti za raziskovanje, ocenjevanje in nagrajevanje, za nastanek kreativnih zamisli in idej. Intelektualni velnes pomeni vseživljenjsko učenje z izobraževalnimi in življenjskimi izkušnjami. To nam daje sposobnost kritičnega mišljenja, da smo odprti za nove ideje in osvajanje novih veščin.
- **Finančni velnes** pomeni, da smo sposobni v celoti izpolnjevati svoje tekoče finančne obveznosti, da se počutimo varni glede svoje finančne prihodnosti in smo sposobni sprejemati dobre odločitve, zaradi katerih nam je v življenju dobro.

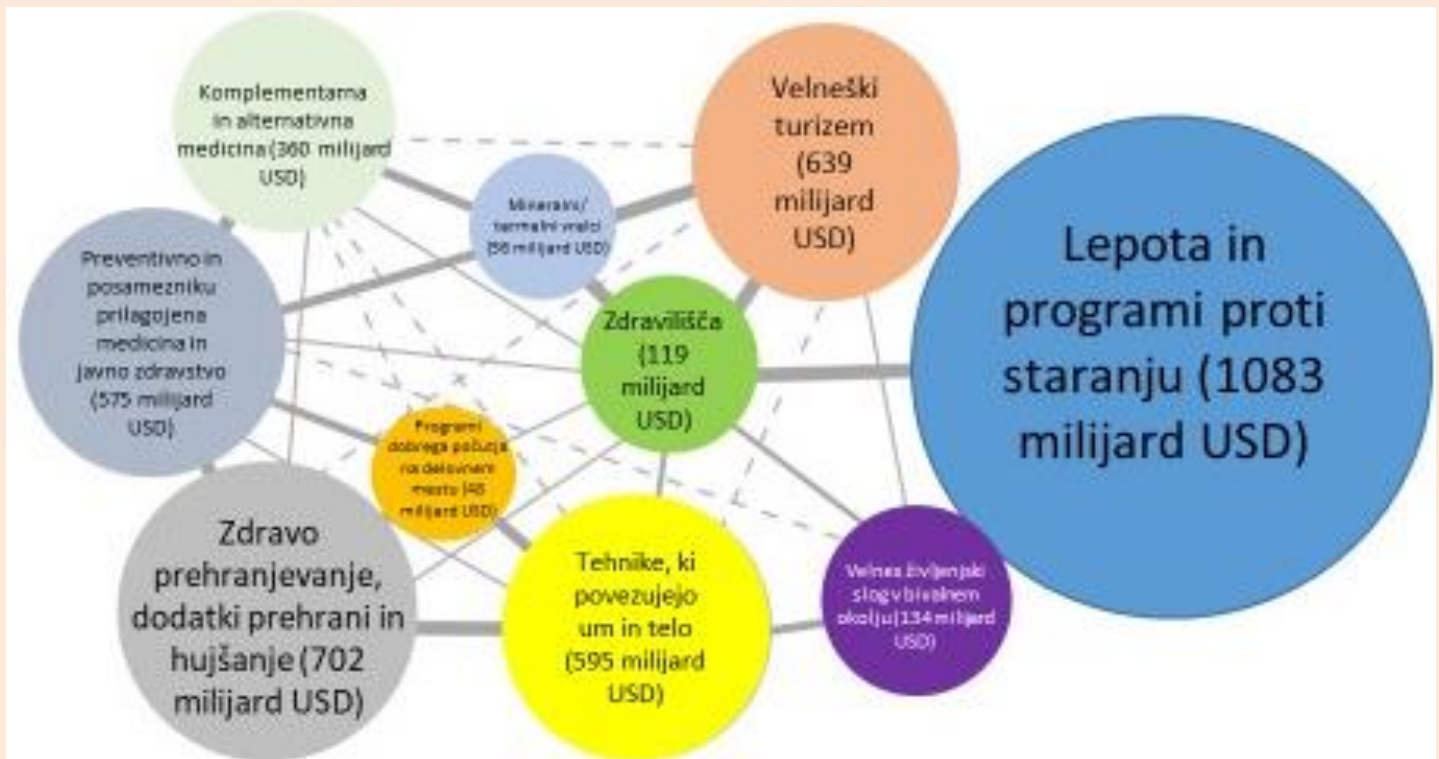
Svetetovi prihodki iz velneških storitev in proizvodov

Zgoraj je bil predstavljena teoretična delitev. Vendar pa je to potrebno primerjati z realnim stanjem. V nadaljevanju si bomo pogledali kako je vplivam COVID-19 na samo panogo. Celoten svetovni BDP je leta 2015 znašal 74.510 milijard USD [13] Svetovna velnes industrija je v letu 2015 zabeležila 3.700 milijard USD prihodkov [14], kar je 4,97 % svetovnega BDP-ja. Ostale podatke si lahko pogledate v spodnji sliki (Slika 4: Svetovni velnes leta 2015 v številkah).

Slika 4: Svetovni velnes leta 2015 v številkah
[14]

V letu 2017 je celoten svetovni BDP znašal 80.050 milijard USD [13]. Svetovna velnes industrija je v letu 2017 zabeležila 4.200 milijard USD prihodkov [14], kar predstavlja 5,21 % svetovnega BDP-ja. Zabeležena je bila 12,8 % rast velnes industrije od leta 2015 do 2017 (Slika 5: Svetovni velnes leta 2017 v številkah).

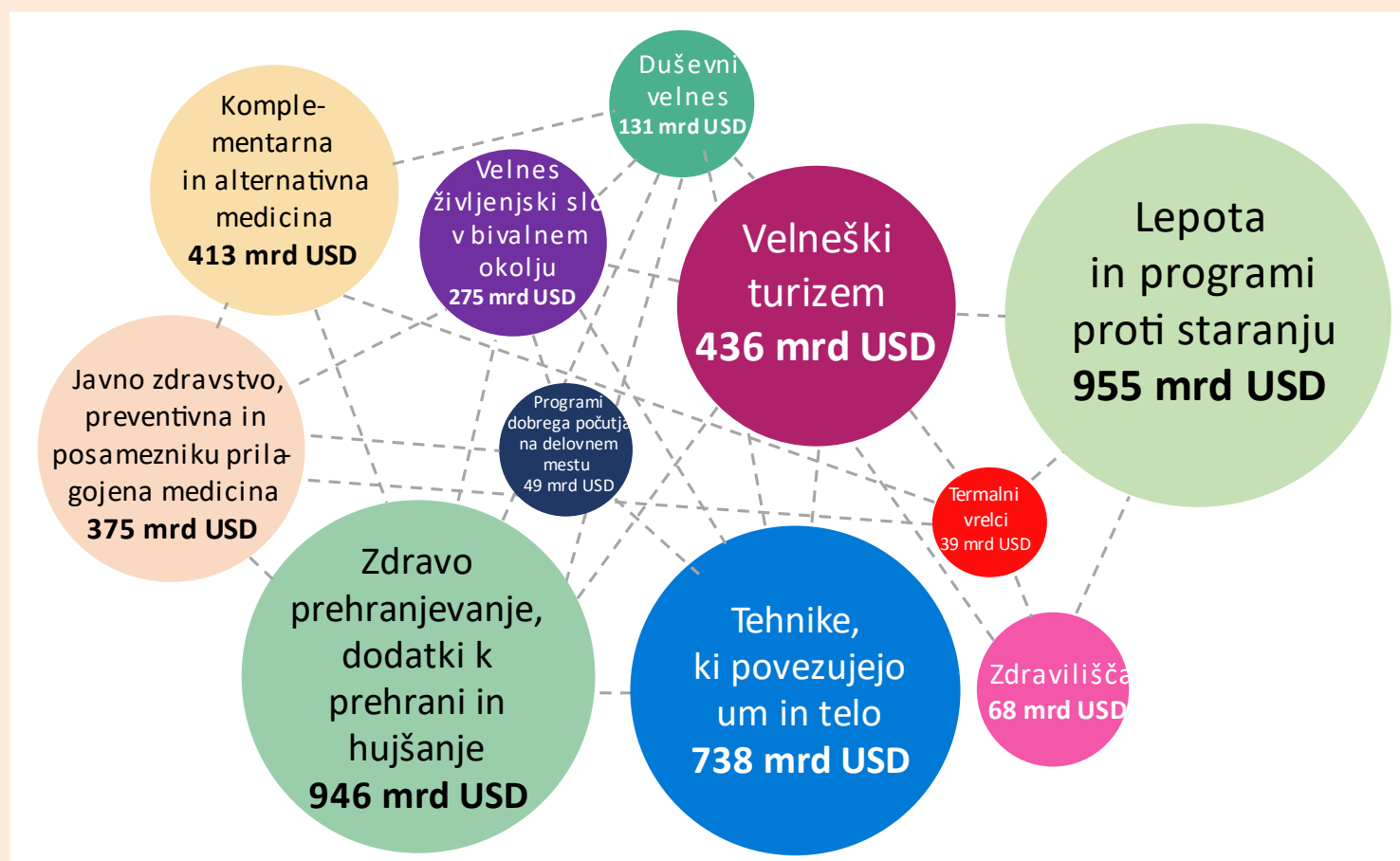
Slika 5: Svetovni velnes leta 2017 v številkah
[14]

Celoten svetovni BDP je leta 2019 znašal 87.752 milijard USD [13] velnes pa je ustvaril 4.900 milijard USD. V kolikor pogledamo leto 2017 je svetovna velnes industrija zabeležila 4.500 milijard USD prihodkov [14], svetovni BDP pa je znašal 80.050 milijard USD [13]. Skupni svetovni BDP za leto 2020 je znašal 84.971 milijard USD, svetovna velnes industrija pa 4.400 milijard USD, kar predstavlja 5,8 odstotka svetovnega gospodarskega donosa.

Inštitut za globalni velnes je v poročilu s konference Global Wellness Economy Monitor za leto 2017 izpostavil naslednje raziskave in trende:

- Globalna industrija dobrega počutja je leta 2018 znašala 4.500 milijard USD.
- Industrija dobrega počutja je v obdobju 2015–2017 letno beležila 6,4-odstotno rast, in sicer s 3.700 milijard na 4.200 milijard USD, kar je skoraj dvakrat hitreje od svetovne gospodarske rasti (3,6 odstotka letno na podlagi podatkov Mednarodnega denarnega sklada).
- Skupni izdatki za dobro počutje (4.200 milijard USD) so vredni več kot polovico celotnih svetovnih izdatkov za zdravje (7.300 milijard USD, po podatkih Svetovne zdravstvene organizacije).
- Velnes industrija predstavlja 5,3 odstotka svetovnega gospodarskega donosa.
- Med 10 analiziranimi trgi dobrega počutja so bili vodilni v prihodkih v obdobju 2015–2017 (na leto) zdravilišča (9,8 odstotka), velneški turizem (6,5 odstotka) in velneške nepremičnine (6,4 odstotka).

Kot zadnje pogledjmo še zadnje dostopne podatke, ki se nanašajo na leto 2020 (Slika 6: Svetovni velnes leta 2020 v številkah) ko je bila v svetu že prisotna omejitev javnega življenja zaradi COVID-19. Celoten svetovni BDP je leta 2020 znašal 85.110 milijard USD in se je skrčil v primerjavi s predhodnimi leti [13].

Slika 6: Svetovni velnes leta 2020 v številkah

[14]

Ostali segmenti so še [14]:

- lepota in programi proti staranju (955 milijard USD),
- zdravo prehranjevanje, dodatki prehrani in hujšanje (946 milijard USD),
- velneški turizem (436 milijard USD),
- tehnike, ki povezujejo um in telo (738 milijard USD),
- preventivno in posamezniku prilagojena medicina in javno zdravstvo (375 milijard USD),
- komplementarna in alternativna medicina (413 milijard USD),
- velnes življenjski slog v bivalnem okolju (275 milijard USD),
- zdravilišča (68 milijard USD),
- mineralni/termalni vrelci (39 milijard USD),
- programi dobrega počutja na delovnem mestu (49 milijard USD).

Inštitut za globalni velnes (GWI) v svojem izčrpnem poročilu za obdobje 2020–2025 (GWI, 2022) izpostavlja spa turizem kot eno od treh najhitreje rastočih velnes dejavnosti. Če je leta 2019 njegova tržna vrednost znašala 111 milijard USD pa naj bi se prihodki za leto 2022 povečali na 122 milijard USD. Za prihodnja leta se napoveduje močna 17 % letna rast, kar pomeni, da bo spa turizem do leta 2025 več kot podvojil svojo tržno vrednost in tako ostal ena najhitreje rastočih velnes dejavnosti.

V kolikor pogledamo še ključne podatke leta 2020 je skupni svetovni BDP je 84.971 milijard USD. Svetovna velnes industrija je po zadnjih podatkih vredna 4.400 milijard USD.

Velnes industrija predstavlja 5,18 odstotka svetovnega gospodarskega donosa.

Pojasnilo k podatkom za leto 2020 pravi:

- **Lepota in programi proti staranju:** 955 milijard USD – prihodki so se v času pandemije COVID-19 nekoliko zmanjšali, in sicer za 13 %, vendar se v prihodnosti pričakuje ponovna rast. Z 8,2 % letno rastjo naj bi bil trg leta 2025 vreden 1.400 milijard USD. Kot zanimivost, azijsko-pacifiški trg se je v času pandemije s 3. mesta povzpел na 1. mesto in tako postal vodilni na tem področju.
- **Velneški turizem:** 436 milijard USD – se je v času pandemije zmanjšal za 39,5 %. Vrednost potovanj se je z 936 milijonov zmanjšala na 601 milijonov. A ta padec je le začasen. Prepričljiva 21 % letna rast priča o tem, da zanimanje za potovanja spet raste. Turiste zanima predvsem neokrnjena narava, trajnostni turizem, duševno zdravje in dobro počutje. Tako se na tem področju do leta 2025 pričakuje 18 % letna rast.
- **Velnes dobrega počutja in aktivnega življenjskega sloga** (fizična aktivnost, telovadba, gibanje, rekreacija): 738 milijard USD – četudi se je letni proračun v času pandemije COVID-19 skrčil za 39 %, pa se do leta 2025 pričakuje, da se bodo prihodki skoraj podvojili, in sicer na 1,2 bilijona USD. S pojavom novih aplikacij, so se aktivnosti preselile na splet, s tem pa se je istočasno povečalo tudi povpraševanje.
- **Velnes življenjski slog v bivalnem okolju:** 275 milijard USD – ta panoga je bila vodilna na področju donosa pred in v času pandemije COVID-19. Z 22 % letno rastjo so se prihodki z 225 milijard USD v letu 2019 povečali na 275 milijard USD v letu 2020. Vrednost stanovanjskih projektov je poskočila v nebo, in sicer z 740 milijard USD v letu 2018 na 2.300 milijard USD v letu 2020. V prihodnje bo trg še naprej strmo rasel, s konstantno 16 % letno rastjo in do leta 2025 podvojil svoj dobiček, ko naj bi bil vreden skupno 580 milijard USD.
- **Programi dobrega počutja na delovnem mestu:** 49 milijard USD – ta segment je leta 2019 doživel svoj vrh, in sicer je bil takrat vreden 52,2 milijard USD, potem pa se je v času pandemije skrčil na 48,5 milijard USD. V času pandemije COVID-19 je bilo zaznati občutno poslabšanje dobrega počutja zaposlenih, ti so doživljali več stresa pri usklajevanju osebnega življenja in posla, več je bilo duševnih stisk. Vse to kliče po bolj celovitem pristopu, tako na področju kulture podjetja kot tudi glede ustreznega delovnega okolja, skrbi za zdravje zaposlenih in uravnoteženega preživljanja časa na delovnem mestu in z družino.
- Kakorkoli, zaradi močnih gonilnih sil, ki so poganjale gospodarstvo dobrega počutja na delovnem mestu v preteklosti, se na tem področju tudi v prihodnje pričakuje rast, in sicer napoveduje se, da bo svetovni trg dobrega počutja leta 2025 vreden 7 bilijonov USD.
- **Zdravo prehranjevanje, dodatki k prehrani in hujšanje:** 946 milijard USD – to je eden redkih sektorjev, ki je tudi v času pandemije COVID-19 ohranjal pozitivno rast (3,6 %). Zlasti se je povečalo zanimanje za kuhanje in hrano pripravljeno doma, za zdravo prehrano, ki pomaga krepiti imunski sistem, ter za prehranske dodatke in dopolnila.
- **Zdravilišča:** 68 milijard USD - zdraviliški velnes je v času pandemije COVID-19 doživel 39 % padec prihodkov, več kot 4.000 spajev je v času pandemije zaprlo svoja vrata. Kljub temu pa so napovedi za prihodnja leta optimistične. Pričakuje se, da si bo panoga hitro opomogla, saj njena letna rast znaša 17 %.

- **Velnes termalni vrelci:** 39 milijard USD – je eden najhitreje rastočih trgov velneške dejavnosti, ki pa ga je pandemija COVID-19 močno prizadela in povzročila 39 % padec prihodkov (na 39 milijard USD). Trenutno beležimo 35.099 termalnih vrelcev v več kot 130 državah. Ta padec v proračunu je zgolj začasne narave, do leta 2025 se namreč pričakuje močna 15 % letna rast.
- **Komplementarna in alternativna medicina:** 413 milijard USD – trg komplementarne in alternativne medicine (sem spada akupunktura, ajurveda, tradicionalna kitajska medicina, kiropraktika itd.) je bil leta 2019 vreden 432 milijard USD, leta 2020 pa nekoliko manj, in sicer 413 milijard USD. Za ta segment se med letoma 2020 in 2025 napoveduje zdrava 7 % letna rast. Leta 2025 naj bi bil trg tako vreden 583 milijard USD.
- **Preventivna in posamezniku prilagojena medicina:** 375 milijard USD – tudi ta sektor je doživel pozitivno rast trga v času pandemije COVID-19 (4,5 %), razlog za to je, da so vlade povečale investicije na področju zdravstva, da bi se lahko uspešno spopadale z epidemijo. Epidemija je namreč jasno pokazala, kakšne so lahko posledice, če se javnemu zdravstvu ne nameni dovolj denarja in podpore. Za ta segment se v prihodnosti napoveduje 5 % letna rast. Tako naj bi trg leta 2025 znašal 478 trilijonov USD.
- **Velnes duševnega zdravja:** 131 milijard USD – v času pandemije se je povečalo povpraševanje po programih dobrega počutja, okrepila sta se zavedanje in skrb za duševno zdravje. Ljudje so iskali načine, kako se čim bolj spopasti z vsakodnevnim stresom, ki ga je povzročila pandemija. Večji segmenti (spalni, zaznavni, okoljski velnes) so v tem času doživeli 12 % rast, manjši segmenti (meditiranje, čuječnost) pa kar 25 % rast trga. Za naslednja leta se na tem področju napoveduje močna 10 % letna rast.

Zaključek

Iz predstavljenih rezultatov je razvidno da je velnes ena izmed najhitreje se rastočih dejavnosti. Marsikje v Sloveniji se velneška ponudba še vedno povezuje s sproščanjem, mehurčkanjem, hedonizmom ..., kar je v nasprotju s temeljno filozofijo velnesa kot celostnega življenjskega sloga, ki od človeka zahteva samoodgovoren odnos do sebe, drugih ljudi in narave. Tako bi morali tudi v Sloveniji celovito pristopiti k izdelavi širše strategije, ki bi poleg spa turizma vključevala vse elemente velnesa.

Velnes kot ideja in filozofija zdravega življenjskega sloga po meri posameznika, v katerem išče ravnotežje in dobro počutje telesa, duše in duha v sozvočju z ostalimi ljudmi in naravo, se kot dejavnost usmerja predvsem v preventivno skrb za zdravje. Kot trend se še vedno izpostavlja selfnes (selfness), ki predstavlja kulturo samospreminjanja in sloni na pozitivnem mišljenju, samoiskanju, samoosveščanju, samomotiviranju. Selfnes pomeni, da človek sprejema pravico in tudi odgovornost, da sam odloča o svojem zdravju in dobrem počutju, pomeni, da se odloča za individualno in aktivno naravnano pot k spreminjanju svojih življenjskih navad, ki ohranjajo in krepijo njegovo telesno, duševno, duhovno zdravje in dobro počutje. Majdnes (mindness) je naslednji trend in predstavlja t. i. duševni velnes, ko si človek zavestno prizadeva sprejemati nove informacije in znanja z različnih področij. Majdnes pomeni samouresničevanje, samoudejanjanje človeka, ki ni (ne bo več) usmerjeno samo v služenje denarja in hlastanje po materialnih dobrinah, temveč vedno bolj v nematerialne dobrine, iskanje drugačnih vrednot. Naslednji zelo pomemben trend, ki iz preventivne dejavnosti mestoma prehaja tudi na kurativno področje, je medicinska velneška dejavnost (medical wellness), ki se vedno bolj uveljavlja ne samo v Evropi, temveč tudi pri nas v slovenskih naravnih zdraviliščih. Gre za samoplačniško oblikovane programe, ki jih vselej vodi zdravnik ustrezne specialnosti s skupino strokovnjakov, ki glede na problem in trenutno bolezensko sliko priporoči pacientu določene terapije in medicinske ter ostale postopke. Pomemben je končni pregled pri zdravniku in mnenje z nasveti za izboljšanje življenjskega sloga [15].

Seveda se lahko slovenska velneška ponudba, še posebej tista v slovenskih naravnih zdraviliščih, primerja s konkurenčno v Evropi in ZDA, vendar je v Sloveniji manj izrazita specializacija velneških ponudnikov, pa tudi širina in nabor velneških storitev v ponudbi. Tega se zavedajo tudi na Slovenski turistični organizaciji, s katere so nam sporočili, da so slovenska naravna zdravilišča tako z razvojnega kot s konkurenčnega vidika eden najpomembnejših in hkrati najperspektivnejših slovenskih turističnih produktov v zapisani strategiji. Trženje zdravstvenega in medicinskega velnesa so v srednje- do dolgoročnem obdobju opredelili kot eno temeljnih trženjskih usmeritev, ki sledi vseslovenski viziji »Zelena butična globalna destinacija za zahtevnega obiskovalca, ki išče raznolika in aktivna doživetja, mir in osebne koristi. Destinacija petzvezdičnih doživetij«. Celostno izkušnjo pa so poimenovali kar turizem dobrega počutja, saj se poslovni modeli širijo na vse več ravni [16].

Velnes je v svoji domovini ZDA še vedno individualno naravnano življenjski slog po meri posameznika. Velneška ponudba se intenzivno oblikuje v srednjeevropskih državah kot velneški turizem (najbolj je razvita v sosednji Avstriji, sledijo v Nemčiji, Švici, severni Italiji, Češki ...), medtem ko je povsod drugod v svetovnem turizmu dodatna ponudba v hotelu, naselju ali dnevnem centru, ki je povezana z vodo in obogatena z ostalimi storitvami za dobro počutje telesa, duše in duha, poimenovana kot spajevska ponudba [15]. Prihodnost je zato v osebnih storitvah, kot so kozmetika, velnes, itd. V teh dejavnostih je, poleg znanja in motoričnih spretnosti, ključnega pomena človeška bit [17].

Drugi novi trend, ki ga opažajo turistični delavci, je vse večja prisotnost mladih v termah. Na Inštitutu za globalni velnes (GWI) zapišejo, da se je pri (tudi mlajših) potrošnikih skrb za zdravje vtisnila v zavest in tako postala del njihovega vsakdana. Ti si ob hitrem tempu življenja želijo privoščiti nekaj časa zase, za sprostitev v dvoje in raziskovanje lokalnih znamenitosti.

Vrednote mlajše generacije so se očitno spremenile, zato si njeni pripadniki želijo že v mladosti vzeti čas zase in si privoščiti razvajanje [16]. Študije generacij Y in Z kažejo, da ljudi, rojene po letu 1980, napaja motivacija trdo delati, intenzivno uživati in ob tem ostati fit (*work hard, play hard, stay fit*). Vznemirja jih misel na oddih, med katerim se osredotočajo na svoje zdravje z rekreacijo, s kvalitetno hrano, z določenimi tretmaji in samim okoljem. »Biti fit« je ob tempu današnjega časa precej težka naloga, zato se jim zdi nekakšen »weekend reset«, kot se izrazijo tuji avtorji, hitra in učinkovita rešitev. Ameriški avtorji so ta koncept poimenovali dopust 2.0 [16].

Viri, literatura in opombe:

1. Miller JWM (2005) Wellness: The history and development of a concept.
2. Karan M Velnes ali wellness? In: velnes.si. <http://www.velnes.si/velnes-ali-wellness/>.
3. SURS S urad RS (2019) SURS. <http://www.stat.si/>. Accessed 25 maj 2008
4. Biljana Ilić M, Simonovic Z Gamzigrad Spa—factors of Spa tourism and their influence on development of Zaječar Region.
5. Kovač-Blaž M (2003) Celostno obravnavanje telesne teže v programu »zdravljenje debelosti«. XII. Strok. SESTANEK Sekc. ZA Arter. HIPERTENZIJU
6. Raspor A (2022) Oblikovanje in trženje velneških proizvodov . 1 spletni vir (1 datoteka PDF (XIV, 192))
7. Raspor A (2022) Trženje storitev . 1 spletni vir (1 datoteka PDF (XV, 264))
8. Tan KY, Liu CB, Chen AH, Ding YJ, Jin HY, Seow-Choen F, Nicholls RJ (2008) The role of traditional Chinese medicine in colorectal cancer treatment. Tech Coloproctol 12:1
9. Dunn HL (1961) High level wellness.
10. Myers JE, Sweeney TJ, Witmer JM (2000) The wheel of wellness counseling for wellness: A holistic model for treatment planning. J Couns Dev 78:251–266
11. Stoewen DL (2017) Dimensions of wellness: Change your habits, change your life. Can Vet J = La Rev Vet Can 58:861–862
12. Gojčič S (2019) Velnes in velneška dejavnost, študijsko gradivo. Višja strokovna šola za gostinstvo in turizem Maribor, Maribor
13. The World Bank (2023) Indicators. <https://data.worldbank.org/indicator/>. Accessed 2 jul 2018
14. (2023) The Global Wellness Institute. <https://globalwellnessinstitute.org/>.
15. Hižar T (2014) Veliko možnosti za rast velneškega turizma. In: Dnevnik. <https://www.dnevnik.si/1042685397>. Accessed 13 mar 2023
16. Kovič Katja (2019) Novi trendi v velnes turizmu . In: Svet Kap. <https://svetkapitala.delo.si/trendi/novi-trendi-v-velnes-turizmu/>. Accessed 13 mar 2023
17. (2017) Storitvene dejavnosti z največjim potencialom v prihodnosti četrte industrijske revolucije! In: 24ur.com. <https://www.24ur.com/ekskluziv/domaca-scena/storitvene-dejavnosti-z-najvecjim-potencialom-v-prihodnosti-cetrte-industrijske-revolucije.html>. Accessed 13 mar 2023

ANDREJ RASPOR / je dr. družbenih ved – upravljaljskih ved, uni. dipl. org. dela. Ima več kot 38 let delovnih izkušenj od tega več kot 20 na vodilnih mestih: vodja splošnih poslov in komisije za nadzor stroškov, direktor razvoja kadrov in za strateške projekte, podjetnik, ustanovitelj več start-upov, poslovni svetovalec. Mnenja je, da je treba akademsko delo stalno preizkušati na terenu. Avtor več znanstvenih, strokovnih monografij in uporabnih priročnikov ter raziskovalec ARRS projektov.

Povzetek: Prispevek obravnava primerjavo honorarjev oz. plačil redno zaposlenih in pogodbenih izvajalcev v slovenski visokošolskih institucijah. Ugotovljene so bile velike razlike. Tako je že socialna varnost redno zaposlenih drugačna od pogodbenih. Poleg tega smo pripravili primerjavo COVID dodatkov med tistimi, ki so izvajali predavanja v času COVID ukrepov po pogodbi o zaposlitvi, in tistimi ki so to izvajali po različnih oblikah pogodb o poslovnem sodelovanju. Tudi v tem primeru so bili slednji postavljeni v diskriminatoren položaj. Vsled tega lahko zaključimo da imamo v slovenskem višjem in visokem šolstvu dve kategoriji. Tiste s pogodbami o zaposlitvah, ki imajo vse pravice. In ostale, ki se jim odrekuje že osnovne pravice in so za svoje delo mezžno plačani. Njihovo plačilo izhaja samo zgolj iz naslova izvedbe. Nimajo pa nikakršne druge varnosti.

Ključne besede: predavanja, vaje, plačilo, zaposlitev, pogodbene oblike dela.

AKADEMSKE INSTITUCIJE V SLOVENIJI IN (NE)ENAKOST PLAČIL

Uvod

V slovenskem višjem in visokem šolstvu imamo poleg zaposlenih za nedoločen in določen čas tudi zaposlene s polnim in skrajšanim delovnim časom. Organizacije poleg zaposlenih v delovnem razmerju najemajo tudi storitve zunanjih sodelavcev, ki lahko delajo po različnih oblikah pogodbenega razmerja. Tako imamo v slovenskem višjem in visokošolskem sistemu zelo heterogeno situacije, ki so si glede na določila Zakon o visokem šolstvu (Uradni list RS, št. 32/12 – uradno prečiščeno besedilo, 40/12 – ZUJF, 57/12 – ZPCP-2D, 109/12, 85/14, 75/16, 61/17 – ZUPŠ, 65/17, 175/20 – ZIUOPDVE, 57/21 – odl. US, 54/22 – ZUPŠ-1 in 100/22 – ZSZUN) podobne in združljive, vendar ustvarjajo neenakosti med izvajalci študijskega programa. Prisotna je namreč organizacijska, pogodbeni in obveznostna velika raznolikost, ki se odraža v procesih dela in predvsem v plačilu za opravljeno (avtorsko) delo. Pri vsem je treba upoštevati, da gre za svobodo akademskega ali avtorskega dela, ki je določenemu krogu visokošolskih učiteljev ali univerzitetnih profesorjev svobodna oblika dela ali svobodna odločitev, ker pri svoji ustvarjalnosti želijo biti bolj nevezani na konkretne ustanove, zavode ali fakultete. Pri vsem pa je treba vzeti v ozir, da nekateri visokošolski učitelji oziroma univerzitetni profesorji, bodisi upokojeanci ali tisti, ki svoj delo združujejo skozi oblike gospodarske ali druge družbe po teh oblikah dela posegajo v delo posameznih zavodov ali ustanov, kajti druge možnosti sploh nimajo. To je ena izmed tematik, ki je obravnavana v tem prispevku.

Naslednja tema, ki je obravnavana v prispevku je področje COVID dodatkov. Tako kot ostale zaposlene je tudi slovenske šolnike COVID-19 presenetil. Vendar pa je bila ena pomembna razlika. Pouk v osnovnem, srednješolskem in visokošolskem sistemu je skoraj nemoteno potekal ves čas. O tega del časa ali pretežno na daljavo. Širitev bolezni COVID-19 v marcu leta 2020 je povzročila, da so številne evropske države morale sprejeti mnogotere ukrepe, s katerimi so skušale bolezen zajeziti. Pomembna je postala socialna distanca, zbiranje večjega števila ljudi ali njihovo zadrževanje v istem prostoru je postalo prepovedano oz. omejeno. To je vplivalo tudi na izvedbo pouka in predavanj, saj so se praviloma povsod vrtci, šole in druge izobraževalne institucije zaprle, pouk oz. predavanja pa so potekala večinoma po oddaljenem dostopu prek interneta [1]. Države so oblikovale različne sheme plačil oz. t. i. COVID dodatkov. Namen tega prispevka je, da analizira kakšnih dodatkov so bili deležni (redno) zaposleni. Poleg tega prispevek obravnava tudi COVID dodatke ostalih skupin samozaposlenih oz. drugih svobodnih oblik dela.

Delovna razmerja in druge oblike dela

Najpogostejša oblika dela je delo na podlagi pogodbe o zaposlitve za nedoločen ali določen čas. Slovenska zakonodaja pozna tudi več posebnih oblik opravljanja dela za enkratna, občasna ali kratkotrajna dela, kot je na primer [2]:

- delo po podjemni pogodbi ali avtorski pogodbi,
- začasno ali občasno delo upokojeancev,
- osebno dopolnilno delo ali kratkotrajno delo ter
- za študente in dijake študentsko delo.

Pridobite lahko tudi poseben status (status kmeta, status samostojnega novinarja, status samozaposlenega v kulturi, status zasebnega raziskovalca), ki vam omogoča samostojno opravljanje določene dejavnosti, ne da bi vam bilo treba ustanoviti podjetje ali vstopiti v delovno razmerje. Skratka možnosti je veliko. Ni pa vsaka oblika primerna za vsako delo.

Pogodba o zaposlitvi

Pogodba o zaposlitvi pomeni sklenitev delovnega razmerja, ki se načeloma sklepa za nedoločen čas. Vendar pa Zakon o delovnih razmerjih v 54. členu določa izjeme, za katere je pogodba lahko sklenjena tudi za določen čas. Pogodba se lahko sklene za polni ali krajši delovni čas od polnega delovnega časa.

Plača je obvezna sestavina vsake pogodbe o zaposlitvi. V pogodbi se mora določiti višina osnovne plače v bruto znesku in druga plačila, ki pripadajo delavcu za opravljanje njegovega dela. Poleg osnovne plače delavcu navadno pripadajo tudi različni dodatki, ki jih delodajalci vse raje vključijo v znesek bruto plače zapisan v pogodbi. Virant dodatke za javni sektor razdeli v tri skupine [3]:

- dodatki, ki so vezani na osebne okoliščine (npr. za delovno dobo),
- dodatki, ki so stalno vezani na delovno mesto (npr. dvojezičnost),
- dodatki, ki se odmerjajo na urno postavko za čas, ko se delo opravlja v posebnih okoliščinah (npr. manj ugodni delovni pogoji).

Za določanje dodatkov za javne uslužbenke pred epidemijo sta ključna dva pravna akta: Zakon o sistemu plač v javnem sektorju in Kolektivna pogodba za javni sektor. Temeljni namen sklepanja kolektivnih pogodb je dopolnitev obstoječe ureditve pravnega položaja delavcev neke kategorije, torej KPJS zakon dodatno razlaga v tistih členih, za katere je to predpisano [4].

Delavec je na podlagi delovnega razmerja vključen v obvezna socialna zavarovanja – pokojninsko in invalidsko zavarovanje, zdravstveno zavarovanje, zavarovanje za starševsko varstvo in zavarovanje za primer brezposelnosti.

V Sloveniji se delovno razmerje načeloma sklepa na podlagi pogodbe o zaposlitvi za nedoločen čas. Lahko pa se sklene tudi za določen čas. Poleg Zakona o delovnih razmerjih (ZDR-1) urejajo področje zaposlovanja še kolektivne pogodbe in splošni akti delodajalca. Plačni sistem javnega sektorja velja za ves javni sektor, ki ga sestavljajo proračunski uporabniki (državni organi in samoupravne lokalne skupnosti, javne agencije, javni skladi, javni zavodi in javni gospodarski zavodi, druge osebe javnega prava, ki so posredni uporabniki državnega proračuna ali proračuna lokalne skupnosti) [5].

Zaposleni v visokem šolstvu so razporejeni v plačilne razrede skladno s Kolektivno pogodeno za javni sektor [6]. Simulacija plač je predstavljena v tabeli 2. Tabela 1 pa prikazuje simulacijo delovne obveznosti povzeto po pravilih Univerze v Ljubljani [7]. Ta pravilnik določa delovno in pedagoško obveznost visokošolskih učiteljev in sodelavcev. Pravilnik določa obseg dela ter oblike dela, ki niso določene z Aktom o oblikah neposredne pedagoške obveznosti na Univerzi v Ljubljani. Enaka ali zelo podobna pravila imajo tudi ostale javne univerze v Sloveniji [8, 9]. Pravilnik se uporablja za načrtovanje izvedbe akreditiranih študijskih programov I. in II. stopnje, za načrtovanje in zaposlovanje oziroma za vključevanje visokošolskih učiteljev in sodelavcev v izvedbo teh študijskih programov ter je podlaga za obračunavanje plač. Pravilnik se uporablja tudi za določanje obsega pedagoškega dela delavcev, zaposlenih na raziskovalnih delovnih mestih v primeru, da imajo ti pedagoški naziv in opravljajo pedagoško delo na študijskih programih I. in II. stopnje.

Iz Tabele 1 so razvidne obveznosti in simulacija le teh glede na povprečni letni fond ur 2080, povprečno število dni dopusta (30), in povprečno število dela praznikov in dela prostih dni (10). Pri tem je potrebno opozoriti, da ostali dodatki (delov posebnih pogojev, dodatki za delovno uspešnost, dodatek za minulo delo in stalnost) niso upoštevani in da so realni letni dohodki posameznika višji.

Tabela 1: Obveznosti

	Povprečna letna obveznost	Letni dopust (30 dni)	Prazniki (10 dni)	Neposredna pedagoška obveznost	Posredna pedagoška obveznost	Skupaj pedagoška obveznost	Ostalo	Skupaj	Razlika do fonda	Razmerje neposredne pedagoške obveznosti znotraj vseh pedagoških obveznosti
Docent - redni	2.080	320	80	180	900	1.080	280	1.760	320	6,0
Predavatelj	2.080	320	80	270	1.080	1.350	90	1.840	240	5,0
Asistent	2.080	320	80	300	900	1.200	90	1.690	390	4,0

Osnovna plača javnega uslužbenca je določena s plačnim razredom na plačni lestvici. Za vsako delovno mesto je določen najnižji in najvišji plačni razred. Simulacija za izbrana delovna mesta je bila izdelana za oba razreda. K temu je bilo prišteto še enkraten strošek regresa (v višini 1.200 EUR bruto), dnevnega nadomestila prehrane (v višini 6,15 EUR), prevoza na delo (v višini 0,22 EUR po km x 50 km), pomnoženega z 15 dnevi na mesec. Pri tem kaže poudariti da je na vsako pedagoško obveznost docenta, izrednega profesorja ali rednega profesorja 5 ur priprav in ostalih obveznosti povezanih s pedagoškim procesom (npr. priprava Syllabus (Učni načrt); Načrt izvedbe predmeta; Priprava spletne učilnice; Podrobna navodila izvedbe posamezne vaje; pisanje Učbenika/Vaje predmeta; Prosojnice; Učni list - terenske vaje; Izpitna pola; Prisotnost na izpitu; Popravilo izpitov; Konzultacija s študenti). Skupaj je torej potrebno upoštevati da je razmerje 1 + 5. To razmerje je pri predavatelju 1 + 4, pri asistentu pa 1 + 3. To razmerje nam daje osnovo da lahko izračunamo simulirano

urno postavko. Simulirana urna postavka nam daje okvir koliko dejansko znaša vrednost izvedene ene polne ure predmeta oz. lahko izračunamo vrednost koliko znaša izvedba celotnega predmeta. Npr. predmet ima 30 ur predavanj, ki jih izvaja predavatelj in 50 ur vaj, ki jih izvaja asistent. Tako morata v enem šolskem letu, da izpolnita poln fond, izvesti 6 predmetov (skupaj pedagoška obveznost).

V tabeli 2 je predstavljena simulacija mesečnih in letnih prihodkov za izbrana pedagoška delovna mesta. Pri simulaciji smo upoštevali regres v višini 1.203,36 bruto. Prevoz za delo za 15 dni po 0,1369 EUR za km (upoštevali smo povprečje 15 km). Nadomestilo za prehrano za 15 dni po 6,6 EUR na dan.

Tako se redna Bruto/Bruto urna postavka asistenta giblje med 10 in 16 EUR. Simulirana (1 ura za izvedbo vaj + 3 ure za pripravo) pa bi znašala med 38 in 64 EUR. Pri docentu je ta med 16 in 21 EUR, simulirana (1 ura za izvedbo predavanj + 5 ur za priprave in druge obveznosti povezane s pedagoškim študijem) pa med 96 in 125 EUR. Pri izrednem profesorju je ta med 18 in 23 EUR, simulirana pa med 108 in 139 EUR. Redni profesor ima med 21 in 27 EUR, simulirana pa med 126 in 161 EUR.

Te simulacije, ki pa zajemajo zgolj pedagoško obveznost (torej brez dodatkov, sorazmernega dela nepedagoških obveznosti, nadomestil, jubilejnih nagrad, ipd., ...) nam bodo kasneje koristile za izvedbo primerjave.

Tabela 2: Simulacija plač

	Plačilni razred		Bruto/Bruto osnova mesec brez regresa		Bruto/Bruto osnova z regresom, prevozom prehrano		Letna Bruto/Bruto osnova z regresom, prevozom prehrano		Urna postavka Bruto/Bruto		Simulirana urna postavka Bruto/Bruto		Urna postavka Bruto/Bruto - z regresom		Simulirana urna postavka Bruto/Bruto - z regresom	
	od	do	od	do	od	do	od	do	od	do	od	do	od	do	od	do
Asistent	30	35	1.666	2.027	1.906	2.267	22.876	27.208	10	12	38	47	11	13	44	52
Asistent z magisterijem	32	37	1.802	2.193	2.042	2.433	24.508	29.193	10	13	41	50	12	14	47	56
Asistent z doktoratom	36	41	2.108	2.565	2.348	2.805	28.181	33.663	12	15	48	59	13	16	54	64
Docent	43	48	2.774	3.376	3.015	3.616	36.174	43.387	16	19	96	116	17	21	104	125
Izredni profesor	46	51	3.121	3.797	3.361	4.037	40.331	48.445	18	22	108	131	19	23	116	139
Redni profesor	50	55	3.651	4.442	3.891	4.682	46.693	56.185	21	26	126	153	22	27	134	161

V naslednji tabeli 3 je predstavljena simulacija, koliko dejansko stane ena izvedba predmeta z vidika pedagoške obveznosti. Za celotno sliko lastne cene predmeta bi morali upoštevali še ostale stroške (režija, prostori, oprema, drugi stroški ...). Vendar ni namen tega. Sami se fokusiramo zgolj v vidik stroška dela pedagoške dejavnosti.

Tabela 3: Simulacija stroška izvedbe predmeta

	Skupaj pedagoška obveznost	Število predmetov	Število ur na predmet	Simulirana urna postavka Bruto/Bruto		Vrednost predmeta		Urna postavka Bruto/Bruto - z regresom		Vrednost predmeta Bruto/Bruto - z regresom	
				od	do	od	do	od	do	od	do
Asistent	1.200	6	200	10	12	1.915	2.330	11	13	2.191	2.606
Asistent z magisterijem	1.350	6	225	10	13	2.330	2.835	12	14	2.641	3.146
Asistent z doktoratom	1.350	6	225	12	15	2.726	3.317	13	16	3.037	3.627
Docent	1.080	6	180	16	19	2.870	3.492	17	21	3.118	3.740
Izredni profesor	1.080	6	180	18	22	3.229	3.928	19	23	3.477	4.176
Redni profesor	1.080	6	180	21	26	3.777	4.595	22	27	4.025	4.844

Ocenjen pedagoški strošek izvedbe enega predmeta tako znaša odvisno od plačnega razreda med 4.785 in 8.471 EUR bruto/bruto. Tu seveda niso zajeti dodatki, ampak zgolj osnova tako, da je dejanski strošek višji. Zanemarjena je tudi bolniška odsotnost in druge nadomestila.

A ker primerjamo v nadaljevanju urne postavke z tistimi, ki izvajajo predavanja po pogodbi, nam je to osnova za primerjavo. Verjamemo, da bomo na naše razmišljanje dobili veliko povratnih informacij, ki nam bodo lahko koristile pri nadaljnjem raziskovanju.

Druge oblike sodelovanja izvajalcev z visokošolskimi zavodi

Ker vsi niso v rednem delovnem razmerju, nekateri pa delajo tudi za več visokošolskih zavodov, so oblike sodelovanja predstavljene v nadaljevanju.

Podjemna pogodba

Slabost podjemne ali avtorske pogodbe je, da avtor in podjemnik nista zavarovana za primer brezposelnosti in za starševsko varstvo. Mora pa naročnik od avtorske in podjemne pogodbe v obveznem zdravstvenem zavarovanju plačati prispevek za zavarovanje za primer poškodbe pri delu in poklicne bolezni, poseben prispevek pa morata plačati tudi avtor in podjemnik. Naročnik mora poleg tega plačati tudi prispevek delodajalca za posebne primere zavarovanja, če niso izpolnjeni pogoji za obvezno zavarovanje po 18. členu ZPIZ-2 oziroma prispevek delodajalca in zavarovanca za obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje, če so izpolnjeni pogoji za obvezno zavarovanje po 18. členu ZPIZ-2.

Podjemna pogodba je pogodba, s katero se podjemnik zaveže opraviti določen posel. Podjemna pogodba se sklene za občasna in časovno omejena dela in je urejena v Obligacijskem zakoniku (OZ). Predmet podjemne pogodbe ali pogodbe o delu je lahko:

- izdelava stvari (gre predvsem za storitve proizvodnega obrtništva pa tudi večjih investicijskih ureditev),
- popravilo stvari (obrotniške storitve),
- fizično ali umsko delo.

V praksi lahko podjemna pogodba zajema vse vrste del, ki ne sodijo med avtorska dela. Pri določenih umskih delih podjemna pogodba meji na avtorsko pogodbo, saj ima lahko elemente avtorskega dela in bi bila tako bolj smiselna sklenitev avtorske pogodbe.

a) Kdo lahko sklene podjemno pogodbo?

Podjemno pogodbo lahko sklene fizična oseba z naročnikom, ki je lahko fizična ali pravna oseba. V praksi je lahko to zaposleni, ki pa ne sklene pogodbe s svojim delodajalcem. Lahko pa jo skleneta tudi delodajalec in delavec, ki sta že sklenila pogodbo o zaposlitvi, a le za dela izven opisa rednih delovnih nalog.

Podjemna pogodba se sklene le za določen čas.

Po Zakonu o urejanju trga dela od 1. 1. 2011 podatkov o podjemnih pogodbah ni več potrebno sporočati Zavodu RS za zaposlovanje.

b) Podjemna pogodba ali pogodba o zaposlitvi?

Za delodajalca je navadno bolj ugodno, da z novim delavcem sklene podjemno pogodbo kot pogodbo o zaposlitvi, vendar zakonodaja vsebuje nekatere omejitve.

Delavec ne sme opravljati dela po podjemni pogodbi, če obstajajo elementi delovnega razmerja in če delavec izpolnjuje predpisane pogoje za opravljanje dela po pogodbi o zaposlitvi.

Sodna praksa je dodala še nekatere dodatne kriterije za presojo, ali gre za delovno razmerje ali ne. Za delovno razmerje gre, če je delo sistematizirano kot delovno mesto, če se delo opravlja v delovnem času, ki ga določi delodajalec, če je delo kontinuirano in če se po navodilih lahko primerja z ostalimi delovnimi mesti pri delodajalcu.

c) Davčni vidik podjemne pogodbe

Plačilo iz podjemne pogodbe je dohodek posameznika, ki je obdavčen z dohodnino.

Dohodnina

Akontacija dohodnine od dohodka iz drugega pogodbenega razmerja se izračuna in plača po stopnji 25 % od davčne osnove, ki je dohodek (vključno s povračili stroškov in bonitetami), zmanjšan za normirane strošek v višini 10 % in prispevke za socialno varnost, ki bremenijo prejemnika dohodka.

Od dohodka se obračunajo in plačajo tudi prispevki za socialno varnost v odvisnosti od vključenosti prejemnika dohodka v zavarovanje:

- prispevek za zavarovanje za primer poškodbe pri delu in poklicne bolezni v obveznem zdravstvenem zavarovanju po 5. točki 17. člena ZZVZZ po stopnji 0,53 % od dohodka za opravljeno delo po podjemni pogodbi,
- prispevek prejemnika dohodka za obvezno zdravstveno zavarovanje po 55.a členu ZZVZZ po stopnji 6,36 % od dohodka,
- prispevek prejemnika dohodka za pokojninsko in invalidsko zavarovanje po stopnji 15,50 % in prispevek delodajalca (izplačevalca dohodka) po stopnji 8,85 % od dohodka, če je prejemnik dohodka zavarovanec po 18. členu ZPIZ-2,
- prispevek za posebne primere zavarovanje po 20. členu ZPIZ-2 po stopnji 8,85 % od dohodka, če prejemnik dohodka ni zavarovanec po 18. členu ZPIZ-2.

Od dohodka se obračuna in plača tudi posebni davek na določene prejemke po stopnji 25 %.

Avtorska pogodba

Avtorska pogodba se lahko sklene le za dela, ki so kot avtorska predvidena v Zakonu o avtorski in sorodnih pravicah (ZASP). Avtorska dela so individualne intelektualne stvaritve s področja književnosti, znanosti in umetnosti, ki so na kakršen koli način izražene, zlasti:

- govornjena dela, kot npr. govori, predavanja,
- pisana dela, kot npr. leposlovna dela, članki, priročniki, študije ter računalniški programi,
- glasbena dela z besedilom ali brez besedila,
- gledališka, gledališko-glasbena in lutkovna dela,
- koreografska in pantomimska dela,
- fotografska dela in dela, narejena po postopku, podobnem fotografiranju;
- avdiovizualna dela,
- likovna dela, kot npr. slike, grafike in kipi,
- arhitekturna dela, kot npr. skice, načrti ter izvedeni objekti s področja arhitekture, urbanizma in krajinske arhitekture,
- dela uporabne umetnosti in industrijskega oblikovanja,
- kartografska dela,
- predstavitve znanstvene, izobraževalne ali tehnične narave (tehnične risbe, načrti, skice, tabele, izvedenska mnenja, plastične predstavitve in druga dela enake narave).
- Vsi ostali predmeti del, ki niso avtorska dela, sodijo na področje podjemnih pogodb.

a) Kdo lahko sklene avtorsko pogodbo?

Avtorsko pogodbo skleneta naročnik in avtor. Naročnik je lahko fizična ali pravna oseba. Avtor je fizična oseba, ki je ustvarila avtorsko delo. Avtor je lahko:

- v rednem delovnem razmerju (razen če pogodba vsebuje konkurenčno klavzulo),
- lastnik pravne osebe,
- samostojni podjetnik,
- nekdo, ki opravlja dela po podjemni pogodbi,
- je redni oziroma izredni študent.
- Glede drugih sestavin avtorske pogodbe se uporabljajo določbe o podjemni pogodbi. Avtorska pogodba je zelo podobna podjemni pogodbi, od nje se loči zgolj po predmetu pogodbe.

Po Zakonu o urejanju trga dela od 1. 1. 2011 podatkov o avtorskih pogodbah ni več treba sporočati Zavodu RS za zaposlovanje.

b) Davčni vidik avtorske pogodbe

Plačilo iz avtorske pogodbe je dohodek posameznika, ki je obdavčen z dohodnino. Višina plačil prispevkov, povezanih z avtorsko pogodbo, je odvisna od tega, ali je avtor že sicer obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovan ali ne.

Dohodnina

Akontacija dohodnina od dohodka iz drugega pogodbenega razmerja se izračuna in plača po stopnji 25 % od davčne osnove, ki je dohodek (vključno s povračili stroškov), zmanjšan za normirane stroške v višini 10 % in prispevke za socialno varnost, ki jih plača avtor.

Od dohodka se obračunajo in plačajo tudi prispevki za socialno varnost v odvisnosti od vključenosti avtorja v zavarovanje:

- prispevek za zavarovanje za primer poškodbe pri delu in poklicne bolezni v obveznem zdravstvenem zavarovanju po 5. točki 17. člena Zakona o zdravstvenem varstvu in zdravstvenem zavarovanju (ZZVZZ) po stopnji 0,53 % od dohodka za opravljeno avtorsko delo,
- prispevek avtorja za obvezno zdravstveno zavarovanje po 55.a členu ZZVZZ po stopnji 6,36 % od dohodka,
- prispevek avtorja za pokojninsko in invalidsko zavarovanje po stopnji 15,50 % in prispevek delodajalca (izplačevalca dohodka) po stopnji 8,85 % od dohodka, če je avtor zavarovanec po 18. členu ZPIZ-2,
- prispevek za posebne primere zavarovanje po 20. členu ZPIZ-2 po stopnji 8,85 % od dohodka, če avtor ni zavarovanec po 18. členu ZPIZ-2.

Začasno ali občasno delo

Upokojenci (razen tistih, ki prejema delno starostno ali predčasno pokojnino, delno pa so še delovno aktivni) so upravičeni do opravljanja začasnega ali občasnega dela. Začasno ali občasno delo se opravlja na podlagi pogodbe o opravljanju začasnega ali občasnega dela kot posebnega civilnopravnega pogodbenega razmerja med delodajalcem in upravičencem, ki ima lahko tudi nekatere elemente delovnega razmerja, kot jih določa zakon, ki ureja delovna razmerja. Višina urne postavke in višina dohodka za opravljeno začasno ali občasno delo se usklajujeta z rastjo minimalne plače v Republiki Sloveniji, kot jo določa zakon, ki ureja minimalno plačo

Kratkotrajno delo

Podjetniku lahko na pomoč priskočijo tudi ožji družinski člani. Kratkotrajno delo je urejeno v 17. členu Zakona o preprečevanju dela in zaposlovanja na črno. Za kratkotrajno delo se šteje brezplačno opravljanje dela v mikro družbi z najmanj enim in največ 10 zaposlenimi ali pri samozaposleni osebi z največ 10 zaposlenimi, pri čemer morajo biti izpolnjeni še drugi zakonsko določeni pogoji. Kratkotrajno delo lahko kot brezplačno delo opravljajo le osebe, določene v 17. členu ZPDZC-1 in z njimi ni potrebno sklepati pogodbe.

Samostojni podjetnik

Samostojni podjetnik je fizična oseba, ki na trgu samostojno opravlja pridobitno dejavnost v okviru organiziranega podjetja. Kot gospodarski subjekt je neomejeno odgovoren z vsem svojim premoženjem. Pomembno je opozoriti, če obstajajo elementi delovnega razmerja in če delavec izpolnjuje predpisane pogoje za opravljanje dela po pogodbi o zaposlitvi, se dela preko s. p.-ja ne sme opravljati, ampak se s kandidatom sklene pogodba o zaposlitvi!

Popoldanski s.p.

Je poseben tip samostojnega podjetnika. Tak podjetnik opravlja dejavnost kot postranski poklic in v obvezno socialno zavarovanje ni vključen na podlagi opravljanja dejavnosti, temveč na drugi podlagi (praviloma na podlagi delovnega razmerja). Potrebna je pozornost na morebitne konkurenčne prepovedi, ki so navedene v pogodbi o zaposlitvi.

Gospodarske družbe (d. n. o. in d.o. o.)

Po zakonu o gospodarskih družbah – ZGD-1 je gospodarska družba pravna oseba, ki na trgu samostojno opravlja pridobitno dejavnost. Gospodarske družbe se delijo na osebne in kapitalske družbe.

Družba z neomejeno odgovornostjo (d. n. o.) je osebna družba dveh ali več oseb, ki odgovarjajo za obveznosti družbe z vsem svojim premoženjem. Družba z neomejeno odgovornostjo se ustanovi z družbeno pogodbo. Za ustanovitev ni predpisan osnovni kapital.

Družba z omejeno odgovornostjo (D. O. O.) je kapitalska družba, ki jo ustanovi najmanj ena pravna ali fizična oseba, ki v družbo vloži svoja sredstva. Družbeniki odgovarjajo za obveznosti družbe le z vloženimi sredstvi. Potreben je osnovni vložek najmanj v višini 7.500 EUR, ki je lahko denaren ali stvaren.

Plačila zunanjih izvajalcev pedagoške dejavnosti

Ne glede na obliko sodelovanja so izvajalci plačani skladno s pogodbo, ki jo sklenejo z visokošolskim zavodom. V grobem so se razvili naslednji sistemi:

- Pavšalno plačilo (plačilo zajema celotno ali delno izvedbo predmeta ali vaj).
- Plačilo na uro brez dodatno plačanih kategorij.
- Podrobno razčlenjeno plačilo.
- Kombinacija oblik plačila.

Poleg tega je potrebno podrobneje vzeti v obzir še:

- Povračilo stroškov (prevoz, materialni stroški) in
- plačilo DDV.

Pavšalno plačilo

Pavšalno plačilo zajema celotno ali delno izvedbo predmeta ali vaj brez dodatnega spremljanja posameznih aktivnosti (predstavljene v bolj podrobno razčlenjeno plačilo). Pavšalno plačilo se med strankama običajno dogovori v primeru dolgoročnejšega sodelovanja, kadar je pričakovani obseg storitev ali del, ki naj bi jih zavezanec opravil, bodisi zelo kompleksen bodisi v časovnem oziru nestabilen (včasih je treba opraviti več, včasih manj). Z dogovorom o pavšalu se stranki želita izogniti temu, da bi sproti dokumentirali, dokazovali in obračunavali izvedbo posameznih storitev, ali jih celo drobili na posamične sestavne dele. Dogovor o pavšalu torej pomeni, da stranki ni treba niti trditi niti dokazovati konkretnih storitev in opravil, ki jih je opravila v okviru s strani stranke priznanih storitev pri sodelovanju pri vodenju

izobraževalnega procesa in tehnično-tehnološki podpori ter komercialni spremljavi, ker je namen v pogodbi dogovorjenega pavšala prav v tem, da stranki konkretnega obsega in vrste dela in storitev ni treba dokazovati.

Seveda pavšalno plačilo ne pripada pogodbeniku, ki del oz. storitev ni opravil. Vendar pa takšen dogovor (plačilo po pavšalu) terja od zavezanca za plačilo pavšala posebno previdnost in skrb pri nadzoru nad upravičencem. V primeru, če upravičenec do pavšala svojih obveznosti ne izpolnjuje, mora nemudoma odreagirati in zahtevati izpolnitev pogodbe.

Plačilo na uro brez dodatno plačanih kategorij

Velika večina predavateljev, ki opravljala izobraževanja je plačana po urni postavki. Ta se določi v pogodbi. Obračun se lahko izvaja mesečno po opravljenih urah (v primeru da predmet traja več mesecev) ali po zaključku izpitov.

Podrobno razčlenjeno plačilo

V nekaterih šolah se odločajo za podrobno razčlenitev, ki se lahko plača, ko do dogodka pride:

- Priprava Syllabus (Učni načrt) oz. njegova dopolnitev;
- Priprava Načrta izvedbe predmeta oz. njegova dopolnitev;
- Priprava spletne učilnice oz. dopolnitev;
- Priprava podrobnih navodil izvedbe posamezne vaje;
- Izdelava Učbenika in Vaj za predmet (knjige);
- Priprava prosojnic;
- Priprava Učnih listov za terenske vaje;
- Izvedba Predavanja;
- Izvedba Vaj;
- Priprava Izpitne pole;
- Prisotnost (nadzor) izpita;
- Popravilo izpitov oz. ocenjevanje po izpitu;
- Prevod posameznega gradiva v drugi jezik (angleški zaradi Erasmus študentov) ali drug jezik v kolikor so predavanja na več trgih (hrvaški, srbski, italijanski, ipd.),
- mentorstvo študentom na tekmovanjih;
- sodelovanje pri promocijskih aktivnosti šole.

Kombinacija oblik plačila

Seveda so lahko oblike plačil tudi kombinirane. Tako je lahko pavšalno plačilo za predavanja in vaje. Posebej se pa plača ostale kategorije.

Povračilo stroškov

V nekaterih primerih izvajalci prejmejo tudi povračilo stroškov za prevoz na delo (od 0,14 do 0,36 EUR po km). Priznajo se jim lahko tudi materialni stroški (papir, kartuše, telefon, ipd.), kot tudi za delo od doma (predavanja v spletni učilnici).

DDV

Z DDV se obdavčuje dodana vrednost. DDV je ena izmed oblik prometnega davka, s katerim se obdavčujejo blago in storitve v vseh fazah prometa, od proizvajalca, trgovca, do končnega potrošnika. Gre za potrošno obliko davka na dodano vrednost, s katerim se obdavčujejo blago in storitve v vseh fazah menjave. Davčni zavezanec načeloma DDV obračunava in plačuje od vsake dobave blaga ali storitev oziroma od transakcij, ki se po DDV zakonodaji obravnavajo kot dobave blaga ali storitev, razen od nekaterih, točno določenih transakcij, ki so oproščene plačila DDV.

DDV kot strošek podjetja se izkazuje v različnih situacijah, ki so v povezavi s statusom podjetja (zavezanec ali nezavezanec za DDV namene) ali s posamezno nabavo blaga ali storitve. Podjetja in podjetniki, ki niso identificirana za namene DDV, s pravico do odbitka vstopnega DDV, ob vsaki nabavi plačajo DDV prodajalcu, in ta znesek povišuje nabavno vrednost blaga oziroma ceno storitve. Zavezancem, identificiranim za namene DDV pa se DDV pojavi kot strošek podjetja data. Dejstvo pa je da v kolikor je izvajalec zavezanec za DDV mora DDV obračunati v svojo škodo. Ta neodbitni DDV je dodatna obremenitev izvajalca. Posledično se za znesek DDV zmanjša tudi dobiček podjetja.

Podjetja in podjetniki, ki niso identificirani za namene DDV, ki jim omogoča pravico do odbitka (vračila) plačanega DDV ob nabavah blaga in storitev, in prejema račune od prodajalcev, zavezancev, morajo plačati DDV in ob tem se izkaže DDV kot strošek podjetja. Tudi tistim malim davčnim zavezancem, ki so identificirani za tako imenovane atipične namene DDV (izvajanje storitev za naročnika v drugi državi članici EU), ob nabavah plačan davek predstavlja DDV kot strošek podjetja.

Tako izvajalci izstavijo račun po ceniku za opravljeno delo. Tam so navedeni BRUTO zneski pedagoških storitev. Tolmačenje izobraževalnih ustanov je, da si po 8. točki 42.člena ZDDV si ne smejo odbijati DDV, ker gre za nepridobitno dejavnost. Vsled tega mora izvajalec plačati DDV.

V kolikor pogledamo primer:

Faktura znaša 1.000 EUR; z DDV-jem 1.220 EUR.

Ker pa si mora ta DDV odbiti, znaša neto izstavljena faktura 819,67 EUR.

Simulacija plačil pogodbenih izvajalcev

V spodnji tabeli 4 predstavljamo simulacijo prihodkov pogodbenih izvajalcev. Uporabljeni podatki za pavšalne in urne postavke na različnih stopnjah so bile zbrane na podlagi lastnih izkušenj in intervjujev s predavatelji v Sloveniji. Dopuščeno je da je razpon plačil tudi višji, saj ni nujno da smo v simulacijo zajeli najnižje in najvišje zneske. Ne razpolagamo namreč z vsemi podatki.

Tabela 4: Simulacija prihodkov za eno izvedbo

	Višje šole			Visoke šole		
	Pavšal	Najnižja urna postavka	Najvišja urna postavka	Pavšal	Najnižja urna postavka	Najvišja urna postavka
Predavanja (EUR)		32	45		40	90
Vaje (EUR)		14	28		20	45
Ure predavanja		30	30		30	30
Ure vaje		50	50		50	50
Predavanja (EUR)	700	960	1.350	1.000	1.200	2.700
Vaje (EUR)	300	700	1.400	500	1.000	2.250
Skupaj (EUR)	1.000	1.660	2.750	1.500	2.200	4.950

Poleg tega je potrebno opozoriti, da se predavanja in vaje na izrednem študiju ne izvajajo v polnem obsegu ur, ampak se izvajajo v omejenem (1/3) obsegu [10]. To v praksi pomeni samo 1/3 plačilo, pri tem pa obseg ostalih obveznosti (priprava, konzultacije, preverjanje znanja) ostajajo enaki. Pred leti je bilo ugotovljeno, da je anomalij toliko in trajajo že tako dolgo, da so se ljudje navadili delati po takšnem sistemu [11]. Primerjava (Tabela 3 in tabela 4) pokaže da je strošek izvedbe z zunanjimi izvajalci skoraj polovico nižji kot če bi imeli resno zaposlene s polno izvedbo. Pri tem smo upoštevali samo direktne stroške.

COVID-dodatek

Države članice EU so marca za zajezitev širjenja virusa sprejele nujne ukrepe za zaščito zdravja in s tem močno omejile javno življenje. V več državah so bile sprejete stroge omejitve glede gibanja izven bivališča, zaprle so se vse izobraževalne ustanove, muzeji, arhivi, knjižnice, turistične znamenitosti in namestitve ter športni objekti, odpovedani so bili vsi javni dogodki [12].

V času epidemije se je zakonodaja večkrat spremenila. Na začetku so bili javni uslužbenci na podlagi 11. točke 39. člena KPJS upravičeni do dodatka za delo v rizičnih razmerah. Kasneje so bili novi interventni zakoni predstavljeni v sklopu protikoronskih paketov, ki so zagotavljali pomoč državljanom na različnih področjih. Med drugim so bili javnim uslužbencem dodeljeni novi dodatki, povezani z epidemijo. Prvi tak zakon je bil ZIUZEOP, ki je predvidel nov dodatek za nevarnost in posebne obremenitve. Nov interventni zakon konec oktobra 2020 je bil Zakon o začasnih ukrepih za omilitev in odpravo posledic COVID-19. Le-ta je zagotovil dodatek za uslužbence, ki so bili začasno razporejeni na drugo delovno mesto zaradi epidemije ter uvedel nov dodatek za neposredno delo z uporabniki, okuženimi s COVID-19 oziroma za delo v tako imenovanih sivih in rdečih conah. Mesec kasneje je ZIUOPDVE uvedel še dodatek za rizične razmere za direktorje na področju zdravstva in socialnega varstva in zagotovil sredstva za izplačilo dodatka za delo v rizičnih razmerah za vse javne uslužbence. Konec leta 2020 je začel veljati ZIUOPDVE, ki je dodatno določil dodatek za nevarnost in posebne obremenitve za plačno podskupino J. Zadnji tak zakon je bil Zakon o nujnih ukrepih na področju zdravstva, ki je uvedel dodatek za funkcionarje plačne podskupine A5, kamor spadajo župani in podžupani.

Redno zaposleni pedagoški delavci

Zaradi COVID-19 smo bili priča zaprtju izobraževalnih ustanov [13]. Ukrepi v vzgojno-izobraževalnih ustanovah: s 16. marcem 2020 so se zaprle vse vzgojno-izobraževalne ustanove v Sloveniji. Prepovedano je bilo tudi organizirano skupinsko varstvo otrok, šole so začele s poukom na daljavo. Do maja 2022 so se izmenjavali režimi. Od popolnega izobraževanja na daljavo, do hibridnega in izobraževanja v učilnicah. Tisti predavatelji, ki so bili zaposleni so dobili ustrezno opremo za delo. Prav tako jim je pripadalo tudi nadomestilo za stroške.

Obstajali so naslednji dodatki povezani z epidemijo COVID-19:

- nevarnost in posebne obremenitve,
- začasno razporeditev oziroma premestitev,
- neposredno delo s pacienti oziroma uporabniki, obolelimi za COVID-19,
- delo v rizičnih razmerah direktorjev v dejavnosti zdravstva in socialnega varstva,
- nevarnost in posebne obremenitve v času epidemije za javne uslužbenke plačne skupine J v dejavnosti zdravstva in socialnega varstva.
- za nevarnost in posebne obremenitve v času epidemije,
- za nevarnost in posebne obremenitve v času epidemije COVID-19 – župani, podžupani, direktorji občinskih uprav in načelniki upravnih enot,
- za nevarnost in posebne obremenitve v času epidemije javnim uslužbencem na delovnih mestih plačne skupine J v dejavnosti zdravstva in socialnega varstva,
- zaradi začasne razporeditve oziroma premestitve,
- za neposredno delo s pacienti oziroma uporabniki, obolelimi za COVID-19,
- za delo v rizičnih razmerah,
- za delo v rizičnih razmerah direktorjem v dejavnosti vzgoje in izobraževanja, visokega šolstva in v raziskovalni dejavnosti in ravnateljem vrtcev, šol in zavodov za vzgojo in izobraževanje otrok in mladostnikov, ustanovljenih za delo z otroki s čustvenimi in vedenjskimi motnjami,
- in za delo v rizičnih razmerah direktorjev v dejavnosti zdravstva in socialnega varstva.

Pedagoški delavci, kot samostojni podjetniki

Pogodbeniki so bili do COVID pomoči upravičeni glede na njihovo naravo dela. Tako je vlada sprejela nekaj ukrepov:

- Ukrep odloga plačila prispevkov za socialno varnost.
- Ukrep odloga oddaje davčnega obračuna.
- Ukrep izredne pomoči v obliki mesečnega temeljnega dohodka.
- Ukrep oprostitve plačila prispevkov za socialno varnost.

Država je s sprejetjem ZIU PPP samozaposlenim omogočila ukrep odloga plačila prispevkov za socialno varnost. Upravičenci do odloga so bili samozaposleni, ki so opravljali poljubno storitveno dejavnost in so bili na podlagi opravljanja te dejavnosti vključeni v obvezno zavarovanje ter niso imeli drugih zaposlenih. Samozaposleni, ki niso bili vpisani v poslovni register ali drugo evidenco, oziroma so imeli neporavnane denarne obveznosti ali pa so prenehali z opravljanjem dejavnosti, do tega ukrepa niso bili upravičeni (12. člen ZIU PPP). Ta ukrep so lahko upravičenci koristili za prispevke, ki so v plačilo zapadli v mesecih aprila, maja in junija 2020, s podaljšanim plačilnim rokom do 31. marca 2022 (13. člen ZIU PPP).

Rok oddaje davčnega obračuna se je zaradi epidemije COVID-19 podaljšal do 31. maja 2020 (prvi odstavek 3. člena ZIUJP), isti rok oddaje pa je bil določen tudi za priglasitev ugotavljanja davčne osnove z upoštevanjem normiranih odhodkov (4. člen ZIUJP).

Ker je finančna sposobnost in likvidnost samozaposlenih med epidemijo COVID-19 močno upadla, je ZIUZEOP vseboval ukrep izredne pomoči v obliki mesečnega temeljnega dohodka. Upravičenci do mesečnega temeljnega dohodka so bili samozaposleni, ki so 11. aprila 2020, ko je v veljavo vstopil ZIUZEOP opravljali poljubno dejavnost (34. člen ZIUZEOP) in so bili zaradi opravljanja te dejavnosti na podlagi 15. člena ZPIZ-2 vključeni tudi v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje (9. člen ZIUZEOP-A). Upravičenci, ki so svojo dejavnost opravljali vsaj od 13. marca 2020, so bili upravičeni do izredne mesečne denarne pomoči, ki je znašala 350 eurov za mesec marec in 700 EUR za meseca april in maj 2020. Oseba, ki je imela na dan uveljavitve tega zakona neporavnane finančne obveznosti pa je bila do mesečnega temeljnega dohodka neupravičena (34. člen ZIUZEOP). Upravičenec je moral za izplačilo predložiti izjavo, v kateri je jamčil, da zaradi epidemije COVID-19 ni mogel opravljati svoje dejavnosti, oziroma je le to opravljal v zmanjšanem obsegu (prvi odstavek 35. člena ZIUZEOP). Zmanjšan obseg opravljanja dela je pomenil vsaj 25 % znižanje marčevskih prihodkov glede na mesec poprej ali vsaj 50 %

znižanje aprilskih in majskih prihodkov v razmerju z prihodki iz meseca februarja 2020, izjavo za dodelitev tega dohodka pa je moral upravičenec v breme FURS predložiti na spletnem portalu eDavki do 31. maja 2020. Upravičenci, ki so izjavo vložili do 18. aprila 2020, so finančni dohodek prejeli 25. aprila 2020. Oseba, ki je izjavo oddala med 19. in 30. aprilom 2020, je finančna sredstva prejela do 10. maja 2020, samozaposleni, ki so izpolnili izjavo v mesecu maju, pa so finančna sredstva prejeli 10. junija 2020 (35. člen ZIUZEOP).

Drugi večji ukrep v ZIUZEOP je bil oprostitev plačila prispevkov za samozaposlene, verske uslužbence, družbenike in kmete. Do oprostitve plačila prispevkov za mesec april in maj 2020 so bili upravičeni samozaposleni in kmetje, ki so bili na dan uveljavitve tega zakona, 11. aprila 2020, na podlagi prvega odstavka 15. in 16. člena ZPIZ-2 ter 17. člena in petega odstavka 25. člena ZPIZ-2, vključeni v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje ter verski uslužbenci cerkva po šestem odstavku 19. člena ZPIZ-2. Do koriščenja tega ukrepa niso bili upravičeni samozaposleni, kmetje oziroma verski uslužbenci, ki do 11. aprila 2020 niso bili vključeni v obvezno pokojninsko in invalidsko zavarovanje skladno s ZPIZ-2, oziroma če so imeli na dan oddane vloge neporavnane finančne obveznosti. Upravičenci do oprostitve plačila prispevkov so morali za koriščenje ukrepa predložiti izjavo, s katero so jamčili, da zaradi epidemije COVID-19 niso morali opravljati svoje storitve, oziroma so jo opravljali v zmanjšanem obsegu (38. člen ZIUZEOP). Če je upravičenec želel koristiti ukrep oprostitve plačila prispevkov za mesec marec in april 2020, je moral izjavo oddati na spletnem portalu eDavki do 30. aprila 2020, v primeru koriščenja oprostitve plačila majskih prispevkov pa je moral izjavo predložiti do 31. maja 2020.

Pedagoški delavci, kot redno zaposleni v svojih svetovalnih podjetjih

V kolikor nekdo izvaja predavanja v okviru d. o. o. in ima redno zaposlitev je lahko koristil določene bonitete, če je lahko uveljavljal ukrepe. Redno zaposleni so imeli možnost čakanja na delo ali subvencioniranega skrajšanega delovnega časa. Ta ukrep je veljal različna obdobja od marca 2020 dalje. Vsekakor ni bilo možno koristiti ukrepa popolnega čakanja v kolikor so se predavanja izvajala. V tem primeru so bili ti izvajalci podobno kot samostojni podjetniki prikrajšani, saj niso bili upravičeni do COVID dodatkov.

Primerjava COVID ukrepov med obravnavanimi skupinami

Obravnavane skupine niso bile enotno obravnavane. Redno zaposleni so bili v primerjavi z ostalimi privilegirani. Samostojni podjetniki so lahko koristili COVID dodatke, v kolikor so dokazali upravičenost. Posebnost, ki je bila je ta da so nobene izmed naštetih pomoči niso bili upravičeni tisti, ki so bili pri enem delodajalcu zaposleni le del časa. Ti so bili iz ukrepov popolnoma izzeti.

Zaključek

Že pred leti je bilo raziskano in objavljeno, da v slovenskem visokem šolstvu obstaja velika neenakost [11]. Poleg tega pa si redno zaposleni izplačujejo velika izplačila iz naslova avtorskih honorarjev [14]. Tretji večji problem je to da mlajši zaposleni delajo za starejše kolege. Tako delajo vse (docent, profesor), toda plačani so kot asistent z doktoratom [11]. Zaposleni na visokošolskih organizacijah (fakultetah), desetletja ostajajo zaposleni za določen čas. Na neenakost plačil je že opozoril Srečo Zakrajšek. Njegovo stališče je »Predavatelji in mentorji naj delajo po pogodbah in z izobraževalnim procesom zaslužijo toliko, kot poučujejo, preostali čas pa lahko namenijo za drugo delo. Tako bi lahko izobraževalna ustanova vsako leto preverjala njihovo delo in na trgu izbirala najboljše. Sistem bo najbolj čist, ko bodo vsi predavatelji imeli svoj s. p. kot samostojni predavatelji ali pa bodo zaposleni v gospodarstvu ali v institucijah in bodo z visokoškolskimi ustanovami sklepali pogodbe o izvedbi predavanj, vaj, mentorstev, praktičnega dela.

Cene predavateljev in mentorjev se gibljejo od 40 do 120 EUR bruto na uro. Vsako delo je mogoče natančno ovrednotiti. Bojazni, da bi kdo ostal brez dela, ni. Vsi sposobni predavatelji imajo dovolj in preveč dela, tisti, ki na trgu niso uspešni, pa niti v izobraževalnih ustanovah nimajo kaj iskati« [11]. Dejansko so vsi ki delajo na privatnih fakultetah v takem položaju. Nimajo ustrezne varnosti (pogodba se sklepa za obdobje enega leta), ki bi jim garantirala večletno izvedbo. Zato tudi ne vlagajo v predmet (novi učbeniki, vaje, ...). Izjema so le tiste fakultete, ki pripravo gradiva dodatno honorirajo.

Naša raziskava, ki ima zagotovo veliko pomanjkljivosti saj vseh podatkov nismo uspeli pridobiti, je pokazala na veliko razliko med redno zaposlenimi in pogodbeniki. Tako so redno zaposleni, posebej tisti starejši v višjih nazivih, izrazito privilegirani napram ostalim. Pri tem se sploh nismo dotaknili tega, da morajo ti raziskovati v svojem prostem času, da bi ohranili oz. napredovali v višji naziv. Redno zaposleni lahko raziskujejo v okviru delovnega časa, sploh, v kolikor so na projektih in lahko rezultate projekta uporabijo za svoje objave. Pokazala se je velika neenakost glede obsega dela, plačila in pri COVID dodatkih.

Verjamem, da bo lahko ugotovitve sprožile določene odzive, ampak to je tudi njen namen. Prikazani zneski izhajajo iz javno dostopnih podatkov. Simulacije se nahajajo pri avtorjih in so v primeru, da bi kdo želel vpogled, tudi dosegljive. Izračuni pa, kot rečeno, prikazujejo subjektiven pogled, saj podrobnih raziskav ni. Delani so bili v dobri veri in na temelju lastnih izkušenj, ter da se je zato potrebno zavedati,

da gre za subjektivno videnje. Vsekakor pa bi želeli spodbuditi pozitivne spremembe in bom kot avtor vesel vsakega konstruktivnega odziva. Da pa bi podrobneje raziskali stanje bo v letu 2023 izvedena podrobna raziskava med pedagoškimi delavci. Cilj raziskave bo zbrati vse dobre in slabe prakse v enem poročilu. Vsekakor s ciljem izboljšanja kakovosti višjega in visokega šolstva in enakopravne obravnave vseh deležnikov v pedagoškem procesu.

Viri, literatura in opombe:

1. Križaj M, Đogić MP, Eror A (2021) Šolanje v času COVID-19. Ljubljana
2. (2022) Oblike dela. In: SPOT. <https://spot.gov.si/si/poslovanje/zaposlovanje-in-delovno-razmerje/oblike-dela/>. Accessed 14 mar 2023
3. Virant G (2009) Javna uprava . 286
4. Vodovnik Z (2013) Normativni temelji delovnih in socialnih razmerij . 2 zv. (201; 185)
5. Uradni list RS (2009) Zakon o sistemu plač v javnem sektorju (ZSPJS).
6. Uradni list RS (2008) Kolektivna pogodba za javni sektor (KPJS).
7. Univerza v Ljubljani (2021) Pravilnik o delovni in pedagoški obveznosti visokošolskih učiteljev in sodelavcev Univerze v Ljubljani.
8. Univerza v Mariboru Akt o oblikah neposredne pedagoške obveznosti.
9. Univerza na Primorskem (2004) Akt o oblikah neposredne pedagoške obveznosti na Univerzi na Primorskem.
10. (2018) Pravilnik o izrednem študiju na 1. in 2. stopnji. In: Filoz. Fak. Univerze v Ljubljani. http://arhivffweb2020.ff.uni-lj.si/studij/Diplomski_studij_1_stopnja/Pravilniki_merila/Pravilnik_o_izrednem_studiju_na_1_2_stopnji. Accessed 15 mar 2023
11. Merljak S (2015) Molčijo, ker se bojijo, da bodo ostali brez pogodbe. In: Delo.si. <https://old.delo.si/znanje/izobrazevanje/molcijo-ker-se-bojijo-da-bodo-ostali-brez-pogodbe.html>. Accessed 14 mar 2023
12. Zobavnik I, Pristavec Đogić M, Križaj M, Blažič J (2021) Ukrepi za preprečevanje širjenja okužb s COVID - 19. Ljubljana
13. (2023) Spremljamo covidne ukrepe. In: IUS-INFO. <https://www.iusinfo.si/medijsko-sredisce/v-srediscu/259417>. Accessed 14 mar 2023
14. Anuška D, Čakarić M (2015) Supervizor razkriva: ministrici od leta 2004 kapnilo 636.000 evrov avtorskih honorarjev. In: Delo.si. <https://old.delo.si/novice/slovenija/porocilo-kpk.html>. Accessed 15 mar 2023

BOJAN MACUH / Po osnovni izobrazbi profesor sociologije in slovenščine. Magistrski študij sociologije je zaključil na Filozofski fakulteti Univerze v Mariboru, kasneje pa še doktorski študij na Pedagoški fakulteti Univerze na Primorskem. Kot docent s področja sociologije je habilitirani predavatelj za predmete: sociologija, komunikacija v slovenske jeziku, komunikacija v poslovnem svetu, čustvena inteligenca in osebni razvoj, poslovna etika in organizacijska kultura, družbeno odgovorno poslovanje idr.

V času svojega dolgoletnega pedagoškega dela se je uveljavil avtor mnogih znanstvenih in strokovnih monografij, avtor in soavtor znanstvenih, strokovnih in poljudnih člankov. Izvaja delavnice za različna področja strokovna in pedagoška področja. S prispevki je sodeloval na več mednarodnih znanstvenih konferencah. Je raziskovalec ARRS in IRDO.

Povzetek: COVID in vse nastale težave so spremljale tudi življenje in bivanje otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi primanjkljaji v razvoju, kateri bivajo v Strokovnem centru Mladinski dom Maribor. Potrebno je bilo veliko razumevanja, dobre volje, strokovnega znanja in upoštevanja navodili NIJZ. Le- tako so se lahko vsakodnevno uspešno zoperstavljali »kugi 21. stoletja.«

Ključne besede: COVID, okužba, otroci in mladostniki, starši, vzgojitelji, družba.

KAKO SO SE BORILI S COVID-OM V STROKOVNEM CENTRU MLADINSKI DOM MARIBOR

Uvod

COVID (tudi COVID- 19 ali koronavirusna bolezen) je bolezen, ki jo povzroča novi koronavirus SARS-CvV-2. Virus se širi še zlasti s kapljicami, ki jih izločajo okužene osebe pri kašljanju, kihanju ali govorjenju, lahko pa se prenaša tudi s površinami, ki so bile onesnažene z virusom. Simptomi bolezni se lahko razlikujejo, od blagih do hujših oblik, vključno s smrtjo. Med najpogostejšimi simptomi so vročina, kašelj, izguba vonja ali okusa, bolečine v mišicah in utrujenost. Nekateri ljudje zbolijo zelo blago, ali sploh nimajo simptomov, drugi pa potrebujejo bolnišnično zdravljenje.

COVID-19 je postal pandemija, ki se je začela v začetku leta 2020. Imel je pomembne posledice za zdravje, gospodarstvo in družbo na sploh pri nas in po svetu. Za zajezitev širjenja virusa so se uporabljali ukrepi, kot so socialno distanciranje, nošenje mask in higiena rok. Kmalu so pričeli z iskanjem ustreznih cepiv proti COVID-19, ki danes bolj ali manj učinkovito pomagajo pri preprečevanju okužb in hujših oblik bolezni.

S tovrstno boleznijo so se morali spopadati tudi zavodi, v kateri bivajo otroci in mladostniki z vedenjskimi in čustvenimi motnjami v razvoju. V nadaljevanju predstavljam nekaj pogledov na življenje in delo znotraj skupin tovrstne populacije in kako so se zaposleni soočali s težavami pri vzpostavljanju normalnih razmer bivanja in odnosov.

Organizacija

Na začetku je tako kot vse tudi zaposlene čakalo veliko nejasnosti in panike, zato so sledili navodilo Ministrstva za šolstvo Republike Slovenije in NIJZ. Eno izmed teh predstavljam v nadaljevanju:

V skladu z Odlokom o začasni delni omejitvi gibanja ljudi in omejitvi oziroma prepovedi zbiranja ljudi zaradi preprečevanja okužb s SARS-CoV-2 (Uradni list RS, št. 155/20, 159/20 in 163/20) in Odlokom o začasni prepovedi zbiranja ljudi v zavodih s področja vzgoje in izobraževanja ter univerzah in samostojnih visokošolskih zavodih (Uradni list RS, št. 152/20) izdajam naslednja navodila za zaposlene:

1. Na delo hodite zdravi!
2. Zaposleni nosijo na delovnem mestu zaščitne maske in upoštevajo vsa priporočila NIJZ o preprečevanju širjenja okužbe z virusom SARS-CoV-19 (zračenje prostorov, distanca, razkuževanje rok in predmetov).
3. V času odmora je združevanje prepovedano (skupinsko kajenje, malica).
4. Držite socialno distanco,
5. Izogibajte se rizičnim stikom (če ste bili v rizičnem stiku preventivno ostanite doma in pojdite na testiranje), obvestite vodjo skupine, ravnatelja obvesti vodja skupine.
6. Ob simptomih bolezni ostanite doma in obvestite vodjo skupine, vodja skupine obvesti ravnatelja (obvestite zdravnika),
7. Na javnih krajih nosijo maske tudi otroci in mladostniki.
8. Zaradi ogrožanja »mehurčka« so izhodi iz skupine za otroke in mladostnike prepovedani, razen ob upoštevanju vseh ukrepov proti širjenju SARS-CoV-19, ter upoštevanju značilnosti mladostnikov (zanesljivost, upoštevanje ukrepov), ko gredo na npr. individualni sprehod (pohajkovanje in druženje po mestu so prepovedani).

9. Odhodi in prihodi otrok in mladostnikov domov in nazaj (vikend) so odločitev strokovnega tima skupine, uporaba javnega prevoza je možna ob upoštevanju značilnosti mladostnikov, staršev (zanesljivost, upoštevanje ukrepov), ob prihodu nazaj se priporoča izolacija in hitri test.

10. Spremljajte zdravstveno stanje otrok in mladostnikov ter ga evidentirajte.

11. Prepričajte se o zdravstvenem stanju otrok pri njihovih starših/rejnikih/skrbnikih.

12. Ob sumu bolezni v skupini: otroka izolirajte od ostalih, pokličite osebnega zdravnika zaradi napotitve na bris, do rezultata so vsi, ki so bili v stiku ogroženi.

13. Ob pozitivnem brisu gre cela skupina otrok v karanteno po navodilih NIJZ in osebnega zdravnika, zaposleni hodijo v službo normalno (ob vseh zaščitnih ukrepih)-

14. O ukrepih in priporočilih NIJZ osveščajte otroke, starše/rejnike/skrbnike.

Pričela so se izvajati testiranja in temu so ponovno sledila navodila:

Hitro testiranje je v skladu z Uredbo o izvajanju presejalnih programov za zgodnje odkrivanje okužb z virusom SARS-CoV-2 (Uradni list RS, št. 204/20) Ministrstvo za zdravje, na predlog Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport obvezno za vse sodelavce v Mladinskem domu Maribor.

Testirate se lahko tudi v lastni režiji in predložite pisno potrdilo, da ste bili testirani 9.2.2021 in ste negativni.

Izjeme:

- tisti, ki ste preboleli covid -19 in je od okužbe največ tri mesece (potrebno je dokazilo);

- na dan testiranja nimate povišane telesne temperature, nimate prisotnih akutnih znakov okužbe dihal ali prebavil in niste bili v stiku z okuženo osebo z virusom SARS-CoV-2 v zadnjih desetih dneh (torej ste v bolni).

Pri testiranju upoštevajte:

1. Na testiranje prinesite zdravstveno kartico in osebni dokument.

2. Na testiranje si organizirajte lasten prevoz, v primeru pozitivnega testa se sami in brez spremstva odpravite domov ter ne uporabite javnega prevoza.

3. Pri čakanju na odvzem brisa vzdržujte vsaj 2m distance in nosite zaščitno masko.

4. Če ste na testu negativni, lahko greste na delovno mesto.

5. Če ste pozitivni, se nemudoma odpravite domov in se izolirajte, o pozitivnem testu obvestite delodajalca ter kontaktirate svojega izbranega zdravnika.

Sodelovanje s starši

Pri vzgoji in delo z otroki ter mladostniki v Strokovnem centru Mladinski dom Maribor (v nadaljevanju SC MDM) je eno od najpomembnejših aktivnosti sodelovanje s starši. To delo je vedno zelo zahtevno in odgovorno, saj so starši otrok in mladostnikov zelo različni. Eni sledijo navodilom, prošnjam, drugi jih zopet ignorirajo. Na koncu morajo vso odgovornost za otroke in mladostnike prevzeti zaposleni (vzgojitelji in strokovne službe). Zato je bilo potrebno pripraviti različna obvestila in tudi dovolilne, na osnovi katerih so (ali pa niso mogli) lahko otroci in mladostniki odhajati domov k staršem, v družino ob vikendih, kakor je običajno praksa življenja in bivanja otrok in mladostnikov v SC MDM.

V nadaljevanju predstavljam eno od oblik dovolilnic za starše:

DOVOLILNICA

V skladu s 25. členom Zakona o obravnavi otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami in motnjami v vzgoji in izobraževanju (Uradni list RS, št. 200/20), individualiziranim programom posameznika in odločitvijo strokovnega tima skupine odobravamo odhod v domače okolje za otroka ali mladostnika.

Otrok ali mladostnik: _____

Rojen: _____

Naslov: _____

Nameščen je v Mladinski dom Maribor – enota _____

Naslov: _____

Kontakt: _____

S tem dokumentom odobravamo odhod v domače okolje k staršem/skrbnikom/rejnikom:

Ime in priimek: _____

Naslov: _____

Za obdobje od _____ ure: _____, do _____, ure: _____

Otrok ali mladostnik ter starši/skrbniki/rejniki so seznanjeni z ukrepi, priporočili MIZŠ in NIJZ proti širjenju SARS-CoV-19.

Podpis strokovnega delavca: _____

Ravnatelj _____

PODPIS STARŠEV/SKRBNIKOV/REJNIKOV _____

Starši/rejniki/skrbniki so tovrstne dovolilnice morali podpisati in s tem so odgovarjali za prevzem otroka v skupini SC MDM in njegovo bivanje v domačem okolju.

Veliko otrok in mladostnikov je bilo obolelih s COVID-19, saj so bili izpostavljeni tovrstni okužbi v šoli, v posamezni skupini SC MDM in seveda tudi doma.

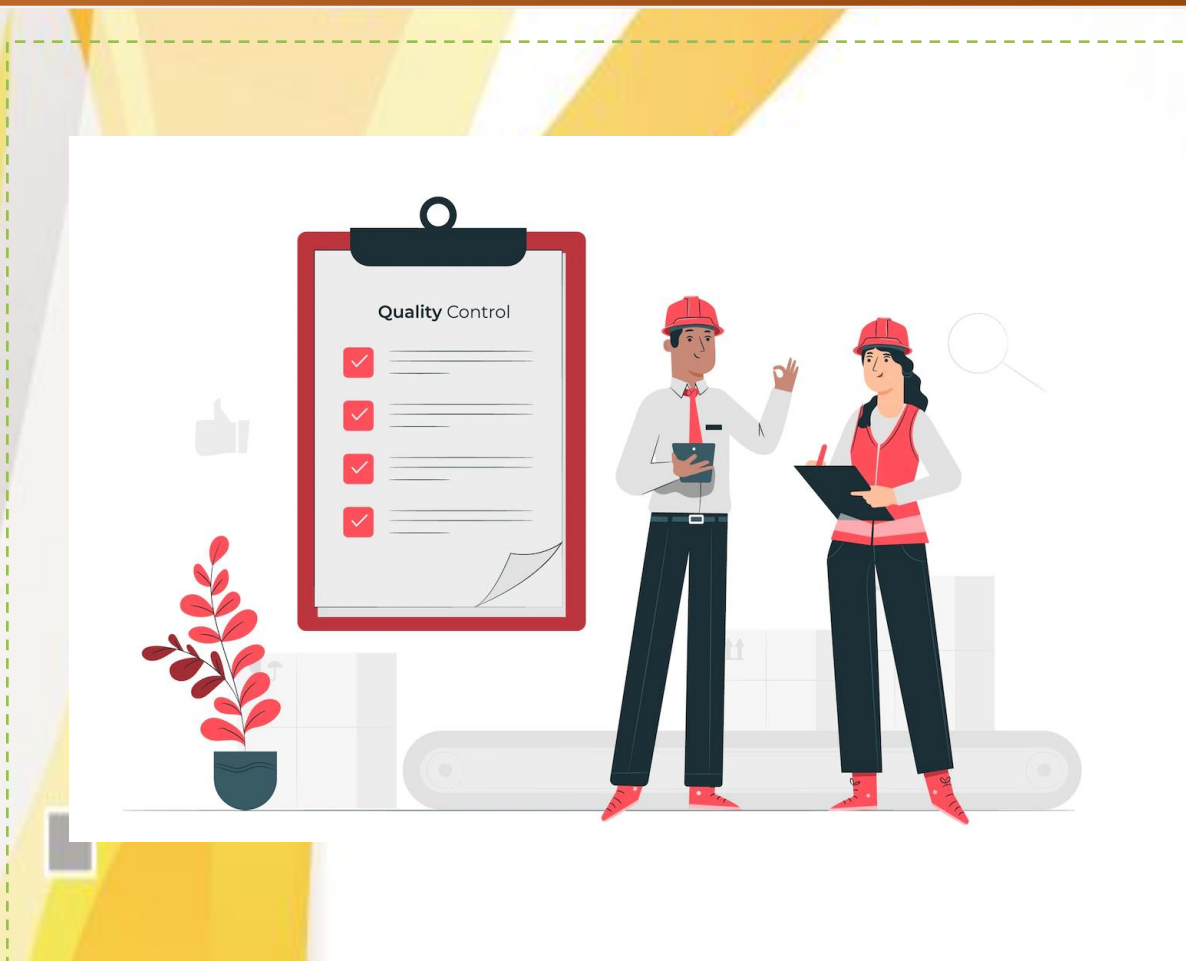
Življenje se je na trenutke ustavilo in vsi otroci ter zaposleni so pogosto bivali skupaj v karantenah v skupinah, izvajali pouk na daljavo, se družili in skušali premagati najprej strah pred boleznijo (potrebna je bilo veliko ozaveščanja in predstavljanja nastale situacije), nato pa seveda organizirano izvajati vse potrebne aktivnosti skladno z LDN (bil je zelo oklešččen), navodili Ministrstva za šolstvo in NIJZ.

Zaključek

Čeprav se pandemija COVID-19 počasi umirja in bo nekega dne končana. Ko se bodo razmere izboljšale in se bomo vrnili v neko normalnost, predlagam, da upoštevate nekaj nasvetov, kako živeti po pandemiji:

- Nadaljujte z ukrepi za preprečevanje širjenja bolezni kljub temu, da se pandemija končuje. Pomembno je, da še naprej upoštevate ukrepe, kot so nošenje mask, ohranjanje razdalje in higiena rok, še posebej, če ste bolni.
- Krepite svoje telo, saj je pomembno, da ostanete zdravi in okrepiti svoj imunski sistem z zdravo prehrano, telesno vadbo in spanjem.
- Povežite se s soljudmi, saj nas je pandemija ločila od drugih ljudi. Pomembno je, da se ponovno povežem s sorodniki in prijatelji. Vzemite si čas za socialno interakcijo.
- Razmislite o spremembah v svojem življenju, saj je pandemija spremenila način življenja in delo. Razmislite o tem, kaj vam je bilo všeč in kaj ne ter morda spremenite svoj življenjski slog.
- Uživate v vsakdanjem življenju, saj je po pandemiji najbolj pomembno, da cenite in uživate v preprostih stvareh v vsakdanjem življenju, kot so srečanja s prijatelji, druženje s svojo družino, potovanja in obiskovanje kulturnih dogodkov.

Življenje teče naprej. Vsaka takšna življenjska izkušnja nas mora narediti še močnejše in bolj odločne. Le tako se bomo lahko zoperstavili vsem morebitnim novim izzivom, ki so pred nami. Pandemija COVID je pustila velik pečat, za nami ostaja grenko spoznanje in bolečina, da smo morda življenje cenili premalo, saj bi se morali posvečati stvarim, za katere smo doslej imeli občutek, da so nepomembne. Zavedati se moramo, da nič v tem kratkem obdobju življenja, ki nam je dano, ni nepomembno. Čas je, da se tega zavemo in živimo bolj zdravo, razumno, spoštljivo in človeka vredno življenje.

**Za vsakim dežjem posije
sonce!**